

XXV. évfolyam, 3. szám

2018. június 15.

PRİETENIA

PRZYJAŹNÍ

ПРІЯТЕЛЬСТВО

URTÁSÍJÉ

PRİATELISTVA

PRİATELSTVO

ДРУЖБА

PRİATELISTVO

FREUNDSCHAFT

ΦΙΛΙΑ

ПРІЯТЕЛЬСТВО

ԲԱՐԵՎՄԱՆԻԹՅՈՒՆ

AMALIPE

ПРІЯТЕЛСТВО

BARÁTSÁG

KULTURÁLIS ÉS KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

BARÁTSÁG

Magyarország népei
kölcsonös megismerkedését szolgáló
folyóirat

Megjelenik hatszor egy évben.

Alapította 1994-ben:

Ember Mária és Mayer Éva

Kiadó:

Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége

A kiadásért felel:

Hollerné Racskó Erzsébet elnök

Felelős szerkesztő:

Mayer Éva

Olvasószerkesztő:

Hegedűs Sándor

Művészeti szerkesztő:

Szépál Éva

A szerkesztőség postacíme:

Barátság szerkesztősége

1519 Budapest, Pf. 452.

Telefon: 203-2858

E-mail címeink:

baratsag@upcmail.hu

eva.mayer@nemzetisegek.hu

ISSN 1218-0149

Előfizethető az Országos Nemzetiségi

Önkormányzatok Szövetsége

Barátság folyóirat számlaszámán:

11743057-26413457

OTP Bank Dél-dunántúli Régió,

7570 Barcs, Séta tér 5.

Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft

Terjeszti az ONÖSZ

és a Lapker Zrt.

Nyomdai előállítás:

Croatica Nonprofit Kft.

Felelős vezető:

Horváth Csaba ügyvezető igazgató

www.croatica.hu

Online szerkesztő:

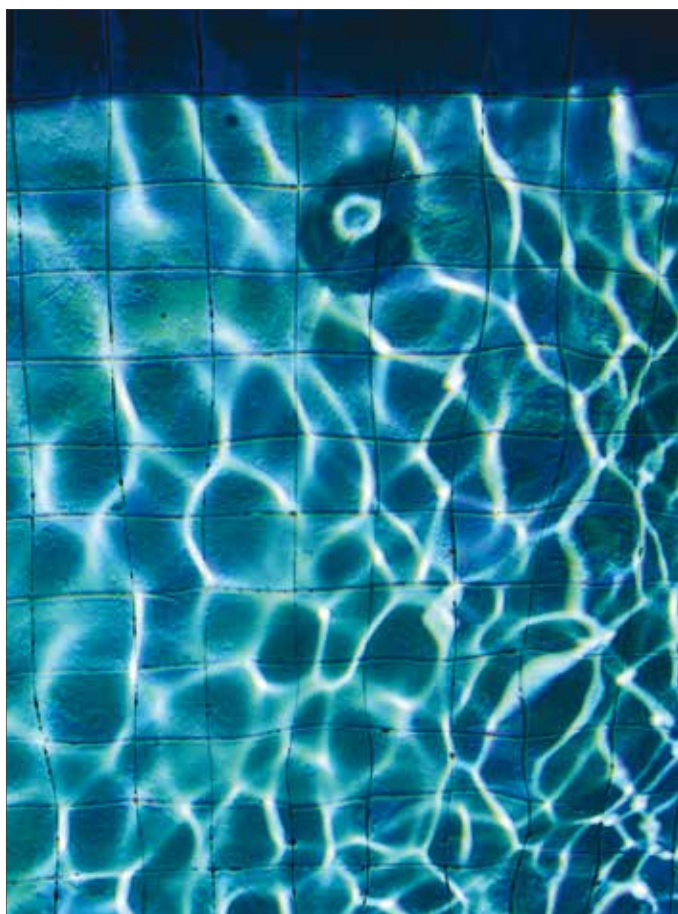
Domainsector Kft.

<http://nemzetisegek.hu>

E lapszámunk megjelenését
az Emberi Erőforrások Minisztériuma,
Egyházi, Nemzetiségi és Civil Társadalmi
Kapcsolatokért Felelős Államtitkársága,
a Közhatalnok Hermann-Niermann Alapítvány,
az Országos Horvát Önkormányzat
támogatta.

Lieber Erzsébet alkotásai

Tál-sziget 24

Land art munka, 2009

Ház-lap No. 6

Címlapunkon: Lieber Erzsébet: Önarckép – Gubancok II.
digitális fotográfia alapú elektrográfia, 2017

Megújult a Budaörsi Helytörténeti Múzeum

I.F./Neue Zeitung felvételei

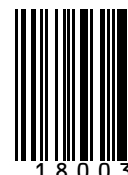
Elballagtak...

Idén mintegy 110 000 középiskolás búcsúzott iskolájától, tanáraitól, diáktársaitól, köztük a magyarországi nemzetiségi gimnazisták. Képesszéállításunkban a Bajai MNAMK, a budapesti Szlovák és Horvát Iskola-központok, valamint a gyulai román Nicolae Balcescu Oktatási Központ tanulói.

Kiss Idikó,
Ludové noviny/www.luno.hu,
Gohér Krisztina
és Jova Éva felvételei

Ára: 300 Ft

Kiemelt támogatásra számíthatnak a hazai nemzetiségek

Jelentősen bővültek a nemzetiségek támogatására fordított források az elmúlt időszakban, és a kormány a jövőben sem kíván filléreskedni – mondta *Semjén Zsolt* miniszterelnök-helyettes az Országgyűlés Magyarországi nemzetiségek bizottsága előtt május 15-én, Budapesten.

A miniszteri posztra jelölt politikus kinevezése előtti meghallgatásán úgy fogalmazott: minden nemzet egyszeri és megismételhetetlen érték, olyan sajátos értékgazdagság, amit az adott nemzet, nemzetiség adhat csak, s ez különösen igaz a nemzetiségek tekintetében. Kiemelte: arra törekszik, hogy ezeket az értékeket megvédjék. Azoknak a nemzetiségeknek az esetében, amelyeknek van anyaországuk, létezik egyfajta küldetés is, amely arra irányul, hogy betöltsék a híd szerepét az adott állam és Magyarország között – mondta. Ha ugyanakkor nézeteltérés, vita van az adott országgal, abból semmilyen hátránya nem lehet az adott nemzetiségnek nálunk – jelentette ki *Semjén Zsolt*, aki külön megköszönte a vegyes bizottságokban való munkát, amelyet a nemzetiségek részéről példaértékűnek nevezett. Szólt a nemzetiségi törvényről is, amely szerinte kiállja az idők próbáját, s történelmi tett volt a keresztülvitele. Jelezte: ha olyan szempontok merülnek fel, amely a nemzetiségeknek fontos, érdemi és szükséges a változtatás, és a bizottság helyesnek látja, akkor nyitottak a módosításra. Hangsúlyozta, nagy híve az intézmények átvételének, egyházi és nemzetiségi vonatkozásban is. Ezen intézményeknél mindig van egyfajta plusz, ami gazdagabbá teszi őket – mondta. *Soltész Miklós*, aki a területet a jövőben is államtitkárként felügyeli, azt mondta: az eredmények a közös munkának köszönhetőek. Hatalmas lépést tettek, sokkal magasabb szintre kerültek az anyagi támogatások, a lehetőségek bővültek, az anyaországok felé is. A szószólók egyhangúan támogatták *Semjén Zsolt* kinevezését, a miniszterelnök-helyettes a nemzetpolitikáért, az egyházügyekért és a nemzetiségekért lesz felelős.

(MTI)

Bajtai László felvétele

TARTALOM

KÖZÖS EURÓPÁNK

Ritter Imre: szószólóból képviselő	9304
Szószólók bemutatása: Paulik Antal,	9306
Kissné Köles Erika,	9308
Giricz Vera	9309
Európa Kulturális Fővárosai 2018-ban	9311
Horvát érettségizők a nagykövetnél	9313
Átadták a felújított Horvát Színházat	9314
Beszélgetés Szyksznian Wanda grafikussal	9315
Dr. István Anna, a kezdeményező	9318
Tanúságtevők a roma holokauszt elszenvetőiről	9320

NEMZETISÉGI KONFERENCIÁK

Szláv Metodika I.: Kissné Köles Erika köszöntője	9327
Hollerné Racskó Erzsébet: Nyelvben él a nemzetiség is	9330
Genius loci, Budapest nemzetiségei	
Pappné Windt Zsuzsanna: Kik azok a Braunhaxlerék?	9335
Demmel József: Egy pest-budai káplán kirándulásai	9339
Nemzetiségkutatás és helytörténet 2.	9342
Szalóki Gabriella a könyvtári digitalizálás jövőjéről	9343

KÖNYV

Rába-vidéki szlovén népmesék és mondókák tárháza	9346
Kézikönyv a tizenhárom hazai nemzetiségről	9348
Szívvél-lélekkel szótárbemutató	9351
Pannon krónika	9352

KIÁLLÍTÁS

Félszáz Faust-illusztráció	9354
Népművészet a Múcsarnokban	9356

INHALT, CONTENTS	9358
------------------	------

BORÍTÓINKON:

Lieber Erzsébet alkotásai, valamint képszeállítás a megújult Budaörsi Tájékoztató és a nemzetiségi középiskolások ballagásáról.

„Tele vagyok tenni akarással és optimizmussal...”

Interjú Ritter Imre országgyűlési képviselővel

– Kemény hónapok állnak Ritter Imre mögött, aki már tavaly ősszel, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata októberi közgyűlésén született döntést követően megkezdte a felvilágosító munkát a hazai német közösség körében. Azért, hogy önálló képviselőt küldjenek a parlamentbe. Heinek Ottó elnökkel körbejárták az országot. Így utólag tudja már, hány településen járt összesen?

– A Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának Közgyűlése már bő egy éve foglalkozott az idejü parlamentari választásokkal, s ahogy közeledett, egyre több időt és energiát fektettünk a munkába. A német nemzetiségi névjegyzékbe történő regisztráció érdekében – rögtön az októberi döntés után – elkezdtük buzdító kampányunkat. Tekintve, hogy számunkra ez nem egy hagyományos választási kampány volt, ezért a szokásos kommunikációs eszközökön túl nagyon nagy szerepet szántunk a személyes találkozásoknak. Magyarországon 406 településen van német nemzetiségi önkormányzat. Mindet nem jártuk be személyesen, de közel százban vagy Heinek Ottó vagy én tartottunk a regisztrációval, a választásokkal kapcsolatos fórumot.

Decembertől 2018. március végéig több mint tizenötezer kilométert autóztam a helyszínek között. Ahogy mondani szokták, bejártam Tolnát, Baranyát... Persze voltunk Szombathelyen, Veszprém-

ben, Balmazújvárosban, Vállajon, Gyulán, Győrben, Sopronban és ez a felsorolás még hosszán folytatható. Bizton állíthatom, hogy Elnök úr, a Közgyűlés tagjai és jómagam ezeken a találkozókon, fórumokon sok-sok ezer emberrel beszélgettünk személyesen, aminek nagyon nagy jelentősége volt.

– Az eredménye is meglelt, hiszen több mint harmincezen regisztráltak és huszonhat ezer felett volt a szavazatok száma, így a hazai németiségnek saját képviselője van az országgyűlésben!

– Csakugyan. A 2011-es népszámlálás szerint közel 186 ezer ember vallotta magát német nemzetiségűnek Magyarországon. (Tegyük hozzá, szerintem ez a szám jóval magasabb.) 2018. április 8-án 33 ezer felett volt azon regisztráltak száma, akik szavazhattak a német nemzetiségi listára. Az érvényes szavazatok száma 26 477 volt. Ez a 80,23 százalékos részvétel egyértelműen azt mutatja, hogy a magyarországi németek egységei, és fontosnak találják azt a lehetőséget, amit a teljes jogú, szavazati joggal rendelkező, pártoktól független képviselői hely jelent.

– Úgy érzékeltém, hogy a regisztráltak számában komoly változást hozott a hazai német fiatalok szervezeteinek aktivizálása: megszaporodtak a közösségi médiában a felhívások, az informatív anyagok és felpettségült, legjobbkor vett új lendületet a regisztráció. Jól látom?

– Amennyire tudtuk, figyelemmel kísértük, kísérik azt is, hogy a regisztráltak milyen korúak. Úgy gondolom nagyon sok fiatal sikerült megszólítanunk. Fontos támogatóink voltak a regisztrációs kampány során a kultúrsoportok, az ifjúsági szervezetek tagjai, vezetői. Legalább ilyen fontosak voltak azonban a helyi nemzetiségi önkormányzatok által átvett intézmények, az ottani pedagógusok, igazgatók és természetesen a szülők. A német nemzetiségi regisztrációk közel egyharmada olyan településen lett rögzítve, ahol a helyi német önkormányzatok által átvett oktatási intézmény működik. Nagyon büszke vagyok, büszkék vagyunk rájuk, döntő szerepük volt a választási győzelemben.

– Kisebb vitát gerjesztett, éppen a választások előtt, hogy az országot mint független képviselőjelölt kampányolta végig, aztán a sajtó felkapta a Fideszes múltját, és azzal foglalkozott, hogy a Fidesznek már van egy képviselője.

Mandátum
átvétel után

– Közvetlenül a nemzetiségi regisztráció lejártá előtt jelent meg az ezzel kapcsolatos első cikk, ha úgy tetszik az első tendenciózusan félrevezető politikai támadás... Rólam mindenki tudta és tudja, hogy jobboldali érzelmű, katolikus ember vagyok, eszerint gondolkodom és élek. Mindaddig, amíg nem volt szavazati jogom, senkit nem érdekelt, hogy egyébként milyen politikai kötődésem van. Elnök úrral egyeztettünk a helyzetről és a Fidesz-tagságomat felfüggesztettem. Ezzel kapcsolatban közleményt adtam ki a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatával közösen. (Megjelent a www.nemzetisegek.hu honlapon – *a szerk.*) Számomra soha nem okozott dilemmát, hogy a német nemzetiségi ügyek és a politikai érdekek konfliktusai közepette hogyan döntsék. Részemről mindig a német nemzetiségi identitásom volt a meghatározó, az elsődleges. Én – ahogy ezt a megelőző négy évben szószólóként is tettem – pártoktól függetlenül, a magyarországi németek érdekeit vagyok hivatott képviselni az országgyűlésben. Eddigi munkám, azt gondolom, egyértelműen hitelesíti ezt. A parlamenti patkóban mindenkivel egyenlő távolságot tartva, egyformán együttműködve tudtam elérni komoly, látványos eredményeket. Minden nemzetiségi kérdést először az ellenzéki frakciókkal egyeztettem le. Miután megállapodtam velük, csak azt követően tárgyaltunk és egyeztünk meg a Fidesz-KDNP frakcióval vagy éppen a Kormánnyal is. Ez a sorrend azért volt fontos, hogy utóbb ne licitáljanak rá az előterjesztésünkre és ne támadja senki a parlamenti eljárás során. Így értük el, hogy minden nemzetiségi előterjesztésünket egyhangúan fogadták el a törvényhozók.

Még egyszer szeretném hangsúlyozni: én a magyarországi németeket képviselem az országgyűlésben, pártoktól függetlenül.

– *Az elmúlt négy évben – mint említette is – szószólóként tevékenykedett, igen eredményesen. Milyen lesz a kapcsolata a szószólókkal, a Bizottsággal ezután? És hogyan fog együtt dolgozni az országos önkormányzattal, a civil szervezetekkel?*

– Ahhoz, hogy nemzetiségi vonatkozásban bármilyen tartós eredményt el lehessen érni, több parlamenti ciklusra van szükség. Annak, aki nem tudja a nemzetiségi politikát úgy irányítani és képviselni, hogy egy programot politikai ciklusváltásoktól függetlenül tovább lehessen vinni, nincs is értelme, hogy belekezdjen. A tizenhárom nemzetiségi szószóló kifejezetten jó viszonyt alakított ki egymással az előző négy évben. Sikerült azt a megállapodásunkat tartani, hogy a nemzetiségek annak ellenére, hogy sokfélék vagyunk, más-más problémával és elképzelésekkel –, egységes véleményt alakítunk ki. Olyat, amihez lehet megfelelő politikai támogatást szerezni, hogy elérhessük céljainkat.

Nagyon bízom benne, hogy a mostani – jelentősen megváltozott – helyzetben ez a jó együttműködés megmarad. A Magyarországi Nemzetiségek Bizott-

ságának természetesen továbbra is tagja leszek. Az új ülésrend kialakításakor azt kértem, hogy maradjak továbbra is a szószólók mellett, között, s ez így is lesz. Egységesen, „egy hajóban fogunk evezni”, s együtt fogunk – terveim és reményeim szerint – egy még sikerebb, még eredményesebb ciklust, újabb négy évet lezárni.

Amennyiben más nemzetiségek kérik, akkor a képviselői mandátumommal járó politikai többlet lehetőségeimet kihasználva, természetesen az ő ügyeket vagy a Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága által támogatott más ügyeket is segíteni fogom.

A Magyarországi Németek Országos Önkormányzatával, az Elnökséggel és Heinek Ottó elnök úrral eddig is sokat s rendszeresen egyeztettünk a parlamenti munkáról. Minden Közgyűlés az én beszámolómmal zárult. A közeljövőben ezek az egyeztetések még alaposabbak, mélyebbek és gyakoribbak kell, hogy legyenek, hiszen a feladattal, a többlet lehetőségekkel, az ezekkel járó felelősséggel, az ezekkel járó felelősséggel, az ezekkel járó felelősséggel is megnőtt. Sorsunk most már ténylegesen a saját kezünkben van. A szakmai kérdésekben minden esetben egyeztetni kívánok az LdU szakbizottságaival, Elnök úrral és szükség esetén külső szakértőkkel is.

– *Milyen tervekkel, feladatokkal lát neki ennek a négyéves időszaknak? Továbbra is a költségvetés, az oktatás marad elsődleges?*

– Képviselőként azon pontoknak a megvalósításáért fogok dolgozni, amit az LdU-val a kampányban is meghatározottunk, ismertettünk. Azért, hogy:

- gyermekeinket jó színvonalú és általunk működtetett bölcsődékben, óvodákban, iskolákban neveljék több anyanyelvű s több kultúrában otthonosan mozgó, öntudatos magyarországi németekké;
- egyesületeink, művészeti csoportjaink kulturális örökségünk ápolásában végzett munkáját elismerjék, ne ütközzenek állandóan bürokratikus akadályokba;
- a német önkormányzatok visszakapják véleményezési, egyetértési jogait;
- zavartalanul ápolhassuk kapcsolatainkat a német nyelvterülettel.

Ezek azok a legfontosabb, stratégiai célok, melyekhez kollégáimmal együtt megpróbáljuk megszerezni a megfelelő politikai támogatást, „elindítjuk” a szükséges parlamenti folyamatokat, hogy a Tisztelt Ház elé kerülhessenek. Vallom: egy adott nemzetiség politikai céljait, a célok eléréséhez vezető utat, nekünk – egy-egy nemzetiséghez tartozóknak – magunknak kell meghatározni, kidolgozni és végrehajtani.

Meiner Aktivität gibt neuen Schwung: die Triebkraft heißt Begeisterung, azaz én rendkívül tette készen és optimizmussal indulok neki az újabb négyéves ciklusnak. A sikerek eléréséhez továbbra is kérem úgy a magyarországi németek, mint minden magyarországi nemzetiséghez tartozó honfitársam segítségét, számítsanak a támogatásukra.

Összeállításunkban bemutatjuk a szószólókat, s a későbbiekben is nyomon követjük tevékenységüket. Mindegyiküknek ugyanazokat a kérdéseket tettük fel, válaszaikból megtudhatjuk, milyen tervekkel, elképzelésekkel kezdik meg négyéves munkájukat a Parlamentben.

A szószólók a Parlament alakuló ülésén Kövér László házelnökkel és Semjén Zsolt helyettes miniszterelnökkel

Paulik Antal szlovák nemzetiségi szószóló:

– Az országgyűlési szószóló jogintézménye az elmúlt négy évben bebizonyította létjogosultságát: a szószólók munkája több területen is eredményes volt. Mit tart ezek közül a legfontosabbnak?

– Az elmúlt négy év során bebizonyosodott, hogy a nemzetiségi szószólói intézmény a képviseleti rendszer fontos eleme a nemzetiségi közösségek számára. Nyilvánvaló, hogy a szószólók, illetve a Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága jelenléte az országgyűlésben sokat segített a nemzetiségek számára fontos jogszabály-módosítások elfogadásában. A legnagyobb eredmény azonban a terület finanszírozásának bővülése, ami az elmúlt évtizedek lemaradását részben kiegyenlítette. Nyilvánvaló, hogy a pénzügyi lehetőségek bővülése nélkül nehezen képzelhető el a nemzetiségi önkormányzatok további működése, az intézményhálózat fejlődése és a közösségi bázis, a társadalmi szervezetek erősítése. Fontos eredménynek tartom azt is, hogy legalább bizonyos elemekben sikerült módosítani a nemzetiségek jogairól szóló törvényt.

– Milyen kapcsolatban állt és fog állni a szlovák nemzetiségi közösséggel, amely az országgyűlésbe küldte? Kap-e muníciót, ötleteket, kéréseket az országos önkormányzat közgyűlésétől? Beszámol-e közösségének a végzett munkájáról?

– Véleményem szerint a szószóló közvetlen kapcsolata mindennél fontosabb az őt delegáló szervezet – esetemben az Országos Szlovák Önkormányzat Közgyűlése – tagjaival. Ők ismerik legjobban az általuk képviselt régiók, a települések problémáit, így felvetéseikkel jelentősen segíthetik a szószólói munkát. A kapcsolat nyilvánvalóan oda-vissza kell, hogy működjön: a kapcsolattartás keretében fontos, hogy szószólóként tájékoztassam a közgyűlés tagjait az országgyűlésben végzett munkáról. Természetesen a szószóló személyes érdeke az is, hogy a közösség tagjai, a helyi és megyei önkormányzatok, szervezetek, intézmények tevékeny tagjai is ismerjék őt magát és azt a munkát, amit a közösség érdekében végez. A személyes kapcsolattartást ezért minden szinten kiemelten fontosnak tartom. Éppen ezért – amellet, hogy lehetőségeimhez mérten igyekszem minél több szlovák lakta településre eljutni – vidéki iroda megnyitását és fenntartását tervezem Békéscsabán, a dél-alföldi szlovákok központjában.

– Melyik területen kíván aktívan dolgozni az elkövetkező ciklusban? Önkormányzatok, költségvetés, oktatás, külügy, civilek, más. Hol lát a maga területén tennivalókat?

– Fontosnak tartom, hogy az országgyűlés által elfogadott törvényekben tükröződjön az ország nemzetiségi kulturális sokszínűsége. Éppen ezért – elképze-

lésem szerint – ebből a szempontból is át kell tekinteni a korábban elfogadott törvényeket, és ahol szükséges, kezdeményezni kell azok módosítását. Ugyancsak fontos, hogy az elfogadott jogszabályok összhangban legyenek a hazánk által korábban tett nemzetközi vállalásokkal.

Át kívánom tekinteni például azt, hogy az Európa Tanács kisebbségvédelmi dokumentumaihoz csatlakozáskor tett vállalásokban foglaltak miként jelennek meg az azóta elfogadott törvényekben. Előéletemből kifolyólag szándékomban áll aktívan részt venni a nemzetiségi oktatás keretei módosításában, de szeretném elősegíteni a magyar és a szlovák parlamentközi kapcsolatok élénkebbé, szorosabbá válását is.

– *Kérjük, mutakozzon be röviden: képzettség/foglalkozása, mely területen tevékenykedett korábban, tudja-e hasznosítani a szöszölői munkája során korábbi tapasztalatait, ha igen, hogyan, milyen formában? (Albizottsági munkában, stb.)*

– Úgy gondolom, hogy a BARÁTSÁG olvasóinak nagyobb része – legalábbis részben – ismeri a múltamat, így talán elég, ha valóban röviden mutakozom be. Békéscsabán születtem, ott is érettségiztem, majd történész szakon a pozsonyi (bratislavai) Komenský Egyetem Bölcsészkarán szereztem diplomát. Ezt követően két évig levéltárosként, majd hat éven át tolmácsként, fordítóként dolgoztam. 1996-ban kerültem a központi közigazgatásba, a Művelődési és Közoktatási Minisztériumba, ahol a szlovák nemzetiség oktatásával, kulturális ügyeivel foglalkoztam. Rövid időn belül osztályvezető, majd a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Főosztály vezetője lettem.

1998-ban kerültem az akkori Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatalba, ahol 2016-ig dolgoztam. A Hivatal a későbbi választásokat követően különböző minisztériumok felügyelete alá került, majd főosztályként beolvadt a Miniszterelnöki Hivatal, később a Nemzeti Erőforrások Minisztériuma szervezetébe. A Hivatalban és utódszervezeteiben is vezető tisztségeket – főosztályvezető, főigazgató-helyettes, majd újra főosztályvezető – töltöttem be. Munkám során egyrészt közvetlen kapcsolatot tartottam valamennyi hazai nemzetiség országos önkormányzatával, intézményeivel, másrészt részt vettem a nemzetiségi önkormányzatok, intézmények és szervezetek működését meghatározó jogszabályi környezet kialakításában is. 2016-ban átkerültem az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő állományába, ahol viszonylag rövid ideig az Egyházi és Nemzetiségi Támogatások Osztályát vezettem. 2017 márciusától dolgoztam az Országos Szlovák Önkormányzat Hivatalában.

Úgy gondolom, a vázolt életpályán szerzett tapasztalataimmal hasznos tagja lehetek az Országgyűlés Nemzetiségi Bizottságának, ahol elsősorban – amint azt fentebb is jeleztem – a jogszabály-előkészítésben, illetve a jogszabályi rendelkezések „nemzetiségbarát” szemléletének biztosításában szeretnék aktívan tevékenykedni.

– *A parlamenti munka mellett marad-e ideje, energiája a saját nemzetiségi közössége rendezvényein, munkájában való részvételre az anyaországgal való kapcsolatok ápolására?*

– Bizom benne, hogy marad energiám erre, hiszen – megismétlem – fontosnak tartom a közvetlen kapcsolattartást a szlovák önkormányzatokkal, intézményekkel és szervezetekkel. Elképzeléseim szerint a ciklus során szeretném felkeresni az összes olyan települést, ahol szlovák önkormányzat, vagy szervezet működik. Nyilvánvalóan részt fogok venni az országos jelentőségű szlovák nemzetiségi eseményeken (Magyarországi Szlovákok Napja, az Országos Szlovák Önkormányzat és az országos társadalmi szervezetek közgyűlésein stb.). Meghívás alapján, amennyire lehetséges, szeretnék legalább évente egyszer eljutni minden megyei szlovák önkormányzat közgyűlésére. Természetesen ugyanez áll a magyarországi szlovák nemzetiség intézményei által szervezett nagyobb jelentőségű eseményekre is.

Az anyaországi kapcsolattartás terén mielőbb személyesen is fel kívánom keresni az anyaország parlamentjének a határokon kívül élő szlovákokért felelős bizottságát és a Határon Túli Szlovákok Hivatalát, ahogyan az egyes minisztériumok – oktatásért, illetve kultúráért felelős tárcák – illetékes szervezeti egységeit. A velük való kapcsolattartást is rendszeressé kívánom tenni, hogy legalább évente egyszer legyen lehetőségünk megbeszélni a hazai szlovákokhoz kapcsolódó – az anyaországot is érintő – feladatok időszerű állapotát. A korábbi tapasztalatok alapján feltételezem, hogy emellett részt veszek majd a Magyar–Szlovák Kisebbségi Vegyes Bizottság munkájában is.

– *Milyen tervekkel kezdi meg országgyűlési munkáját?*

– Mivel elődöm, a korábbi szlovák szöszölő egyben a Bizottság elnökének feladatkörét is betöltötte, mindenképpen megváltozik a szlovák szöszölői munka. A Bizottság tagjaként nyilvánvalóan törekszem majd arra, hogy továbbvigyem azt a fajta aktív részvételt, ami elődöm munkavégzését jellemezte. Szélesebb körben kívánom értelmezni ugyanakkor a nemzetiségi jogok érvényesülését, illetve azok törvényekben való megjelenését. Éppen ezért szeretném átfogóbban áttekinteni a magyarországi nemzetiségek – köztük a szlovákok életét közvetlenül befolyásoló törvények, illetve más jogszabályok tartalmát, és ahol esetleg szükségesnek mutatkozik, a Bizottság tagjainak támogatásával kezdeményezni fogom megfelelő módosításukat. Úgy vélem, hogy a Bizottság tagjai között az elmúlt négy évben kialakult együttműködés szintén folytatható, így a részben megváltozott összetételű testületben is képesek leszünk ugyanolyan fontos eredményeket elérni, mint azt az előző ciklusban láthattuk.

– *Jó munkát kívánunk az elkövetkezendő négy évben!*

– Köszönöm, és remélem, hogy a BARÁTSÁG szerkesztőségének közreműködésével továbbra is lehetőség lesz a folyamatos tájékoztatásra a Magyarországi Nemzetiségek Bizottságában végzett munkáról.

Kissné Köles Erika szlovén nemzetiségi szószóló:

Az országgyűlési szószóló jogintézménye megítélés szerint a várakozásokon felül bizonyította, hogy Magyarország tizenhárom nemzetisége él és élni akar! Minden törekvésünket ennek az állításnak rendeltük alá, és munkánk számos tekintetben hozott határozott előrelépést.

Nagyon gyorsan „törvényalkotókká” váltunk. A Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága megalakulását követően azonnal belefogott az országgyűlés legjellemzőbb feladatába, hiszen a 2014. évi őszi helyhatósági nemzetiségi választások a választási eljárásról szóló törvény bizonyos szakaszainak megváltoztatását kívánták. Bizottságunk megalkotva a törvényjavaslatot és azt egyeztetve a parlamenti frakciókkal, azonnal rátalált tehát az útra, melyen az elmúlt négy évben sikeresen működött. Az Országgyűlés önálló, a nemzetiségek érdekeit, s jogait érintően törvényalkotást kezdeményező, javaslattevő, véleményező és kormányzati munkát ellenőrző bizottságának valamennyi nemzetiségi szószóló teljes jogú tagja. A Bizottság által elért valamennyi törvényt módosítás közül kiemelendő, hogy ebben a ciklusban, a szaktárcákkal való hosszas szakmai egyeztetések és többszörösen átdolgozott javaslatok figyelembe vételével sikerült módosítani a nemzetiségi törvényt. A módosításokat tartalmazó törvényjavaslat önálló bizottsági indítványként került benyújtásra, amit az országgyűlés 2017. december 12-i plenáris ülésén 100%-os támogatottsággal, tartózkodás és ellenszavazat nélkül fogadott el. Természetesen úgy érzem, hogy minden eredményhez közöm van, hiszen a bizottság munkájában rendszeresen és aktívan részt vettem.

A költségvetési törvények tárgyalása 2015-től minden évben jelentős eredményt hozott a nemzetiségi közösségek életében, a költségvetés sarokszámai úgy emelkedtek, hogy a nemzetiségi önkormányzatok kiegyensúlyozott és biztonságos működésén túl az intézmények fejlesztését, új beruházások megvalósítását is lehetővé teszik. Azt gondolom, nagyon jelentősnek mondható a Köznevelési és Kulturális Albizottságban végzett munkánk is. Az elmúlt négy évben ennek az albizottságnak elnökeként tevékenykedtem. A köznevelési törvény a nemzetiségi közoktatás és köznevelés számára előnyöket hozó változtatásai albizottsági üléseink munkájából erednek. Kilenc, a nemzetiségi köznevelést, nemzetiségi szakképzést, nemzetiségi felsőoktatást is érintő törvényjavaslat parlamenti tárgyalása során szólaltam fel. Felhívtam a szavazati joggal rendelkező képviselők figyelmét a törvényt módosítások nemzetiségi vonatkozásainak fontosságára. Arra például, hogy a nemzetiségi köznevelés alapfeladatként mely iskolatípusokban valósulhat meg, és ezt a törvény 4. §-a foglalja magában. A kiegészítő nemzetiségi oktatás törvényi háttérének a rendezése, de a külföldön diplomát szerzett pedagógusok foglalkoztatásának kérdése, illetve az oktatás több szabályozási aspektusa, a nemzetiségi pedagógusok képzésének

folyamatos biztosítására vonatkozó jogszabályi háttér is részei voltak az elmúlt ciklusban végzett tevékenységemnek. Ezek mellett fontosnak érzem, hogy a külföldről támogatott szervezetek átláthatóságáról szóló törvényjavaslat általános vitájában felszólalhattam és érvelhettem ennek hátrányos voltáról a nemzetiségeket illetően. A törvény nemzetiségi civil szervezetekre való kiterjesztését a Tisztelt Ház végül elvetette.

Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvény tárgyalása során is szükséges volt a nemzetiségi közösségek szempontjait felsorakoztató érvek ismertetésére. A törvényjavaslat vitájában a bizottság által megbízott felszólalóként vettem részt.

A szlovénség az a nemzetiség, amely már a hatodik század óta él a térségben, ahol ma is élünk, mi, az utódaik. A ciszterci rend szentgotthárdi monostorának létrejöttkor kezdett növekedni a szlovén lakosság lélekszáma, de kis nemzet tagjai vagyunk, nem lehetünk mi sem sokan. Sohasem „költöztünk”, sosem voltunk más ország részei. Kicsinységünkől fakad, hogy nálunk egy ember ötféle feladatot kell, hogy ellásson, miközben a nagyobb nemzetiségek esetében egy feladatra öt ember jut. Mindezek ellenére, és ezzel együtt élünk, dolgozunk, küzdünk nyelvünk és kultúránk megmaradásáért.

En mindenkivel tartom kapcsolatot! A munkám a szlovénekért és a szlovénekkal nyer értelmet. Az ő szószólójuk vagyok, nélkülük nem is nagyon lenne jogom „megszólalni”. A jelölő szervezet, az Országos Szlovén Önkormányzat (OSZÖ) elnökével, *Ropos Márton*nal négy éve bevett gyakorlatunk a reggeli telefonálás: szinte napi rendszerességgel tájékoztatjuk egymást közös dolgainkról, s megbeszéljük a feladatokat. Kapcsolatot tartok az OSZÖ hivatalvezetőjével, munkatársaival. *Dr. Sütő Ferenc* kollégám minden, a tudomásunkra jutó és a nemzetiségi önkormányzatokat, egyesületeket, szervezeteket érintő információt azonnal e-mailben, levélben és telefonon továbbít. Munkámról rendszeresen beszámolok a szlovén lakosság számára szervezett fórumokon és rádióinkban, a *Radio Monošter* adásaiban, hetilapunkban, a *Porabje*-ban, de a szentgotthárdi médiában, tévében, városi újságban is. Kollégám a látványos eseményekről rendre tudósít egy közösségi portálon, a www.szlovenszoszolo.hu honlapon, ami gyakori frissítéssel működik. A négy év munkájáról munkatársammal egy színes, kétnyelvű 36 oldalas összefoglaló kiadványt készítettünk, s eljuttattuk minden szlovénhez.

A most következő ciklusban szinte mindenütt látok tennivalókat. Engem így neveltek: Lásd meg a munkát! Meg is láttam. Pedagógusként és mindig mindenhol 100%-os teljesítményre törekedtem... Továbbra sem szakítok a nemzetiségi közneveléssel, ami persze, részben költségvetési kérdés is. Fontosnak tartanám, hogy a nemzetiségi önkormányzatok feladat- és hatáskörébe friss levegőt fújjunk: a nemzetiségi nyelv, kultúra és hagyományok megőrzésére hangsúlyozottan összpontosító szervezetek legyenek! És meg kell szeretetni ezeket a munkákat a húsz-harminc évesek nemzedékével

és a gyerekekkel is. Szeretni kell a nemzetiségünket, tudni a nyelvét, és egyéni fejlődésünkben a Magyarországot, a magyar társadalom nyújtotta lehetőségeket jól használva válni kettős identitású emberré. Értéket vinni minden egyes egyén életébe! Megmutatni, mitől tud szép is lenni a nemzetiségi lét, megértetni, hogy a kisebbségben létezés a mai törvényi háttérrel Magyarországon értékes kettős létezés is megenged. Ez gazdagság! Ennek tudatosításában nekünk óriási szerepünk van!

Kissné Köles Erika – és tiszta magyar nevemmel elmentében tiszta szlovén – vagyok. Minden felmenőm szlovén, a családunk a legenda szerint Kronec volt még a XIX század elején. Életem 2014-ig iskolákhoz kötött: tanultam és tanítottam. Eredetileg általános iskolai tanári végzettséget szereztem magyar és szlovén szakon, Szombathelyen, majd középiskolai tanárit, illetve kicsit később közoktatás-vezetői diplomát is. Tanítottam általános iskolákban, gimnáziumban, szakközépiskolában, óraadóként a szombathelyi tanárképző főiskolán. Voltam témavezető tanára diplomadolgozatukat készítő fiataloknak, de külső értékelő, bíráló is. Tanácsokat lektoráltam, bíráltam és készítettem. Szeretem az iskolát. A tanulással nem is tudok szakítani. A mostani munkámat is tanulásnak, sok tudás és tapasztalat birtokába juttató színes tevékenységnek tartom. A politikával 1998-ban „kötöttem házasságot”, amikor Szentgotthárd Város Önkormányzata, a szlovén közösség érdekeit megjelenítő képviselője lettem, s egyúttal a helyi nemzetiségi önkormányzaté is. Tizenkét évig voltam Szentgotthárd város képviselője, 2014-ig szlovén képviselő, tizenkét éven át az Országos Szlovén Önkormányzat elnökhelyettese. Ezek a „tanulóéveim” mind hozzásegítettek ahhoz, hogy kitanuljam a nemzetiségi politikát is, a jogszabály-értelmezéseket, az emberekkel, közösségekkel való bánásmódot, a helyes, az erőszakmentes kommunikáció fortélyait... E tudások birtoklása nélkül eszembe sem jutott volna ezt a szép, összetett, néha nehéz, mégis izgalmas, mert eredménnyel kecsegtető feladatot elvállalni. Feleség, anya és nagymama vagyok. Kell, hogy álljon mögöttem egy megértő és támogató család. Néha nekik sem, nekem sem könnyű az, hogy a mama állandóan megy, de életem a családom, a szlovénységem, a magyarságom, a keresztény hitem. Egy értelmes, szép jövő... Itt, itthon.

Giricz Vera ruszin nemzetiségi szószóló:

Az Országgyűlés Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága tagjaként számos módosító javaslat kidolgozásában vettem részt a 2015., 2016., 2017. és 2018. évi központi költségvetésről szóló törvényjavaslathoz. Ezek a települési, területi és az országos önkormányzatok, az általuk fenntartott intézmények és a társadalmi szervezetek támogatásának emelését szolgálták. A bizottsági egyeztetéseken aktívan képviseltem az Országos Ruszin Önkormányzat (ORÖ) költségvetési igényeit, melynek eredményeként jelentős emelkedést sikerült elérni úgy az önkormányzat, mint az általa fenntar-

tott intézmények finanszírozásában, valamint 100%-os emelést a települési, a regionális önkormányzatok és az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő (az EMET) esetében. Magyarország Kormánya az elmúlt hét esztendőben jelentősen növelte a hazai ruszin közösség életét, kultúráját, identitását erősítő programok megvalósítására fordítható támogatások összegét. Jól példázza ezt az a tény is, hogy míg 2010-ben 87 575 419 forint, addig 2017-ben már 211 810 400 jutott a ruszin nemzetiség támogatására, ami 241%-os támogatásnövekedést jelent. A ruszin közösség által kapott 2017. évi egyedi támogatások összege pedig 26 050 000 forintot tett ki.

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvényjavaslatokkal párhuzamosan folyt a nemzetiségi jogokról szóló 2011. évi CLXXIX. törvény érintett fejezeteinek módosítása is. A Köznevelési és Kulturális Albizottság tagjaként, több olyan javaslat kidolgozásában vettem részt, amelyeket elő is terjesztettek a törvényalkotás során.

2015. november 25-én és 26-án az Országgyűlés Nemzeti Összetartozás Bizottsága küldöttsége tagjaként látogatást tettem Kárpátalján. Az ott élő magyarsággal kapcsolatos időszerű kérdésekkel és a választások eredményeivel ismerkedtünk meg. 2015-ben a Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága az alapvető jogok biztosának és helyetteseinek tevékenységéről benyújtott beszámolóról kialakított állásfoglalását én ismertettem az országgyűlés plenáris ülésén. A Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (MTVA) vezetőivel történt számos egyeztetés során javasoltam, hogy a nemzetiségek az ünnepeiken kapjanak lehetőséget a közmédia nagyhallgatottságú, illetve nézettségű műsorsávjában a bemutatkozásra. Felszólalásaim eredményeként az M1 „Ma este” műsorában egy nyolcperces stúdióbeszélgetésben válaszoltam a Ruszin Nemzeti Ünnepet és a hazai ruszin közösség életét érintő kérdésekre, a Kossuth rádióban pedig a „180 perc” című műsorban tájékoztattam a hallgatókat az ünnepről és hagyományainkról. A Nemzeti Színházban tavaly május 22-én megtartott Ruszin Nemzeti Ünnep rendezvényeit és számos interjút az M1 egyenes adásban közvetítette.

Az országgyűlés 2016. március 29-én megtartott ülésnapján a napirendi pontok tárgyalása után a vezérlő fejedelem születése 340. évfordulója tiszteletére II. Rákóczi Ferenc és a ruszinok címmel megemlékeztem róla, valamint személye és az általa „gens fidelissima” (leghűségesebb nép) néven emlegetett ruszinok között kialakult történelmi kapcsolatról, a szabadságharcban való részvételről és Rákóczi emlékének jelenkori ápolásáról.

Napi kapcsolatban állok az Országos Ruszin Önkormányzat elnökével és képviselőivel, a Hivatallal, az intézmények vezetőivel, a Gazdasági Kabinettel. Az Országos Ruszin Önkormányzat Szervezeti és Működési Szabályzata szerint a szószóló tanácskozási joggal részt vesz az ORÖ közgyűlésein. Így a testület előtt évente beszámolok tevékenységemről és az elhangzottak megjelennek a ruszin médiában is. Az ORÖ egyik legfontosabb feladatának az anyanyelv ápolását tartja,

ennek érdekében – kezdeményezéseimre – szorgalmaztuk az elmúlt évben az Emberi Erőforrások Minisztériumánál a Komlósikai Ruszin Nemzetiségi Önkormányzat fenntartásában működő Komlósikai Általános Iskola támogatását. Több mint 6,5 millió forintot fordítottak erre a célra, míg 2016-ban összesen 4,5 millióval támogatták az intézményt. 2017. február 21-én, az Országház Vadásztermében *Soltész Miklós*, az Emberi Erőforrások Minisztériuma egyházi, nemzetiségi és civil társadalmi kapcsolatokért felelős államtitkára átadta a támogató okiratokat, amelyek szerint Komlósikai Általános Iskola 5,6 millió forint kiegészítő támogatásban részesült. Ugyancsak az EMMI támogatásával készült el a Ruszin helyesírási szótár és a Magyar-ruszin szótár kézírata, s küszöbön áll a Ruszin-magyar szótár megszületése. A Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) pályázata révén kézbe kerülhettek az első ruszin nyelvű tankönyvek (Ruszin nyelvkönyv és munkafüzet 1-2. osztály, Ruszin népmesem 1-4. osztályosok számára). Ezeket szívesen használják a műcsenyi Szent Péter Görögkatolikus Általános Iskola és a Komlósikai Általános Iskola tanulói is.

Az Országos Ruszin Önkormányzat kulcsfontosságú feladatának tekinti a görögkatolikus hagyományok ápolását, a vallási közösség fejlesztő erejének erősítését, infrastrukturális háttér létrehozását. Ennek érdekében szintén aktív tevékenységet fejtettem ki. Így a ruszin görögkatolikus hagyományok továbbélését szolgálja az EMMI 30 millió forintos támogatásával a Hajdúdorogi Főegyházmegye tartós használatába adott debreceni, Felsőjózsa utca 11. sz. alatti telekre tervezett Görögkatolikus Ruszin Közösségi Ház megépítése, ami jelentősen hozzájárul majd a nemzetiségi-vallási identitás megerősödéséhez. A Közösségi Ház a Debrecen-Józsa Görögkatolikus Egyházközség és a Debreceni Ruszin Nemzetiségi Önkormányzat bevonásával működik tovább, ugyanis az épület egy másik kezdeményezés révén megvalósítani tervezett fatemplom mellett áll majd. A programot szakmai közreműködőként segíti a Hajdúdorogi Főegyházmegye.

Szervezésemben hazai ruszin táborokban nyaraló gyermekek tehettek látogatást az Országházban, s vehettek részt egy fővárosunk látványosságait ismertető dunai hajókiránduláson. Munkám fontos eredményének tekintem a Ruszin Tudományos Intézet működési háttérének végleges, megnyugtató megoldását, valamint két ruszin nyelvtanár számára az Eperjesi Tudományegyetemen biztosított ösztöndíjat.

A 2011. évi népszámlálás alapján a nemzetiséghez tartozás összes mért tényezőjét figyelembe véve 3882, jellemzően szórványban élő személy vallotta magát ruszin nemzetiségűnek. A ruszin nemzetiséghez tartozók száma tíz év alatt 87%-kal nőtt.

A közösség politikai aktivitását mutatja, hogy a 2014-es őszi önkormányzati választásokon 3107 ruszin nemzetiségi választópolgár iratkozott fel a választói névjegyzékre, s az öt nemzetiségi jelölőszervezet által

indított jelöltekre végül összesen 2297 választópolgár adta le a szavazatát. A 2018. évi országgyűlési választások kampányidőszakában az Országos Ruszin Önkormányzat listaállító jelölő szervezetként Budapesten és Miskolcon tartott kampánygyűléseket, amelyeken közel nyolcszázan vettek részt. A Magyarország különböző tájairól érkező csoportok részére az ORÖ, a kampányra átutalt összegből fizette a buszokat, a termeket, az ebédet és a kampányanyagokat. A Nemzeti Választási Iroda adatai szerint 2018. április 8-án a ruszin nemzetiségi névjegyzéki nyilvántartásban 875 ruszin nemzetiségű választópolgár szerepelt, s az ORÖ listájára leadott érvényes szavazatok száma 539 volt.

Ukrán nyelv és irodalom, valamint angol nyelv és irodalom szakos tanári végzettséggel rendelkezem, 2003 februárjáig egyetemi és főiskolai oktató voltam. Az Országos Ruszin Önkormányzat elnökeként két ciklusban szerzett tapasztalataimat szószólói munkában, bizottsági és albizottsági tagként egyaránt hasznosítottam.

Rendszeresen részt veszek a ruszin országos önkormányzat rendezvényein, több megnyitását is magamra vállaltam (pl. II. Rákóczi Ferenc Emlékünnep, Hodinka Antal Emléknap, Nemzeti Ruszin Ünnep, Ruszin Búcsú). Ott vagyok a települési önkormányzatok rendezvényein is. Fővédnöke voltam a Vámosújfalui Ruszin Nemzetiségi Önkormányzat szervezésében első alkalommal megrendezett Vámosújfalui Népdalkör Találkozónak, a Ruszin Nemzeti Ünnep 2018. egri ünnepségének és *dr. Bódis Józseffel*, a Pécsi Tudományegyetem rektorával együtt a „Szláv-magyar kapcsolatok: múlt, jelen, jövő” című nemzetközi tudományos konferenciának. (Ez a tanácskozás *Hodinka Antal* akadémikus emléke s az egyetem közelgő jubileuma előtt tisztelgett. A PTE Bölcsészettudományi Kara, a Pécsi Orosz Központ, a Szlavisztika Intézet, a Történelemtudományi Intézet, a Modernkori Oroszország és Szovjetunió Történelmi Kutatócsoport volt a szervezője.) Védnöke voltam a Pécsi Ruszin Önkormányzat, a Nyíregyházi Ruszin Nemzetiségi Önkormányzat és Nyíregyháza-Örökösöldi Görögkatolikus Egyházközség szervezésében tartott ünnepélyes rendezvénynek is Nyíregyházán, ahol *Luscsák Nílus*, a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye segédpüspöke áldotta meg a templomkertben felállított *Boldog Romzsa* Tódor emlékművet. A Stefánia Palotában *dr. Simicskó István* honvédelmi miniszterrel együtt láttam el ezt a feladatot a 2016-ban és 2017-ben megtartott Ruszin Művészet Remekjei rendezvényen.

A következő törvényalkotási ciklusban munkámat a már megszerzett és kibővült tapasztalataimra támaszkodva fogom végezni. Az Országgyűlés Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága, valamint e bizottság Köznevelési és Kulturális Albizottságának tagja vagyok, dolgozom továbbá az Interparlamentáris Unió Magyar-Szlovák Baráti Tagozata és a Nemzeti Fenntartható Fejlődés Tanácsának tagjaként is.

Összeállításunk következő számunkban folytatódik!

Európa Kulturális Fővárosai 2018-ban

a máltai Valletta és a holland kisváros, Leeuwarden

Az európai kulturális fővárosok a kultúrán keresztül segítik egybekovácsolni a közösségeket az adott városoknak, állampolgáraiknak és gazdaságaiknak járó hosszú távú előnyök érdekében.

Az idei különleges év, hiszen 2018 a kulturális örökség európai éve is egyben, ami azt jelenti, hogy a fővárosok programjaik során a kulturális örökséget előmozdító kezdeményezéseket is szem előtt tartanak. Mindezek hozzájárulnak ahhoz, hogy kiemeljék a kultúra szerepét az európai identitás megteremtésében.

A kulturális örökség európai évével szeretnék felhívni a figyelmet – jelentette ki az illetékes uniós biztos – az európai kultúra sokféleségére és gazdagságára, előmozdítani a kultúrák közötti párbeszédet és a társadalmi integrációt, illetve hangsúlyozni a kulturális örökségnek a közös történelmi tudat és identitás kialakításában betöltött szerepét.

A bizottsági tájékoztatás szerint *Valletta* több mint száznegyven kezdeményezést és négyszáz eseményt tartalmazó éves programja arra ösztönzi a művészeket és a közönséget, hogy újragondolják a kultúráról kialakult hagyományos vélekedést. A hollandiai *Leeuwarden* mintegy nyolcszáz programjával a Frízföld régió és Európa közösségeinek megerősítésére és összekapcsolására törekszik.

A kulturális fővárosok kiválasztásában kulcs szerepük volt a városok által benyújtott pályázatban felvázolt hosszú távú stratégiáknak, a pályázat előremutató európai dimenzióinak, a gazdag kulturális és művészeti tartalomnak, a megvalósítási képességnek, valamint a társadalmi határokon és kultúrákon átnyúló kapcsolatok várhatóan kedvező alakulásának.

Az Európa Kulturális Fővárosa címek adományozását Melina *Mercouri* görög kulturális miniszter kezdeményezte 1985-ben. A városokat olyan kulturális programpályázat alapján választják ki, amely erős európai dimenziót foglal magában, segíti a lakosság bevonását a város és az adott régió kulturális életébe, valamint hozzájárul a város és környezete hosszú távú fejlődéséhez.

Az Európa Kulturális Fővárosa cím lehetőséget nyújt a városok számára, hogy kialakítsák arculatukat, elhelyezzék magukat Európa és a világ térképén, turistákat vonzzanak, és átgondolják saját kultúrájukhoz fűződő viszonyukat. A korábbi példák azt mutatják, hogy a cím jelentős és hosszú távú kulturális, gazdasági és társadalmi előnyöket jelent úgy az adott város, mint a környező térség számára.

Európa Kulturális Fővárosa 2017-ben a dániai Aarhus és a ciprusi Páfosz volt. Leeuwarden és Valletta

után 2019-ben a bulgáriai *Plovdiv* és az olaszországi *Matera* következnek. 2020-ban a horvátországi *Rijeka* (Fiume) és az írországi *Galway*, 2021-ben a bányászati *Temesvár* (Timișoara) és a görögországi *Eléfszina*, valamint a vajdasági *Ujvidék* (Novi Sad), 2022-ben pedig a luxembourgi *Esch* és a litvániai *Kaunas* veszi át a címet.

Magyar város eddig csak egyszer viselte a címet (Pécs, 2010). A júniusban elfogadott lista alapján Magyarország legközelebb 2023-ban, Nagy-Britanniával közösen adja majd Európa kulturális fővárosát.

Három magyar város jutott tovább az Európa Kulturális Fővárosa 2023 pályázat második körébe

A Kormány által létrehozott Európa Kulturális Fővárosa Tárcaközi Bizottság az alábbi állásfoglalást hagyta jóvá az Európa Kulturális Fővárosa 2023 Szakértői Testület kiválasztási eljárásáról, melynek alapján a Testület a második körbe továbbjutó három városról – Debrecenről, Győrről és Veszprémről – határozott.

(Emberi Erőforrások Minisztériuma)

Valletta

A Máltai Köztársaság – a Földközi-tengerben, Szicíliaától száz kilométerre fekvő szigetecsoporthoz tartozó fővárosa. A Jeruzsálemi Szent János Ispótyalos Lovagrend (Johannita Lovagrend), amely 1530-ban kapta meg szolgálataiért Málta szigetét, egy tengerbe nyúló 60 méter magas sziklán itt alakította ki legnagyobb, főleg

a hegy kövezetébe vájt erődítményét. A várfalak mögött, majd körülötte idővel egyre nagyobbá lett a lakónépesség, amely napjainkban megközelíti a hat és félezres lélekszámot. A város neve is a johannitáktól ered: Jean *Parisot de La Valette*, a rend nagymestere tiszteletére kapta. A török ostromhadaktól 1566-ban ugyan sikeresen megvédték magukat, 1798-ban azonban Napóleon katonái szállták meg az országot és a várost. A partra szálló britek rövid idő alatt visszaszorították őket a vallettai erődbe, amit azonban a franciák csak két év után adtak fel. Az anglok viszont nem távoztak dolguk végeztével: 1814-ben brit koronagyarmattá tették az országot. A helyi kormányzó és hivatalai is a városban működtek. A II. világháború idején Mussolini többször ágyúztat

ta, bombáztatta a város kikötőjét, a haditengerészet ellátó egységeit.

Amikor az ország százötven évnyi brit uralom után, 1964-ben visszanyerte függetlenségét, Valletta fejlődése is felgyorsult, az ország gazdasági központjaként benne és térségében összpontosul az ország szinte teljes ipara. Elelmiszer-, dohány- és bőrfeldolgozó, valamint textilüzemek veszik körül.

A 0,8 km² (a Margit-szigetnél valamivel kisebb) területű város barokk és reneszánsz magján túl sakktabla-szerkezetű utcahálózatát vegyes stílusú, jellemzően egyemeletes házakkal szegélyezik. Mindegyik utcából látni a tengert. Kikötőiben békésen megférnek a halászflootta és a haditengerészeti bázis hajói. A város legfontosabb épületei a két udvarral rendelkező nagymesteri palota, a barokk stílusban épült Miasszonyunk-templom, amit hálából emeltek a törököktől való megmenekülés után, valamint a johannita lovagok temetkezési helyeként használt, mennyezetfreskókkal díszített Szent János-társaskatedrális, a város főtemploma. (Caravaggio Szent János lefejezése című falfestménye is itt található.) A híven őrzött sokszínű hagyományok abban is megmutatkoznak, hogy Vallettában anglikán közösség és skót egyház is működik (előbbieket a Szent Pál-templom, utóbbiakat a Szent András-templom fenntartói). Vallettát 1980-ban a Világörökség részévé nyilvánították, a település azonban nem ragadt a múltba. Néhány éve adták át például Renzo Piano (egyebek mellett a párizsi Pompidou Központ tervezője) munkáját, a City Gate-et, ami a város kapuja és az új Parlamentet s Operaházat egészíti ki. Új szabadtéri színpad is épült, de kőszínház, szépművészeti, történelmi múzeum és egyetem is működik a városban. Elegáns üzleteiről és kávéházairól is híres.

Európa Kulturális Fővárosaként az idei eseménysorozat művészeti kulturális és tudományos programokat egyaránt tartalmaz. A nyitohét zenével és szórakoztató műsorokkal vonzotta az érdeklődőket Vallettába. Utcai művészek és előadók terjesztették a megnyitó híret. A város különböző pontjain utcai kiállítások hirdették az eseményt. A lenyűgöző küllemű történelmi épületekben nyílt napokat tartottak, hogy belső tereik is felfedezhetők legyenek, s történetüket is elbeszéltek. Májusban virágba borult Valletta, ekkor kezdődött meg ugyanis az úgynevezett Zöldfesztivál, a hónap végén viszont a divat vált a főszereplővé. A máltai divathéten (Malta Fashion Week) az öltözettervezők és ruházati cégek divatbemutatói, kirakatversenyei, a kereskedők ruhavásárai vonzották a közönséget. Júniusban az érdeklődés a tengerpartra összpontosul: minden idők legnagyobb máltai tengeri parádéját rendezik meg a Nagy kikötőnél. Júliusban nyitják meg az Összművészeti Fesztivált, melyen kiállítások és előadások követik majd egymást. Szeptemberben Vallettában és Leeuwardenben egyszerre viszik színpadra Verdi Aidájának kortárs változatát. Októberben a Fehér éjszakák során egész éjjel szabadtéri előadásokkal, a múzeumok, intézmények pedig nyitott ajtókkal

várják a vendégeket. Novemberben a Nemzetközi Gyermekek és Ifjúsági Művészeti Fesztivál során a fiataloké lesz a főszerep, és a nemrégiben újraéledt Dizájn Klaszternek köszönhetően a Dizájn Hét is ekkor kerül megrendezésre. Decemberben adventi rendezvényeken idézik meg Európa különféle karácsonyi hagyományait.

Leeuwarden

Holland tartományi székhely, Frízföld fővárosa. (A frízeket az ókori történészek egy ősi germán törzsként írják le, Nagy Pippin és Martell Károly frank királysága igazta le őket.) Már a II. századtól lakták, s a XV. századig tengeröble miatt – amíg elisza-

posodása, majd kiszáradása miatt használhatatlanná nem vált – fontos németalföldi kikötőhely, gazdasági központ volt. 1190-ben már városfalak vették körül. A reformáció idején a keresztény vallási megújulás fontos központjává lett. A XVI. században Leeuwarden, Friesland és Groningen kormányzója ide helyezte székhelyét. Sok éven át a Nassau királyi család székelte itt és hagyott maga után számos emléket.

A II. világháború során németek szállták meg, s egy kanadai páncélos hadoszlop – állítólag parancsot szegve – ostromolta meg, szabadította fel 1945 áprilisában.

A város híres szülötte Maurits Escher festőművész, grafikus, aki a csak két dimenzióban elképzelhető „lehetetlen tárgyak” és épületek műalkotójaként tett szert nemzetközi hírnévre. Az egykori lakók közül azonban igazi világhírré Margaretha Grietje Zelle táncosnő és színművész jutott, akit egy évre még a milánói Scala társulatába is szerződtettek. Művészneve Mata Hari volt, s e néven végezték ki kémként.

A ma 84,10 km² kiterjedésű – nagyjából Mosonmagyaróvár méretű – Leeuwarden (a frízek nyelvén Ljouwer) közel százezer lakosú. A város központja a Stadsgracht-csatorna által körülvett, szigetszerű terület. Itt található az Igazságügyi palota, a Harmonica (színház- és hangversenyterem), és a Het Princessehof Múzeum, ami Indonéziából (az egykori Holland Kelet-Indiából) származó gyűjteményt, valamint kínai és más keleti porcelán-, illetve fajansz-kincseket mutat be. A leeuwardeni ferde-torony (az Oldehove), a Jacobijnerkerk templom, a Városháza szép épülete, a Mérlegház és a települést behálózó rengeteg csatorna is turistacsalogató látványosság. A városban működik a Fríz Múzeum, amely a frízekre vonatkozó történelmi, művészeti és folklóremlékek legteljesebb gyűjteménye. A Kancellária (Kanselarij) reneszánsz épületében ma több mint kétszázezer dokumentumot, kéziratokat, könyveket, térképeket őrző fríz levéltár és nyilvános

könyvtár működik. Leeuwarden egy igazi nemzetközi diákváros, három egyetemi campusnak is otthont ad. A város a környezetvédelem egyik élharcosa, zöldenergiára épülő tömegközlekedésével sokaknak ad példát.

Az itteni kulturális fővárosi programnak „Nytott közösség” (iepen mienskip) a címe. Óriási marionettfigurákkal játszó utcaszínház, Mata Hari életéről és haláláról szóló kiállítás, teljességre törekvő Escher-tárlat és holland tengerészeti vitorlások szemléje is szerepel a programban. Az egyik avantgarde művészeti irányzat, a dadaizmus bemutatá-

sára készülnek. Különösen érdekesnek ígérkeznek az augusztusra tervezett sporthetek. Ekkor olyan sportjátékokból rendeznek versenyeket, amelyek csak egy-egy európai nemzet hagyományai. A friezek részéről a Skútsjesilen elnevezésű, történelmi hajóegységekkel végrehajtott regatta és a Fierljeppen nevű – 8-13 méteres rúd segítségével történő – csatornaátugrás szerepel a játékok műsorán. Fontos operabemutató is lesz. Operacsemegeként – mint már említettük – Vallettával egy időben itt is műsorra tűzik az Aida modern változatát.

-h-

Horvátország nagykövete, Mladen Andrić fogadta az érettségizőket

A Horvát Köztársaság magyarországi rendkívüli és meghatalmazott nagykövete Mladen Andrić 2018. április 24-én a Nagykövetség rezidenciájában fogadta a budapesti Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon érettségiző diákjait, Demcsákné Bauer Annamária és Sajnovics Mária osztályfőnököket és az iskola igazgatónőjét, Gojtán Annát. A horvát nagykövet köszöntőjében röviden vázolta a diplomácia képviselői munkáját, majd bemutatta munkatársait, Ivan Bušić meghatalmazott minisztert, Maja Rosenzweig Bajić tanácsadót és Marina Szikora első titkárt. Ezt követően Maja Rosenzweig Bajić társaságában minden megjelent diáknak átadta a Nagykövetség ajándékát, a „Hrvatska u slikama/Horvátország képekben” című két nyelvű kiadványt, valamint az iskola könyvtárának harminc horvát kortárs irodalmi alkotást adományozott. Ezt a jeles alkalmat elődje Zdenko Škrabalo (1996-2000) tett hagyományá, majd évek múltán Gordan Grlić Radman (2012-2017) volt nagykövet éllesztett újjá.

Gohér Krisztina

Az érettségiző diákok Mladen Andrić és a diplomáciai testület munkatársai társaságában

Átadták a felújított és kibővített Pécsi Horvát Színházat

Átadták április 19-én a Pécsi Horvát Színház felújított és kibővített épületét. Az intézményt **Nina Obuljen Korzinek**, Horvátország kultúráért felelős minisztere és **Balog Zoltán**, az emberi erőforrások minisztere avatta fel.

Bartos Gyula (EMMI) felvételei

„A XXI. század azt a feladatot és lehetőséget jelöli ki számunkra, hogy fedezzük fel újra egymást és Közép-Európa népeinek, nemzetiségeinek kulturális és történelmi gazdagságát” – hangoztatta Balog Zoltán.

Ezek között említette a közös értékek és érdekek felfedezését, és annak a közép-európai „új és régi” szövetségnek az erősítését, „amely egész Európának jót tehet”. „Az európai keresztény kultúra újra erőforrás lehet számunkra” – jelentette ki. A miniszter hangsúlyozta: „bennünket az alaptörvény is arra kötelez, hogy erősítsük, támogassuk, értékeljük és őrizzük a Magyarországon élő nemzetiségek kultúráját”. Pécs soknemzetiségű voltára utalva példaként hozta fel, hogy Európa egyetlen roma gimnáziuma is a megyeszékhelyen működik.

Az ezeréves magyar-horvát kapcsolatokról szólva kiemelte, hogy a két nemzet közös történelmében „sokkal több a napfényes, mint az árnyékos, szomorú oldal”. A kultúra tud jó válaszokat adni a nemzetek közötti konfliktusok borzalmaira – vélekedett a miniszter, aki utalt arra, hogy a Pécsi Horvát Színház működése éppen a délszláv háború idején bontakozott ki, és békemisszióját a mai napig folytatja.

A pécsi társulat Szerbiában és Bosznia-Hercegovinában is szívesen vendégszerepel, emellett pedig a magyar klasszikusokat is játssza horvát nyelven – tette hozzá. A beruházást méltatva elmondta, hogy 1200 négyzetméteres, akadálymentes épületet, 103 férőhelyes nézőteret, 98 fős szabadtéri színpadot alakítottak ki a teátrumban.

A Horvátországon kívül működő egyetlen horvát nyelvű hivatásos színház több mint negyedszázadnyi folyamatos működés és több mint 2000 előadás

után végre megkapja régóta áhított, tartós otthonát – mutatott rá beszédében Nina Obuljen Korzinek.

A horvát miniszter kiemelte: az új színházi épület átadása valóra váltja azt, amit a társulatot megalapító **Vidakovics Antal** (1947-2015) megálmodott. A társulat túllép a kamaraszínházi kereteken és saját nagyszínpadán valósíthatja meg a „két nyelv, két kultúra egy színházban” vízióját.

A magyarországi horvátok kulturális örökségét, teljesítményét is méltatva kitért rá, hogy a hadvezér **Zrínyi Miklós** ma is a hősiesség, az áldozatvállalás és a hazaszeretet üzenetét közvetíti a jelen horvát és magyar generációi számára.

„Ugyanezt teszi a közös európai otthon vonatkozásában is, amit a szabadság eszméjének alapjain, minden nép kulturális és nemzeti különbségeinek megőrzésével kell megépítenünk” – hangoztatta Nina Obuljen Korzinek.

Hangsúlyozta azt is, hogy a magyarországi horvát és a horvátországi magyar nemzetiség státusza a legmagasabb európai sztenderdek szerint rendezett. Hazája – tette hozzá – továbbra is támogatni fogja a magyarországi horvátok kulturális törekvéseit és közösségeik jólétét.

Vidakovics Sziláven színházigazgató a társulat történetét felidézve arról beszélt, hogy a teátrum elsődleges küldetése az anyanyelv ápolása és a horvát nemzetiségű fiatalok identitástudatának erősítése.

A Pécsi Horvát Színház teret biztosít a magyar és más, az országban élő nemzetiségek produkcióinak, illetve a társulásoknak is, közös nevezőre hozva ezzel népeket és kultúrákat – mondta. Egyúttal bejelentette, hogy május 4-én tartják a szakmai megnyitót jelentő díszelőadást, amelyen **Miroslav Krleža Filip Latinovicz hazatérése** című regényének színpadi adaptációját tűzik műsorra.

(MTI)

Nem érzékeltem a határvonalakat, mert mindig is szabadnak éreztem magam...

Szyksznian Wanda grafikusművésszel beszélgettünk

Szyksznian Wanda grafikusművész tervezte az Illés zenekar lemezborítóit és plakátjait, amivel jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a magyar vizuális kultúra a szocializmus éveiben felzárkózzon a nyugati irányzatokhoz. Nevéhez kötődik Szörényi Levente 1973-ban betiltott borítójának, az Utazásnak eredeti terve is, s neki sikerült először a nemzeti tricolórt plakátra vinnie. Számos film (pl. a Dögkeselyű, a Hugó, a víziló) plakátját is ő tervezte, ahogy az István, a király ősbemutatóját is. Ezek az alkotások persze életművének csak részei, hiszen festményei is erős képzőművészeti tettek, miként a Hol volt...? című, a Duna Televíziónak készített művészi erejű, meséket feldolgozó rajzfilmsorozata is az. A Szombathelyi Képtárban életmű kiállítása nyílt. Ennek kapcsán beszélgettünk vele.

– Számos Illés-plakátot és borítót terveztl, de az együttes logójáról lemaradtál, azt már korábban, Levente édesapja készítette el. Azonban ha jól tudom, a nevedhez is fűződnek híres cégemlékek.

– Számos logót terveztem. A képzőművészetin végeztem reklámgrafika szakon, s ez is szakmám része volt. Több mint harmincöt éve terveztem a Tájak-Korok-Múzeumok kulturális mozgalom logóját, és ez a mai napig hivatalos embléma. Az ilyen felkérések meghívásos pályázati alapon működtek, több művészt kértek fel, és sokszor én nyertem a teljes arculatok megtervezését. A Polytoys logója is az én munkám, kezdetben például ők gyártották a bűvös kockát is. Négy éven át dolgoztam a Polytoysnak, a játékaik csomagolását, a prospektusait, plakátjaikat, a vásári standjukat terveztem a BNV-re...

Egyébként még másodéves voltam, amikor az Illés grafikusja lettem.

– Arról tudtál, hogy nyugaton a teljes arculat tervezését százszor jobban megbecsülik, mint nálunk?

– Persze, de ez végül is arány kérdése... Számtalanszor mehettem Nyugat-Európába, mert nem voltam magyar állampolgár. Nagybátyám 56-os diszszidens volt, sokszor voltam kinn nála, láttam, hogy milyen volt a művelt Nyugat-Európa. Itthon 1945 után szerencsére a grafikával foglalkozóknak nem kellett állami cégekbe integrálódniuk, ahogy például az építészeknek. A grafikusok, képzőművészek saját műteremmel rendelkező szabadúszók lehettek. Persze zsűri-kötelezettség volt, és szükség volt diplomára is, azaz el kellett végezni a Képzőművészeti Főis-

kolát. Nyugaton alapvetően nagy teamekben, multicegeknél dolgoznak a reklámgrafikusok. Igaz, hogy hozzánk képest lényegesen jobban kerestek a kinti művészek, de abból a „kevésből”, amit mi kaptunk, én házat építettem, lakást vettem, az elsők között volt autóm. És tegyem hozzá: nagyon jól kerestem. Aztán a pályánk csúcán, a rendszerváltás idején, erőnk teljében megszűntek a megrendeléseink.

Megszűnt a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat, és lassan a hanglemezformátum is. Átalakult a Mokép, ahonnan a filmplakátra való felkéréseimet kaptam, és még több tucatnyi cég tűnt el, ahonnan szintén jöttek a megrendelések. Diplomás, profi művészként egyik pillanatról a másikra kiszorultunk a piacról, ugyanakkor megjelentek a számítógépes grafikákat jól kezelő, nem éppen kvalitásos amatőrök. Ez komoly dráma volt. A folyamat már korábban kezdődött, akkor, amikor 1982-ben megszűnt a zsűri-kötelezettség. Ez olyan volt, mintha az autóvezetéshez eltörölnék a jogosítvány követelményét.

– Készítettél néhány érzéki Illés-plakátot is, mint amilyen a Rock and roll Rézi. Erről jut eszembe: plakát vonatkozásában nem volt olyan szigorú a cenzúra?

– Zsűri-kötelezettség mindenhez kellett, különben nem mehettek a plakátok a nyomdába. Kellett rá a stempli, ami azt jelentette: kivitelezhető, majd később pedig azt, hogy sokszorosítható. Tilos volt a trikolór használata, de tilos volt lőfegyvert ábrázolni is.

1978-ban behívtak egy pályázatra a KISZ Központi Bizottsága székházába. Akkor voltam ott életemben először, és úgy döntöttem: nem leszek jókislány, és megcsináltam a havannai Világifjúsági Találkozóra a magam ötletét, amin a plakátra került a nemzeti színű szalag. Tudtam, hogy ezt nem fogadhatja el a Képzőművészeti Lektorátus zsűrije, de aztán mégis átment. Sőt, akkora sikere lett, hogy némileg átdolgozva ez lett az 1982-es Forradalmi Ifjúsági Napok plakátja is. Egyébként nekem pénzről soha nem kellett beszélnem, hiszen mindennek kötött ára volt, csak mennem kellett az OTP-be a fizetésemért...

– Jelentett-e hátrányt a pályáján, hogy a „balhész” Illéssel dolgoztál?

– Bizonyára te is tudod, hogy az életben soha nem derül ki, hogy ki volt az ún. fantomellenséged. Ha sikeres vagy, a siker árnyéka az ellenségeskedés. Még a Magyar Televízió kulturális osztályára is

kaptam névtelen leveleket. Egy szerkesztő egyszer átadott egy ilyet, amelyben valaki azt kifogásolta, hogy miért készített velem az MTV portréfilmet.

– Voltál Nők Lapja címlap is... A csinos arc hátrányt is jelenthetett a férfiak által uralt piacon?

– Ó, persze! Mondták, hogy azért kapom a jobbnál jobb megrendeléseket, mert jó csaj vagyok. De azok nem tudták, hogy nekem az üzleti partnereim között – például a Moképnél – szintén nő volt a megrendelőm.

– Sokakat foglalkoztatott, hogy ki az a bizonyos Léna az Omega 1978-as lemezéről. Pár éve tudjuk, hogy a Csillagok útján szövegeit Bródy írta... De te voltál múzsa? Végül is ott voltál a rock and roll sűrűjében...

– Voltam múzsa, de nem fogom elmondani, köt a diszkréció. Voltam vagy nem voltam, nem mennék bele, mondjuk azt inkább, hogy inspiráltam dalokat.

– Vissza lehetett utasítani a politikai jellegű felkéréseket? Mondjuk az ember ellavírozott nőnappal, gyereknappal...

– A politikai plakát készítése függetlenül a rendszertől, nagy megtiszteltetés volt, hiszen kreatívot simán ki lehetett találni mondjuk május 1-re, és az egész országban látható volt. Szerencsére nekem nem volt november 7-i plakátom, de május elsején igen. A kulturális plakátnak négyezer forint volt a maximális ára, míg a politikainak ötezer.

– Van-e a magyar pop-kulturális plakátművészetnek hazai jellege, ahogy a lengyel plakátoknak például van lengyel karakterük...

– Édesapám lengyel, nekem ez a véremben van. Tinédzser koromtól már alapvetően csak a plakátok érdekeltek. Évente háromszor-négyszer voltam Lengyelországban. Az volt az első, hogy a plakátfalakat kerestem, de érdekes módon soha nem készítettem lengyel hatású grafikákat. Mindig a saját rajztudásomra építettem. Akadtak viszont kollégák, akikről előbb-utóbb kiderült, hogy bizony egy az egyben lemásoltak lengyel plakátokat. Ma, az internet korában ilyet már nem lehet megtenni, de 1989 előtt azért előfordult. És hogy volt-e jellegzetes magyar stílus? Azt hiszem, nem volt. Akik nem a lengyel irányt másolták, azok jórészt az Andy Warhol-féle pop-art-ba feledkeztek bele.

– Te mindig érezted a trendfordulókat? Például azt, hogy 1972-ben már nem lehetett olyan betűvel dolgozni, mint 1968-ban?

– Nem éreztem, de nem is érdekeltek az irányzatok. A korszellem pedig egyébként is önmagától jön, az valahogy benne van a levegőben. Amikor valamit megcsináltam, abban a pillanatban már rá is untam, és onnan mindig valami máshoz volt kedvem.

– A *Kenguru* című filmhez készült album coverében már benne van az 1975-ös év *middle of road*-féle szelleme...

– Ez a popból jön, illetve akkor volt a grafikának egyfajta rajzfilmes hatása, ami meghatározta a kor szellemiségét. Ez vegyült a gyerekkorom Macskássy-féle diafilmjeinek világával, és az ötvenes évek kifestő könyveinek hangulatával.

– *Macskássyról jutott eszembe: a nevéhez klasszikus rajzfilmek is kötődnek. Neked is volt a Dunán egy rajzfilmsorozatod, de úgymond nem csábított el ez az irány...*

– Macskássy Kati rendezésében a Duna tévének hat évig csináltam a *Hol volt...?* című animációs filmsorozatot, amely a magyar irodalom klasszikusainak meséiből állt össze. Animátor mozgatta be a rajzokat, én ebben nem voltam jó, mert az én rajzaim ki vannak számítva, és statikusan képzeltem el őket, nem fázisokban.

– *Ahogy a zenében egy-egy hangszer vagy technológia forradalmasította a popot, úgy igaz volt ez a honi technikai eszközökre is?*

– 1989-ben öt hetet töltöttem az Egyesült Államokban. A kinti barátnóm férje kiadványszerkesztő grafikus volt. Nem értettem, hogy mi a csoda magában a számítógépben és idegenkedtem is tőle, aztán fél év múlva a Derkovits Alkotó Közösség néhány tagját – köztük engem is – elhívtak, mert az Apple tartott egy bemutatót. Amikor hazaértem, azt mondtam, hogy kidobom a ceruzáimat, kidobok mindent... De viaskodott bennem még valami: amit én tudok, azt úgysem tudja egy gép, megmaradok az ecset és a ceruza világánál... Tíz év telt el, és már a hordozók is megváltoztak, lassan le se tudtam adni egy munkát a megrendelőnek. Nem tehettem mást, meg kellett tanulnom a komputertechnikát.

– *Adtak instrukciókat a megrendelők, vagy teljesen szabad kezet kaptál?*

– Mindig rám volt bízva, illetve egyszer a Rock and Roll Rézi Illés-plakátja kapcsán Bródy először azt kérte, hogy egy jó csaj legyen a plakáton, majd azt mondta, nagyon szép, de legyen nagyobb a melle... Mert én egy Twiggy-féle vékony alakot képzeltem el. Majd azt mondta, hogy szép, szép, de a combja is legyen vastagabb. És a melle jó lesz így? – kérdeztem. Annál is nagyobb legyen – kérlelt Tini.

– *Te tervezted az eredeti, betiltott Utazás-borítót. Ott látható egy női szempár. Ki ő?*

– A Husith János fotós ismerőse volt ez a lány, én nem ismertem. Jancsitol megkaptam a fotókat, plusz kaptam egy női szempárt, amiből egy lepkét kellett csinálnom és összeraktam a kompozíciót.

– *És ezután értek téged retorziók?*

– Itt lett vége az együttműködésnek a Magyar Hanglemezgyártó Vállalattal. De ennyi elég is volt nekem ebből. Hét-nyolc évig állandóan csináltam

már és lefulladtam. A sors nagyon jól tudta, hogy mikor avatkozzon be az életembe.

– *Ugyanebben az időben volt Halász Jutka első lemezének borítója körüli vita is...*

– 1972 vége körül lehetett... Az egy édes sztori volt. Azt találtam ki, hogy Juci arcára festem temperával azokat a figurákat, akikről énekel. A nyulat, Maryt, Micimackót... Aztán a hanglemezgyárban azt mondták: nem lehet, mert a gyerekek úgy menének iskolába, hogy ki lennének festve, azaz rossz példát mutatnánk ezzel. Ennek nem volt politikai vetülete.

– *A Hugó, a vízilóhoz több plakát is forgalomba került. Eléggé eltér a két kép egymástól...*

– Csak az egyiket készítettem én. Két filmes megrendelő volt, az országos Mozgóképforgalmazási Vállalat, a Mokép és a Fővárosi Moziüzemeltetési Vállalat, a FÖMO. Herpai Zoltán készítette a másik változatot, ő a FÖMO megrendelésére dolgozott.

– *Több Piedone-plakátot is tervezteél. Ugyanúgy szeretted ezeket is, mint a művészibb alkotásaidat?*

– Elvittem ezeket is a szombathelyi életmű-kiállításomra, és felraktam öt méter magasra, hogy azért annyira ne legyenek szem előtt.

– *1983-ban mutatták be a magyar mozik a Jézus Krisztus szupersztárt. A Városligetben ekkor ment először az István, a király is. Mindkettő plakátját te készítetted. Érezteél valami változást már 1983 körül?*

– A gondolataim érzelmileg és világnézeti vonatkozásokban annyira összeforrtak az Illés együttesel, hogy alapvetően az ő nézőpontjukból ismertem a popműfajt. Szóval éreztem, hogy itt valami nagyszerű dolog született, libabőrösök voltunk mindannyian. Én azonban nem éreztem a határvonalakat, mert mindig is szabadnak éreztem magam. Utólag estek le a tantuszok, hogy követtek az utcán, és nem azért mert csinos voltam, hanem mert tudni akarták, hogy merre megyek. Téglák voltak az Illésre állítva. Volt, akit én buktattam le, de akkor mindig jött egy új. Tudtam erről, de nem fogtam fel igazán a súlyát. Mindig törekedtünk a kétértelműségekre, virágének volt az életünk, így tudnám összefoglalni.

– *A plakát és a lemezborító alkalmas arra, hogy rejtett üzeneteket helyezzen el az alkotó. Nálad voltak ilyenek?*

– Van egy Illés-plakátom, amelyen Bródy vállán békegalamb ül. Mivel őt sokat vegzálta a rendőrség, gondolom, nem kell magyaráznom, hogy miért ül éppen az ő vállán a galamb. Viszont voltak, akik a Bűvös kocka kis oroszlános plakátjába belemagarázták azt, hogy a kölyökoroszlán én vagyok, mert szerintük hasonlít rám. Ez azért finoman szólva is túlzás volt.

Poós Zoltán

Képek: Szyksznian Wanda archív

A szláv közösség összefogása

Interjú István Annával

A Szláv Metodika I. konferencia megálmodója, létrehozója egy fiatal egyetemi oktató, **dr. István Anna**. Egyénisége, gyökerei, tanulmányai és szakmájának szeretete mind hozzájárulnak szakmai sikereihez. Anna tanársegéd, tanárképzésért felelős oktató az ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézetében.

– Tótkomlósról, a javarészt szlovákok lakta településről származol.

– Édesanyám és édesapám is régi tótkomlósi családból származik, mindketten szlovák gyökereük. Édesanyám több mint negyven évig szlovákot tanított a tótkomlósi általános iskolában, majd néptáncot is. Ezt ma, nyugdíjasként is folytatja. Óvodásoknak és alsósoknak tanít szlovák néptáncot.

– A család mikor jött Magyarországra?

– 1746 után, akkor alapították a falut. Mintegy nyolcvan szlovák család érkezett a komlósi pusztára. Próbálják a hagyományokat fenntartani ma is, például falunapok alkalmával, illetve a Szlovák Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Óvoda keretein belül. Van néptáncegyüttes és mandolinzenekar. Mindig van szlovák anyanyelvi lektoruk. Az Országos Szlovák Önkormányzat tartja fenn az iskolát. Természetesen működik nemzetiségi önkormányzat is a településen.

– Ez volt a bölcsőd.

– Igen, aztán Szentesre mentem, abba a híres drámatagozatos gimnáziumba (a Horváth Mihály Gimnáziumba – a szerk.), Keserű Imre osztályába. Kollégista akartam lenni és máshová nem is adtam be a jelentkezésem. Már az előfelvételin felvettek.

– Akkor előtte is színjátszós voltál?

– Nem. A sok irodalomóra miatt választottam és az ének miatt. Korábban operaénekesnő akartam lenni. Otthon az énekkarban szólót is énekeltem. Ez a gimnázium nem színészképző, hanem egy négy évig tartó önismereti tréning – így tartják az iskolában. Nagyon jól éreztük magunkat a négy év alatt.

– Könnyű volt a pályaválasztásod?

– Négy év bolyongás következett az iskolák között, mire megtaláltam az Eötvös Loránd Tudományegyetemet. Könyvtár-magyar szakon kezdtem az ELTE tanárképzőn, de egy év után abbahagytam. Aztán idegenvezetőnek tanultam szlovák nyelven, így jól megismertem Budapestet. Később a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, magyar-szlovák szakon folytattam a tanulmányaimat. Itt az irodalomelmé-

letet szerettem meg. Még mindig kerestem azonban azt a közeget, ami hasonlított a középiskolámhoz. Végül újra megtaláltam az ELTE-t. Szlovák-magyar szakon tanultam, és nagyon jól éreztem magam. Itt maradtam doktori képzésen, témavezetőm Kiss Szemán Róbert volt. 2015. október elsejétől vagyok az ELTE kötelékében tanársegéd, tanárképzésért felelős oktató az egyetem Szláv és Balti Filológiai Intézetében. Jelenleg a tanárképzéssel és szakmódszertannal foglalkozom. Szükség volt valakire, aki összefogja ezt a területet. Tartom a kapcsolatot a Bölcsészettudományi Kar tanárképzési teamjével is, és szorosan együttműködöm a Bölcsészkar Szakmódszertani Központjával.

– Hogy született a konferencia ötlete?

– Az ötlet úgy jött, hogy össze akartam fogni a magyarországi szláv közösséget, ismerjék meg egymást. Erre a konferencia a legjobb. Sikeresen pályáztam az NKA-hoz, de hozzájárult a Zuglói Szlovákok Önkormányzata, a lengyel és szerb önkormányzat is a költségekhez. Mi tizenhárom szláv nyelvet oktattunk, s ebből nyolc tanárképzési és hét nemzetiségi tanárképzési szakunk van. Mivel itt van a legtöbb ilyen az országban és a legtöbb fajta tanárképzési mód is hozzánk kötődik, arra gondoltam, erre lehet építeni egy tanácskozást. Egyrészt azért, hogy az országban megtudják, hogy milyen lehetőségek vannak a tanárképzés terén, másrészt azért, mert vannak, akik ezeknek a nyelveknek a szakmódszertanával foglalkoznak. Szükség van rá, hogy legyen egy olyan bázis, amely nem irányít, hanem segít, lehessen egy csatornát nyitni a közintézmények és felnőttoktatási intézmények között. Lehessen tapasztalatokat, ötleteket adni, segíteni egymásnak – ez volt a cél. Erre a konferencia a legjobb, ahol mindenki elmondhatja a gondjait, ötleteit.

– Jól sikerült?

– Nyolcvan vettek részt a kétnapos konferencián. Nem gondoltam, hogy ilyen sokan eljönnek. Ez a létszám pontosan jó, mert mindenki nagyon aktív volt. Ismerkedtek, ötleteltek, érdeklődve vettek részt. Jöttek az ország minden részéről, sőt Szlovákiából is. Témánk nemcsak a nyelv volt, hanem az identitás, az irodalom és a kultúrákövetítés is. A nemzetiségeken túl is mutatkozott érdeklődés. Olyan orosz tanárok is jöttek, akik angolt tanítanak és hasznos módszertani ötleteket adtak át. Fontos célunk, hogy mindent be kell emelni az oktatásba, ami segít. A cél eleve a gyakorlatközpontú oktatás. Kiadunk konferenciakötetet is, ami tartalmazza majd az előadásokat.

– Mi volt a koncepció, kiket hívtál meg előadónak?

– A plenáris előadáson azt akartam elérni, hogy a szláv nyelvekkel kapcsolatos, különböző szerepeket betöltő politikai és nemzetiségi szervezetektől is jöjjenek, hallgassák meg a konferenciát. Szerettem volna centrumként pozicionálni a Szláv Metodikát, mint olyan központot, amely a továbbiakban segítséget nyújt a magyarországi szláv közoktatási és felsőoktatási intézményeknek. Azt akartam, hogy úgy

a nemzetiségi ombudsmani hivatal, mint a nemzetiségi vezetők és a mi egyetemünk is tudja, hogy ez létezik, s lehet hozzánk fordulni. Minden nemzetiségi iskolát megkerestem, minden olyan helyet, ahol szláv nyelvet oktatnak és meghívtam őket.

– Mi lesz a következő konferencia témája?

– A Szláv Metodika II. lesz a folytatás. A közoktatási intézményeket szeretném majd jobban megszólítani. Egy országjárás is el tudok képzelni, ahol elmegyek az iskolákba és elmondom, mi ennek a célja. Megszólítom a nemzetiségi önkormányzatokat, hogy támogassák a pedagógusokat abban, hogy részt vehessenek. Még személyesebbé akarom tenni a meghívást, hogy olyanok is jöjjenek el, akik igazán hasznát vehetik az ötleteknek.

A tervek között vannak akkreditált továbbképzések (nyelvi, nemzetiségi, mentor) és egy szakmódszertani folyóirat létrehozása is. Ígéretet kaptunk arra, hogy itt lesz az épületben a szakmódszertani központ okos terme, és mi is használhatjuk. A tanárképzőseink tudnak majd itt órát látogatni és a következő konferencián is megtekinthetik majd az itt folyó munkát.

Bényei Adrienn

Szláv Metodika I. konferencia

Bajtai László felvétele

„Ilyen borzalmat, mint ezen az éjszakán, soha nem éltem át...”

Tanúságtevők a holokauszt roma elszenvedőiről

A II. világháború után a koncentrációs táborok túlélői keservesen kezdtek hazatérni. Ki vonat-
tőkön hasalva, ki gyalog vánszorogva, szekerekre,
kocsikra kéredzkedve. Másokat vöröskeresztes au-
tóbuszok, szerelvények szállítottak vagy hazafelé,
vagy külföldi kórházakba, szanatóriumokba. A tá-
borokban átélt szörnyűségek, a súlyos egészségká-
rosodás és begyógyíthatatlan lelki sebek után ide-
haza is sokkhatásokkal kellett szembesülniük. Leg-
többüknek itt hullott darabokra utolsó reményük,
amit az elhurcolt, vagy hátrahagyott családtagjaik
vizszontlátásába vetettek. Ekkor kellett arra is ráéb-
redniük, hogy egykori vagyontárgyaik többé már
visszaszerelhetetlenek, mindaz, amiért felmenőik
nemzedékei dolgoztak, végérvényesen semmivé
lett. Nemcsak a napi betevő megszerzése jelentett
gondot, de azon öltözetten kívül, amit az útra kap-
tak/szereztek, valójában még váltóruhájuk sem
volt. Megsegítésükre elsősorban a Nemzetközi Vö-
röskereszt vállalkozott. Az amerikai zsidó segély-
szervezet, a Joint és a Palesztinai Zsidó Ügynökség
is jelentős adományokkal igyekezett részt vállalni
saját hitsorsosai talpra állításában. A segítség és
segélyek összehangolásában, azok legcélszerűbb
felhasználásban az 1945 márciusától szeptemberéig
önálló szervként működő magyarországi zsidó De-
portáltakat Gondozó Országos Bizottsága (DEGOB)
működött közre, amely akkortól az Országos Zsidó
Segítő Bizottság szervezetébe tagozódva folytatta a
tevékenységét.

A DEGOB a hozzájuk segítségért forduló túl-
élők mindegyikével részletesen elbeszélte, hogy
milyen rettenetekben volt része. A Magyarországról
Auschwitzba deportált, a szelekciót átélt zsidók
nagy része a birkenauai cigánytáborban, romák kö-
zött töltötte lágerbeli első időszakát. A Ravensbrück-
be, Dachaubá hurcoltak közül is sokan vetődtek
romák közé. A felvett jegyzőkönyvekben erről az
időszakról, az uralkodó állapotokról is található
közlések, így olvastuk során a haláltáborok roma
rabjainak szenvedései is érzékelhetőkké válnak. A
nyilatkozók különböző időben érkeztek, más-más
elhelyezési körletekben (férfi és női blokkokban, ba-
rakkokban, sátrakban) többnyire néhány naptól pár
hétig terjedő időtartamot töltöttek velük.

A koncentrációs táborokból hazatért romákat
nem várták kitért karokkal, támogatásukra, felka-
rolásukra nem történtek külön lépések. Szenvedé-
seiket nem vették számba, sokáig el sem ismerték,
így mindazt, amit átéltek mások sem rögzítették,

maguk sem vetették papírra. Zsidó sorstársaik GE-
DOB-jegyzőkönyvekbe diktált megfigyelései, ta-
pasztalatai azonban róluk is szólnak. Ezen informá-
ciók kigyűjtése, egybetelése és elemzése mindezi-
dáig elmaradt. A következőkben az említett doku-
mentumokból a haláltáborokba hurcolt romákról
mozaikszerűen összeálló képet igyekezünk megmu-
tatni. (Az idézeteket a felső indexben követő szám az
idézett forrásjegyzőkönyv sorszáma.)

Az elhelyezési körülményekről

A legtöbb romát és szintit (azaz sajátos roma dia-
lektust beszélő német cigányt) 1943. február végétől
kezdődően Auschwitz-Birkenaubá deportálták, ahol
Himmler parancsára külön cigány részleget hoztak
létre. Mivel az indiai eredetű romákat a fajelmélet
eredendően árjának tekintette – akik azonban a
„vérkeveredés” révén elveszítették faji tisztaságukat
– az első időkben későbbi fajgenetikai tanulmányo-
zásuk miatt rekesztették ide őket. A rájuk vonatkozó
„családi tábor” szabályok is alaposan eltértek többi
rabtársuktól. Amikor újabb és újabb roma transz-
portok érkeztek (tizenöt országból megközelítően
huszonháromezer európai cigányt hurcoltak ide),
járványok, ál orvosi kísérletek, alultápláltság pusztí-
totta őket. A tarthatatlan állapotoktól megborzadva
1944 tavaszi lágerszemléjén maga Himmler rendel-
te el az ott kínlódók megsemmisítését. Tette ezt an-
nál is inkább, mert kellett a hely a Magyarországról
Auschwitzba indítani szánt zsidó áldozatoknak. Az
első „kiürítési” kísérlet azonban meghiúsult a cigá-
nyok váratlan ellenállásán. (Kövekkel, késekkel, bo-
tokkal igyekeztek ellenállni, s vélhetően a barakkok
esetleges felgyújtására alkalmas eszközökkel vívták
ki a legtöbbüknek már csak néhány hónapnyi létet.)
Ezért is találkozhattak össze tömegével a cigánylá-
ger lakói és a tőlük származásuk miatt kiszolgálta-
tott zsidó polgártársaik. Az általuk megélt – még az
ott megszokottnál is elviselhetetlenebb – elhelyezési
körülmények is nagyrészt a romák kényszerűségéből
elnapolt lemeszárulásából adódtak.

Auschwitzba érkezünk. Ott elválasztottak
anyámtól és én a bátyámmal a fürdőbe kerültem. Ott
lenyírták a hajunkat, szőrtelenítették a testünket és
minden ruhánkat elvették. Csikos háftlingruhát ad-
tak helyette. A cigánylágerba vittek bennünket, ahol
elszakítottak egymástól. [...] 5 hétig ott maradtam.
A barakkban 1200 ember volt. A földön aludtunk
olyannyira összezsúfolva, hogy mozdulni is alig

lehetett.⁹²⁴ A cigánylágéberbe kerültem. Itt háromszáz embernek szánt helyen 1500-an voltunk összetömörítve.²⁴³⁷

A cigánylágéberbe kaptunk beosztást, nem volt hely, a barakk még nem volt akkor egészen készen, az éjjelt még nem is töltöttük benne. Estére ezután bevittek a félig kész barakkba, a 7-es blokkba 1300-at. Nem volt fekvőhely, csak ülni, vagy állni lehetett.²²⁰ Én a cigánylágéberban laktam, ahol egy kis helyiségben 240-en szorongtunk. Tető nem volt, csak egy pár deszka és piszkos padló. Nem volt sem vízvezeték, sem mosdó.¹⁵¹

A blokkba, ahová kerültünk, 1200 ember volt. Egyik oldalon cigányok laktak, a másikon mi. A blokkból nem volt szabad kimennünk. Szükségünket is bent végeztük. Víz se kaptunk. [...] Egy priccseken tízen fekvődtünk. Beesett az eső. Az ágyak háromsorosan voltak egymás fölött elhelyezve. Nagyon gyöngé tákolmányok voltak és túl voltak terhelve. Megegett, hogy leszakadtak. Ilyenkor súlyos sebesülések, sőt halálesetek is fordultak elő.¹⁶¹

Az E lágéberbe (cigánylágéber!) kerültem. Egy blokkban kétezeren tolongtunk, annyi helyünk is alig volt, hogy két lábon megálljunk.¹⁹⁴⁶ Éjszaka fekvőhely nem volt, egy barakkba annyit zsúfoltak össze, hogy kb. 160 ember egymáson fekvődt. Reggel azután vetők észre, hogy egymást agyonnyomtuk.⁵²²

Egy istállóba vittek bennünket, ahol képtelenség volt aludni, mert nem volt hely. Egy hideg cementpadló volt, azon fekvődtünk, takaró és szalma nélkül.²⁰²¹ ...Később elkerültem a cigánylágéberbe, itt azonban már a földön fekvődtünk ágy hiányában.¹⁰⁹² Éjjel után vittek be a cigánylágéber 13. sz. blokkba. Fáradtak voltunk, a priccsekre tizennégyen egymás mellé lefekvődtünk és alig hogy egy órát aludtam, már fel kellett ébredni.¹⁹⁷⁰ Bevittek bennünket a cigánylágéberba, egy blokkba s mindenkinek adtak egy pokrócot, tizennégyen fekvődtünk egy priccseken.²⁵⁷⁵ Egy blokkban ezren [voltunk], 10-12 ember [jutott] egy kojára.¹³⁵⁸ (A koja háromemeletes fekhely.) A cigánylágéberben voltunk elhelyezve, ezren egy blokkban, tizenketten egy koján.⁵¹⁴ A cigánylágéberbe kerültem, ezren voltunk egy blokkban, egy koján 15-20-an, de ezenkívül még a földön is fekvődtünk.¹⁷³²

Elvittek a cigánylágéberbe. Egy blokkban fekvődtünk 1200-an, csupa fiatal gyerek, kevés volt a hely, össze voltunk zsúfolva.⁶⁵⁶ Deszkán fekvődtünk, szalma és pokróc nélkül.⁸⁶³ A C. lágéberben, az ún. cigánylágéberben voltunk elhelyezve, 700-an, a földön fekvődtünk, sem szalmánk, sem takarónk nem volt.³⁴⁴⁷ A cigánylágéber egyik barakkjába kerültünk. Ezren egyben. Nem voltak ágyak, kavics és tégladarabok voltak a párnáink.⁹⁹¹ A cigánylágéberben, egy blokkban 1500-an voltunk, fekvőhelyünk nem volt, csak a cementen fekvődtünk a földön, takarót is csak másnap kaptunk, háromnak jutott egy takaró.¹⁵²³ ...És hideg van. Auschwitz 500 méter magasan fekszik valami leírhatatlan sivár helyen. A hely olyan sivár, hogy rovarok, férgek sem élnek meg a tábor területén. Ideális klíma a kiirtásra. Magyar ember nem érti, hogy

július és augusztus hóban hogyan lehetnek ilyen hideg reggelek. Később kezdünk segíteni magunkon. A cigányoktól élelmünkért pulóvert cseréltünk.¹⁷³⁵

A cigánylágéberben 1200-an voltunk egy blokkban, csupa gyerek [...] volt itt. Négy hétig betonon fekvődtünk, minden szalma és takaró nélkül.¹³⁵¹ Itt priccseken fekvődtünk, 12-15 ember fekvődt egy priccseken – egy priccse kb. 4 emberre volt méretezve – eleinte minden szalmacsák és takaró nélkül, később tizenöt ember kapott egy takarót.²²⁷⁸

Simone Veil francia politikus, egykori miniszter, a holokauszt túlélője úgy emlékezett vissza, hogy kicsit irigyen nézték a szomszéd, szögesdróttal elválasztott „cigány tábor”, ahol apjuk, anyjuk, nagyszüleik körül a gyermekek, bár ők is csontig soványodva, de ott játszadoztak, futkároztak. (És arra is, mennyire megrendültek, amikor megtudták, hogy együtt vitték őket a gázkamrákba.)

A jegyzőkönyvekben is található olyan mondatok, amelyek ezt az érzést tükrözik.

A lágéber, ahová vittek, cigányokkal volt tele. Itt kizárólag cigányok éltek, egész családok együtt.²²⁵⁷ Én először az ún. „cigány-lágéberba” kerültem. A cigányok együtt voltak a családjaikkal, mi ezektől külön voltunk teljesen.²⁰⁹⁷ A cigányok családotól laktak itt, elegánsan öltözködtek, pizsamákban, sortokban sétáltak. Az utak virágokkal voltak szegélyezve.²²²⁹ A cigányokkal jobban bántak, mint velünk, mert azoknak még a haját sem vágták le.⁸²

Az élelmezésről

Sokan írógépbe diktálták az auschwitz-birkenai cigánytáborban uralkodó éheztes körülményeit is, amitől szintén a kínok kínjait voltak kénytelenek valamennyien kiállni:

Reggel másfél deci kávé adtak, és aki panaszkodott, hogy nem jutott, azt megverték annyira, hogy eszméletlenül esett össze. [...] A cigányoknak nem jutott mindig ebéd, délben nekünk sem jutott, este ettük az ebédet, burgonya volt vacsorára, de nekünk csak 3-4 szem jutott belőle, és ha valaki panaszkodni merészelt, ismét bottal ütöttek, hogy saját vérében fekvődt.²² Ebédre egy kb. másfél literes lábasban kaptunk valami kotyvalékot, volt benne fű, széndarabok, kavics, homok, szalma, korpá. Répalevesnek hívták és valami répa tényleg volt is benne. Négyen kaptunk egy kenyéret és este egy kis margarint hozzá.¹⁶¹

Kaptunk répalevest és kenyéret margarinnal.¹⁶⁵¹ A napi étkezésünk a következőkből állt: egy adag kenyérből és negyed liter levesből.¹⁹⁷⁰ Délután négy órakor egy kis feketét osztottak, de oly nagy volt a tolongás, hogy én reám nem is jutott fekete.²⁰²¹

Élelmet is adtak, lavórokat ötnak, ebből ettük a Dörrgemüset (száritott főzeléket – *a szerk.*). Este hideg ellátás; kenyér, wurst, margarin, méz, csak per sze naponta csak egyik. Számolgatjuk a kalóriamérleget, semmi jót nem látunk.¹⁷³⁵ Öten kaptunk enni egy fazékból, minden evőeszköz nélkül, sorba kel-

lett inni belőle. Negyed kenyeret kaptunk volna egy napra, de a cigányok ellopták és így csak egyhatod kenyeret kaptunk. Főtlaplálékunk azonban egy zöldszínű leves volt, amely azt hiszem fűből [készült], és kavicsok, homok és fadarabkák úszkáltak benne.⁹⁹⁹ Kevés kávé, egy adag kenyeret és csomag margarint, ebédre pedig egy fazékban tizenkét embernek két decit számítva egy személyre – valami fűből készült homokos, brómos levest.¹⁵²³ Három napig nem adtak semmit enni, azután a harmadik napon kaptunk egy kis kenyeret s valami zöld színű levest. Amikor az ebédet hozták, elloptak belőle, úgy hogy soknak nem jutott.²⁵⁷⁵ A leves, amelyet egy táliban hoztak be, miután sem kanalunk, sem tányérunk nem volt, mindenki egy-egy kortyot ivott egymás után belőle. Nagyon gyakran előfordult, hogy nem jutott mindenkire sor, mert ebből az ehetetlen levestől is csak nagyon keveset kaptunk. Feketét kaptunk és valami kenyeret, margarinnal.²⁴³ Kosztunk szénből meg fűből állt, nem lehetett megenni, ötnök adtak egy kenyeret.⁴⁹⁴ Az élelemért is órák hosszatt kellett a szabadban várni. Minimális kosztot kaptunk, és abba is orvosságot kevertek. Sokan megbetegedtek, úgyszólván mindenki megkapta a diarét, ez aztán teljesen legyengítette az embert, nem tudtunk lábra állni.²⁰⁵⁵ Vízből főtt rohadt káposzta volt a kosztunk, de később már ennek is nagyon örültünk volna.⁹¹² A koszt nagyon rossz volt és nagyon kevés. Kenyér sokszor nem is jutott, mert tízbe is vágták négy helyett.⁹²⁴

Sokat éhezünk [...] minden csekélységért az SS-ek bántalmaztak.⁶⁵⁷ A víz erősen klórozott. Itt nincs fertőzési veszély – csak ha a németek akarják.¹⁷³⁵

A napirendről

A zsidó foglyok első, még a különféle munkákra való szétkülönítés, és végsőnek szánt lakóhelyükre – vagy újabb szelektálások után gázkamrába – indításuk előtti heteiket töltötték a cigánytáborban, így ottlétük alatt kénytelenek voltak a cigányok fegyelmzésére kialakított napirend szerint élni. A hajnali ébresztés, verésekkel kísért napi többszöri hosszatt létszámellenőrzés is csak egy volt a gyötres-megalázás-kimerítés eszköztárából.

Három hétig voltunk itt [a cigánytáborban], három napig hajnali 3 órákor ébresztő volt, aki nem tudott elég gyorsan elkészülni és kimenni az Appellplatzra, azokat a felügyelők verték. Sokszor hosszú órákon át, álltunk mindaddig, amíg a létszám végre egyezett, ilyenkor sokszor térdeltünk is büntetésből.¹⁵²³ Appell állás [létszámállítást] már itt is volt. Ötös sorban kellett felállnunk és órákig álltunk.²²⁰ Az appell itt külön gyötrellem volt, mert a cigányok nem tudtak számolni, úgyhogy huszonötösör is előlről kellett kezdeni a számolást, végül már alig álltunk a lábunkon.¹⁶⁵ Két hétig voltam ott. Kétszer naponta appellt álltunk órák hosszatt, esőben, sárban, sokszor meg tűző napon.³⁵⁹ Hajnali 4 órákor már felébresztettek, appellre kizavartak és ott álltunk sok-

szor egész napon át, nem engedtek be a blokkba.⁸¹⁴ Reggel 4 órától 8 óráig állni kellett vigyázállásban. Megszámláltak bennünket és a létszám nem egyezett és mindig előlről kezdték. Ez naponta kétszer ismétlődött meg. Néha még hosszabb ideig is kellett állni.¹⁰⁴⁹ Még egész csillagos volt az ég, hűvös volt, fáztunk a vékony ruhában, amit adtak, fehérenmű csak némelyiknek jutott, úgyhogy én nem kaptam és három órán keresztül álltunk kint, délután újra folytatódott az appellállítás.¹⁶⁰⁸ Naponta kétszer álltunk apellt és pedíg reggeli három-félnegyedtől nyolcig, és délután öttől hétig. Kimentünk hajnalban 3 órákor, kopasz fejfel, vékony ruhában, fáztunk és nagyon sírtunk hozzátartozóink után.¹⁹⁷⁰

Este 9 órákor volt takarodó, azután csendben kellett maradnunk, mert ha nem voltunk csendben, akkor vertek bennünket. Minden harmadik nap mehattunk mosakodni.¹⁷⁷⁸ A forró fürdőtől felhevülten, könnyű, nyári ruhába öltözve kihajtottak a szabadba, és egész nap itt kellett állnunk a hidegben, míg az utolsó csoport is elkészült. Akkor visszavitték a sátorba, de addigra már meg voltunk gémberevedve a hidegtől, és sokan belázasodtunk. Tizenhárom napot töltöttünk ebben a Zeltben, nem is ülve, csak állva, az éjszakák és a nappalok összefolytak. Hajnalban már 4 órákor kezdték az Appell-lal való kínzást, sokszor 2-3 óra hosszatt is kint kellett állnunk a hidegben kabát nélkül, nyári ruhában, néha csuromvizesre ázva.²⁰⁵⁵

Úgy 6-7 óra körül kaptunk keserű kávé, vagy teát, 9 óra körül kaptuk az ebédet: valami zöldségfélét, ami ehetetlen volt, 4 órákor újból volt tea s azután egy kis darab kenyér. Két hét után kiválasztották az erősebbeket és elkerültünk Dachaubá.²⁰²¹

Agresszivitás

Többen említették meg azt is, hogy megérkezésük után a cigányok néhány blokkban nagyon agresszívek voltak velük szemben. Nemcsak az őrtől kellett elszenvedniük ütlegelést. „Nagyon vertek minket”, a „cigányok komiszan viselkedtek velünk” – köszön vissza több jegyzőkönyvből is. Más országokból érkező zsidók, akik nem a cigánytáborban ismerkedtek a lágér embertelen körülményeivel, szintén arra panaszkodtak emlékirataikban, hogy a régebbi foglyok kegyetlenkedtek velük az érkezésükkor. (Több visszaemlékezésben olvasható az is, hogy a lengyelországi zsidó foglyok mekkora ellenszenvvel, agresszivitással fogadták magyar hitsorsosait, akik csaknem öt évet szabadon élhettek, miközben az övéiket már lágerekben pusztították.)

Az elembertelenítő hatalmi gépezet, az állandó éhség, kialvatlanság, végsőkig kiszolgáltatottság, a gázkamrákról szerzett tapasztalatok, a krematóriumok kéményéből áradó folyamatos füst és bűz, a szelektálások és emberkísérletek rettegései már rég felőrölték a régebben ott raboskodókat. Közülük többeket az akár csak egynapnyi túlélésért folytatott küzdelem valóságos ragadozókká tett. A cigánytá-

borban ráadásul pont azokban a hetekben még a haláltáborokban is példátlan helyzet keletkezett. Egy rabokkal teliszűfolt táborrészben kellett elhelyezni gyors egymásutánban kb. háromtábornyi embert úgy, hogy a barakkok mellett sátrakat, istállókat, s minden létező helyet igénybe vettek. A frissen érkezett zsidók felfokozott, indulattal teli helyzetbe érkeztek. Nem tudhatták, hogy a cigányokat csaknem kiirtották azért, hogy számukra valamivel több helyet biztosítsanak.

Gondoljunk csak bele, egyébként is mit érezhetett az a háromszáz ember, akik életterébe – mint korábban épp a szemtanúk tudósításából olvashattuk – kilencszáz-ezerkétszáz újabb rabot zsúfoltak be hosszú hetekre! Milyen tetre sarkallhatta az életösztön azt a tizenkét embert, akik mellé, esetleg helyükre újabb alvótársak igyekeztek odafurakodni! Mire vihette rá a kollektív büntetésről való félelem a szabályokat még nem ismerők hibái láttán azokat, akik már ismerték azok súlyos következményeit? A csak ideig-órákig való túlélés is pusztán azoknak adatott meg, akik erősebbek, ravaszabbak, ügyesebbek – ha úgy tetszik önzőbbek, gátlástalanabbak – és/vagy szerencsésebbek voltak.

A lágerrendszer működtetői szándékosan gerjesztették is a foglyok közti agresszivitást. A rendszert úgy tervezték, hogy az áldozat ellen egy másik áldozatot használjanak fel, felelősítve benne azokat az ösztönöket, amelyek szembe fordítják a sorstársaival, és az SS-őrök kiszolgáltatott bábjaivá teszi mindannyiukat. Épp ezért előszeretettel válogattak ki kápónak erőszakos bűnözőket, akik hasonló karakterű beosztottaikkal együtt garantálták a brutalitást a többi rabbal szemben. Egy szabad pillanata sem lehetett a raboknak, amelyet nem az ellene büntetlenül elkövethető erőszak félelmében tölt. A közülük kiválogatott kápókkal szemben elvárás volt az őrök utasításainak kíméletlen teljesítése, amiért elnézték/elvárták a többiek rovására menő erőszakos ügyeskedéseiket is. Ahogyan a kápók is a hierarchiában alattuk levő blockáltesterek (barakkfőnökök), stubenáltesterek (szobafőnökök), ételosztók és mások javára – és az önnön érdekükben – folyó erőszakosságát, kisebb visszaéléseit. A brutalitás így futott végig a rendszeren, amelynek legfőbb rendezőelve volt.

Az auschwitz-i állomáson szelektáltak, öregeket és gyerekeket balra állították, a férfiakat és nőket jobbra és fertőtlenítés és fürdés után, miután ruháinktól megfosztottak, csíkos ruhába öltöztetve a cigánylágerbe vittek. A cipőnket nem vették el és a cigánylágerben a cigányok akarták rólunk levenni, persze nem engedték, megkezdődött a verekedés, nekünk jöttek és nagyon megverték.¹¹¹⁴ A Blockáltesterek német cigányok voltak, akik ütöttek vertek bennünket minden ok nélkül, épp csak kedvtelésből.⁹²⁴

A cigányok német parancsra a legrettenetesebb módon bántak velünk. [...] Egy hét után átvittek a 6-os munkásblokkba.²⁴³⁷ A cigányok nagyon komiszak voltak, állandóan vertek bennünket. Két hóna-

pig voltam a cigánylágerben, aztán Esskommandóra lettem beosztva, s B. lágerbe kellett vinnem az enni-valót.²⁵⁷⁵ Élelmünk felét ellopták és nem tehetünk semmit ellene, mert ők voltak a felügyelőink. Vertek, amennyire csak tehették. Szerencsére egy idő múlva elkerültem innen.²²²⁹

Egy túlélő, aki később közelebbi ismeretséget kötött a tisztségviselő rabokkal, azt is bediktálja, hogy nemcsak a cigányok, hanem a köztörvényesek, sőt a politikai foglyok közül kiválogatottak is ugyanúgy, előírt „normák” szerint jártak el.

Megismerjük a cigányokat, a betörőket, a politikai háftlingeket és elbeszéléseikből megtudjuk, hogy milyen karaktereknek tartják magukat, milyen eredeti elgondolású és nagyszerű csupaszív harcosok ők. Egy-egy súlyosabb testi sértés – térdkalácsztörés, koponyaalapi törés, veseroncsolás, fejbőrfeleprezítés – csak szerencse, mert hetekkel ezelőtt naponta 20-25 halott volt előírva blokkonként.¹⁷³⁵

A cigányláger felszámolása

Számos túlélő fontos kötelességének érezte, hogy az 1944. augusztus 2-3-ai tragikus – mai ismereteink szerint 2897 cigány elpusztítását hozó – éjszakáról, vagy következményeiről szerzett tapasztalatairól, érzéseiről is tanúságot tegyen. Beszámolóik kivétel nélkül a tisztelet hangján szólnak, amit többekben nemcsak a romák kollektív elpusztítása keltette sajnálkozás, hanem sajátos, eleve reménytelen és a láger történetben példátlan ellenálláskíséretük megörökítésének szándéka is motivált.

A tábori kórházba kerültem, mint ápoló. A kórház akkor zsidó és cigány osztályból állott, egészen 1944. augusztus 2-ig, amikor este több teherautó jelent meg a kórház előtt és az összes cigány pácienseket öregeket és tuberkulotikusokat, öröklött vérbajos és kiehézett gyerekeket elvittek. Ugyanekkor elszállították a tábor összes többi cigány lakóit is és mint utóbb megbízható forrásból értesültem valamennyiüket, szám szerint 3451-et elgázostították.³⁰⁸

Két rettenetes éjjel kísért még mindig és kísérteni fog életem végéig. A cigányláger és a cseh Familienlager kiürítése. Először a cigánylágerrel végeztek. A fiatalokat munkára, az öregeket és gyermekeket kivétel nélkül gázba vitték. Egy éjjel történt. Már napokkal előbb rebesgettek róla, aztán be is következett. Szívszorogva figyeltük a nehéz teherautók zúgását, jöttek-mentek, nagyon sűrűn fordultak a láger és a gázkamra között. Egymásra dobott testeket vittek a gáz felé. Szívbe markolók voltak a sikolyok, a segélykiáltások... A cigányláger jobbra tőlünk a második láger volt, az éj csöndjében áthatoltak hozzánk a hangok. Aztán jött a cseh-láger.²²⁵⁷

Borzalmas élményem volt egy éjjel. Arra ébredtem, hogy rengeteg autó érkezik, és a vadászkutyák nagyon ugatnak. Nagy kiabálás volt: „Hilfe!”, „Mutter!”, és zokogás. Rémes volt ezt hallani, és nem is mozdulhattunk a barakkból, csak lestünk ki és láttuk, hogy az ég vörös a lángtól. [...] A betegeket

meztelenül feltették egy autóra, és melléjük a hullákat, vitték őket a gázba.^{1695.} A mellettünk levő barakkban német cigányok voltak. Egy éjjel borzasztó jajveszékelést hallottunk. Másnap megtudtuk, hogy az egész tábort [...] elgázosították.^{74.}

Velünk szemben volt a revier (rabkórház), egy alkalommal délután 5-6 óra felé megállott egy autó, bedobálták a beteg embereket az autóba és gyorsan elhajtottak a krematórium felé. Egy éjszaka iszonyú visítást hallottunk, később megtudtuk, hogy a cigányokat égették el akkor.^{746.}

A sokat emlegetett Mengele százados kedvenc vesszőparipája az örökléskutatás volt, ezért különleges elbánásban részesítette az ikreket. A cigánygyerekek közt volt három ikerpár is, egy a Kórházban, két pár a láger Kindergartenjában. Ezeket a gyerekeket 1944. augusztus 2-án délelőtt dr. Mengele, dr. Rabinovitsnak a cigánybarakk főorvosának személyes gondjára bízta és este külön autóval jött értük. Harmadnap igen dühösen érkezett Mengele a kórházba és kereste a cigánygyerekek kezelőorvosát. Lehordta a sárga földig mondván, hogy a betegeket nem vizsgálják gondosan, nem törődnek velük, az orvosokat csak a pót-élelmiszeradagok érdeklik és súlyos megtorlásokat helyezett kilátásba, mert az egyik cigányikernél könnyen felfedezhető tuberkulotikus elváltozást nem észleltek, vagy nem írták be a kórtörténetbe. Az összeszidott orvosnak arra a kérdésére, hogy mégis hogy derült ki, hogy a gyerekeknek ez az elváltozása megvan: Mengele magától értetődő természetességgel egy boncolási jegyzőkönyvet húzott elő, melyben az előzőleg nyilván elgázosított kis gyerekek szabályszerű felboncolásakor [készült] lelet volt teljes szakszerűséggel leírva.^{308.}

Amikor a cigánybarakkot fel akarták oszlatni és a bennlakókat elégetni, a cigányok ellenszegültek. Erre riadót fújtak a táborban, mintha ellenség volna közelben és fegyverrel kényszerítették őket a halál-marsra.^{109.} Egy éjjel nagy lövöldözés volt 12 óra tájban, nagyon sötét volt és nagyon kiabáltak, és sikoltoztak, és nem volt szabad senkinek sem kimenni, s nem tudtuk, hogy mit csinálnak. Reggel megtudtuk, hogy a cigányokat vitték a gázba, azok tudták, hogy miről van szó és ellen akartak állni, ezért lövöldöztek közénk, és így kényszerítették a krematóriumba.^{278.}

Birkenaubába a szokásos kirabláson és szelektálás után az E lágerba kerültem. Az E láger lakói cigányok voltak és odaérkezésem után néhány nappal később kiválasztottak önként jelentkezőket munkára. Százhuszan jelentkeztünk, de csak nyolcat vettek igénybe. Nyolcunkat áttettek egy külön barakkba és az ottmaradott cigányokat levetkőztették, autóra dobálták és bevitték a gázkamrába. Az első transzport elszállítása után pár órára mi nyolcunkat bevezettek egy helységbe, amelyen kívül fürdő felirat volt látható. Egy kb. 50 m²-es területre 400 embert zsúfoltak össze azzal, hogy fertőtleníteni fogják őket, mindenkinek kiosztottak egy törölközőt és szappant aztán egy hosszú folyosón keresztül bevezették őket

egy helységbe, ahol zuhanyozók voltak. Itt a 400 emberre rázárták az ajtót, beeresztették a ciángázt, amely a szerencsétleneket megölte. Szenvedésük kb. öt percig tarthatott, mely idő után egy gázálcós SS bement a kamrába, kinyitotta a két ablakot és a szelölés után átadta a hullákat először a fogorvosoknak. Azokat az embereket, akik a hullák szájából az aranyfogakat kiütötték, fogorvosoknak nevezték, de hogy valóban az lenne, a foglalkozásuk, azt nem állítom. Lehetséges, hogy gúnyból nevezték őket így. A fogműtét után mi nyolcan bementünk a gázkamrába és a hullákat csillébe raktuk. Azon eltoltuk az égetőhöz, ott kifordítottuk őket és a Sonderkommando emberei bedobálták az égő kemencébe. Az égetés kb. 3 óra hosszat tartott. [...] 2200 cigányt hamvasztottunk el. [...] Az egész láger levegője tele volt a szerves anyagok égetésénél tapasztalható jellegzetes szaggal, melyet úgy igyekeztek közömbösíteni, hogy nyers zöld gallyakat égettek illetve füstöltek, melynek erős szaga egybevegyült az égő test szagával. 24 órai munka után 24 óra pihenőt kaptunk. A harmadnap irodai munkára osztottak be. Az irodai munka abból állt, hogy a 2200 cigány kartotékra ráütöttünk egy bélyegzőt „gesterban m 7. u.t.”. E munkával végezve az égetés után fennmaradt salakszerű torzókat szórtuk széjjel az égető mellett, más részét, főként a hamut kihordtuk a Foldarbeitskommando telephelyére, földtrágyázás céljára.^{3631.}

Este 8 órakor blokksperre volt, összeszedték a visszamaradt cigányokat, autókra rakták és vitték a krematórium felé. Soha nem fogom elfelejteni a szerencsétlenek jajveszékelését, ők már tudták, hogy hová viszik őket. Ez volt legszörnyűbb éjszakánk, ilyen borzalmat, mint ezen az éjszakán soha nem éltem át.^{3447.}

Szörnyű élményeink voltak. Hallottuk állandóan a szörnyű jajgatásokat, felnőtt és gyermek sikolyokat, lövöldözéseket, láttuk az óriási égnek törő lángokat és éreztük a szörnyű füstszagot, amelyet az emberi test égése okozott. [...] Minket csak egy kerítés választott el a krematóriumtól, nagyon vastagon voltunk elzárva, hogy ne láthassunk be, de a hangok mind áttörtek és mivel sok volt az anyaguk kint is égettek a krematórium udvarán.^{2777.}

Rettenetes sírásokra, sikoltozásokra ébredtünk fel, amint később megtudtuk, a cigányokat vitték akkor a gázba. A krematóriumban éjjel-nappal égettek.^{2788.}

Sokszor kaptunk kézhez a krematóriumból rabruhákat, melyeknek a zsebében volt még az útravalónak kapott adag kenyér margarinnal. Így áltatták a szerencsétleneket, hogy munkára osztják be őket, hogy ne tudják, hogy hova viszik őket. Mindezt megmondtuk akkor a németeknek, hogy nem látjuk értelmét, hogy dolgozzunk, ha ránk is ez a sors vár, erre ők azt mondták, hogy mi nyugodtak lehetünk, mert „csak” a német cigányokat égetik el, mert azok ellenálltak nekik. Ezekkel a szerencsétlenekkel szörnyen bántak el szintén. Vad kutyákat uszítottak rájuk, ezek letépték róluk a hússal együtt a ruhájukat is. Majd gázba és utána krematóriumba kerültek.^{3177.}

Hét hétig voltunk karanténban, sarlach és himlő-járvány dúlt itt. Utána visszahoztak a cigánylágérbe, akkor már cigányok nem voltak ott.¹³⁵¹

Más helyszínek

A Nyugat-Magyarországról a komáromi Csillagerődbe deportált magyar állampolgárságú romák közül a nyilas kormányzat több mint ezret kiszolgáltattott egy idegen hatalomnak, németországi koncentrációs táborokba hurcoltatta. E szerencsétlenek útja elsősorban Dachaub, Ravensbrückbe, Mauthausenbe és Bergen-Belsenbe vezetett, míg más csoportokat a buchenwaldi lágérbe szállítottak, megint mások hadiüzemekben, kőfejtőkben végeztek rabszolgamunkát. Természetesen mindenütt voltak más országokból korábban odahurcolt roma rabok is.

A dachau haláltáborba érkezettek az SS-katonák kutyákkal várták, a férfiakat ütötték verték a kiszállásnál. A táborban voltak magyar cigányok, ezek mindig sírtak: „Jaj a gázkamrába visznek! Istenem, milyen csúnyán kell elpusztulnunk!” Sokszor odajöttek hozzám és mondták: „Kisasszonykám, megmondom ám a szerencsédét, had vessek kártyát, meglássa, megjósolok mindent, híven egy darabka kenyérért.”³⁵⁰⁶

A nőket rövid idő után Ravensbrückbe szállították tovább. Voltak, akiket vonattal, s voltak, kiket gyalogmenetben.

Az út 320 km hosszú volt, nyolc nap alatt tettük meg. Tizenháromezer ember indult, 1800 érkezett meg. Aki nem bírt menni, aki vizet merített, aki lehajolt egy kis krumplihéjért, azt lelőtték. Állandóan hallottuk a hátunk mögött a lövöldözést, a félelemtől remegve mentünk. Sokan megőrültek. Ezeket persze kivégezték. [...] Magam láttam, hogy az egyik SS pisztollyal kilőtte egy fiúnak a szemét. Ez azért történt, mert a szerencsétlen kiugrott a sorból egy marharépa-veremhez, az SS gyorsan odament, hogy ráüssön, de közben egy másik SS hátulról rálőtt. [...] Voltak fiatal gyerekek, lengyel cigányok az úton. Ezek megkérték a Transportführert, hogy engedje meg, hogy marharépat hozzanak és szétosszák a gyerekek között. Megengedte, de mire elhozták, a másik SS elvette tőlük, és lelőtte a gyerekeket.²¹⁰⁰

Dachauból Ravensbrückbe vittek. Tizenkét napig egy Zeltlágérbe helyeztek el, sátoros cigányok között voltunk, esős idő volt a lágérbe beesett az eső és állandóan a vízben ültünk vagy álltunk.³¹³⁰ Tizenkét napot töltöttünk itt egy ponyvasátorban, öreg cigányokkal együtt, közben elszedték minden holminkat, meztelenek voltunk, a verés természetesen itt sem maradhatott el. Végre tizenkét nap után a szörnyű zsúfoltság véget ért és elvittek egy fürdőbe, ahol egész éjjelen át álltunk az ajtó előtt, míg végre bejuthattunk. Itt ismét elvették mindenünket, kaptunk egy hideg fürdőt, decemberben, azután egy nyári ruhát és abban voltunk tíz napon át sátorban. Később egy blokkban voltunk ismét cigányokkal, tizenketten egy kojában, míg végre ki-

választottak 550 embert munkára, akik közé mi is bekerültünk.⁹¹²

November 30-án érkezünk meg. Itt a cigányokkal együtt behajtottak minket egy zeltbe, ahol már 1500 Auschwitzból büntetésül ide szállított zsidó nő volt. Annyi helyünk sem volt, hogy a hátizsákunkra ráülhessünk.²⁰⁵⁵

A fürdőben télvíz idején minden meleg holminkat elvitték, helyettük egy szál könnyű nyári ruhát adtak. Két hétig az úgynevezett halálsátor lakója voltam. A puszta földön feküdtünk, még szalmát sem kaptunk, olyan kevés volt a férőhely, hogy csak kuporogtunk, egyszer sem nyújthattuk ki tagjainkat. Még vécére sem lehetett kimenni. Minden szükségletünket bent kellett elvégezni, ami még szörnyűbbé tette amúgy is rettenetes helyzetünket. Cigányokkal voltunk együtt, akik az ételosztáskor megrohanták a kondérokot. Aki nem tudott tülekedni, annak bizony vajmi kevés jutott a zuppából, vagy egyáltalán semmi.¹²⁰⁸

Ravensbrückben vernichtungslager volt, egy Zeltlágérben nyertünk elhelyezést kétezren, sorba kellett állnunk, míg mindenki megkapta a számát. Másnap hajnalban még sötétben ismét sorakozó volt és fürdőbe vittek, itt azután levették minden holminkat, kaptunk egy megkeresztezett nyári ruhát, de kabátot nem és visszamentünk a Zeltbe. A kövön aludtunk szalma nélkül, hajnali 3 órakor volt ébresztés és 6-ig álltunk appelt, egy szál nyári ruhában. Reggel feketekává volt, az ebédért ismét sorba kellett állni, és dulakodni, a kenyérért ismét, így egész nap jóformán csak sorba álltunk. Cigányokkal voltunk együtt, két hétig csak kenyeret ettünk inkább, mert nem bírtunk a cigányokkal egy edényből enni. Két hét után újból fürdő következett, más ruhát kaptunk, fehérneműt azonban nem. Ötvenet vagoníroztak be egy vagonba, borzalmas hideg volt, kértük, hogy az ajtót csukják be, ezt természetesen nem tették, hiszen hideg volt, huszonöten voltunk az egyik és huszonöten a másik oldalon, szigorúan meg volt tiltva, hogy közepén találkozzon a két csoport.⁹³²

Az utolsó hónapokban több lágér felszámolásakor is ide küldték a rabokat, ahogy arról a 288. számú jegyzőkönyv is beszámol:

1945 márciusában „evakuálták a dorai lágért. Vagonba raktak bennünket. Az első transzportba zsidók és cigányok kerültek. Tudtam, hogy ebből csak baj lehet. Nem is hallottunk többé ennek a transzportnak a sorsáról... Tizenkét napig utaztunk a vagonban minden enivaló nélkül. Naponta egyszer le lehetett szállni a vagonból. Ilyenkor, ha sikerült a sínek között gazt találni, azt ettük.”

A szerencsésebbek hadiüzemekbe jutottak, ahol ugyan rendkívül nehéz körülmények között kellett rabszolgamunkát végezniük, de a koncentrációs táborok bármely foglya szívesen cserélt volna velük. A Barthba hurcolt első transzportokkal érkezők egy ideig még valamelyest „élvezhették” is a teljes létszámra való feltöltés előtti állapotokat, amelyek aztán az egyre újabb transzportok megérkezéssel

gyorsan rosszra fordultak. „Ez az út sem tartott tovább két napnál, megérkezésünk után a cigányokkal és németekkel együtt helyeztek el egy blokkban. Itt mindenki külön ágyban aludt, sőt kötelező is volt a külön ágyban alvás. Eleinte az ellátás kielégítő volt, kétszer naponta kaptunk főtt ételt, negyed kenyér volt a fejadag, de később már a koszt silányabb lett, a kenyér is kevesebb. Repülőgyárban dolgoztunk, a napi munkaidő 12 és 14 óra volt, felváltva tag- és nachtschichtben. A munkánál elég jól bántak velünk.”¹⁵⁸⁶

A következő embertömeggel odahurcoltak már többnyire más tapasztalatokról számoltak be. „Repülőgépgyárban dolgoztunk, igen nehéz fizikai munkát, a munkafelügyelők Wehrmacht-katonák, rendesen bántak velünk, de a lengyel árja nők állandóan vertek bennünket, nem volt szabad megpihennünk, akkor mindjárt vertek. Naponta tizenkét órát dolgoztunk, egy órai ebédszünettel. Nyolcan kaptunk egy kilós kenyeret és fél liter üres levest. Rengeteg volt a beteg, főképpen az éhségtől legyengültek és a flekk-tífuszosok. Revirben gyógyították a beteget. Cigányokkal voltunk együtt, akik tele voltak tetvekkkel, tőlük kaptuk el mi is.”⁸⁶²

Megérkeztünk Barthba, ahol mind a háromszáz nőt egy padláson szállásolták el. Barthban addig magyarok nem voltak; németek, cigányok, csehek, lengyelek és oroszok lehettek kb. 1800-an. Az élet itt borzalmasan nehéz volt. A Henckel repülőgépgyárban dolgoztunk, nehéz férfimunkát végeztünk: vasat kalapáltunk, emeltünk és fordítottunk 40-50 kilós darabokat, egész nap állva. A munkaidő napi 14 óra, felváltva éjjeli és nappali schichtekben. Hat hétig állandóan éjjeli munkát végeztünk, ami azt jelenti, hogy este fél héttől reggel fél kilencig dolgoztunk egyfolytában, sőt néha 11-ig is, mert német mesterünk mindig kiesztelt valamit, amivel tovább visszatartható.²⁴³⁸

A lipcsei hadiüzemben is dolgoztattak cigány rabokat. „Auschwitzban elválasztottak a férfiakról, öregektől, gyerekektől. Fertőtlenítőbe kerültünk, ahol mindenki kapott egy régi ruhát és három nap múlva Leipzigbe vittek. Itt fabarakkokban laktunk és egy fegyvergyárba jártunk dolgozni, amelyet Hasagnak hívtak. A munkahely kétkilométernyire volt lakóhelyünkől. Mi négyszázan voltunk, és rajtunk kívül cigányok és lengyel férfiak is dolgoztak itt. Nagyon nehéz munka volt, robbanóanyagokkal dolgoztunk, állandó veszélyben. Nagyon keveset kaptunk enni, mindig kevesebbet. Az utolsó napokban már húszan kaptunk egy kenyeret.”²¹⁹⁰

Rochlitzben kegyetlen kőfejtésben örölték fel az oda deportáltak fizikai és szellemi erejét, egészsé-

gét és túlélési esélyeit. „Januárban Rochlitzbe mentünk. Egy fegyvergyárban laktunk, árják, cigányok, különféle nemzetek munkásai voltak itt. SS-ek felügyeltek ránk munka közben és kegyetlenül ütöttek, vertek minket. Kövekkel dolgoztunk. 30-40 kg-os köveket kellett lánokban egymásnak dobálni, egymástól kétméternyire álltunk. A legnagyobb fagyokban is egész nap kinn voltunk, és még a kabátunkat is le kellett venni, hogy jobban menjen a munka. Vigyázzállásban kellett állni, így persze a kövek nem jól estek, rádobtuk társaink lábára, kezére és az is a mienkre. A nagy kövek felhasították végtagjainkat, körülöttünk a fehér hó mindig piros volt vérünktől. A fagyási sebekről nem is beszélek. Reggelenként, mielőtt kivonultunk munkára, feketekávé járt nekünk, de ezt többnyire nem kaptuk meg, azzal, hogy még nem készült el. Mikor hazajöttünk, láttuk, hogy a felügyelőnőnk a feketekávéban mosatja ki fekete köpenyét. De mi annyira ki voltunk éhezve, és úgy vágyódtunk valami meleg étel vagy ital után, hogy a kondérból kimerítettük a piszkos feketekávékat és azt ittuk ki.”²¹³⁶

A haláltáborok még a náci Harmadik Birodalom elkerülhetetlenül biztos összeomlása tudatában is folytatták gyalázatos tevékenységüket.

1945 januárjában a ravensbrückeri táborban az SS tábori orvosa, dr. Luke vezetésével 120-140 cigánylányt sterilizáltak, a legfiatalabb közülük 8 éves volt. Amikor az első szovjet katonák elérték Auschwitzot, és felszabadítottak 4800 foglyot, közöttük már csak egyetlen egy roma származású volt életben. 1945 februárjában a ravensbrückeri koncentrációs táborban még megöltek 1356 romát.

1945. április 11-én a 3. amerikai hadsereg 6. páncélos hadosztálya felszabadította a buchenwaldi koncentrációs tábort. Április 15-én brit, kanadai és amerikai katonák felszabadították a bergen-belseni koncentrációs tábort. Április 22-én a náciakkal együttműködő fasiszta horvát usztasa rezsim – roma foglyokat is őrző s tömegesen megsemmisítő – jasenovaci koncentrációs táborából a rabok egy része tömeges kitörést szervezett. A kitörés napján 1073 fogoly volt, akik közül 600-an vettek részt a kitörésben, de csak 91 élte meg a szabadságot. Április 29-én a szövetségesek a dachau haláltáborát is felszabadították.

A világ történészei közel félmillióra becsülik a vészkorszak – s benne a holokauszt – áldozataivá vált (elpusztított, illetve elpusztítani szánt fogolyként dolgoztatott, sterilizáltak, maradandó egészségkárosodást elszenvedett) cigányok számát.

Hegedűs Sándor

Minden évben augusztus 2-án emlékezünk a roma holokauszt áldozataira.

Nemzetiségi konferenciák Budapesten

Összeállítás

Az elmúlt tavaszi hónapokban több érdekes, újszerű és igen hasznos megbeszélés, konferencia zajlott Budapesten. A BARÁTSÁG nem mindenütt tudott jelen lenni, de az előadók és szerzők segítségével olvasóink megismerkedhetnek azokkal a témákkal, melyek többek érdeklődésére tarthatnak számot.

Szláv Metodika I. címmel az ELTE-BTK Szláv és Balti Filológiai Intézete „*Jövőkép a szláv nyelvek oktatásában, a hazai nemzetiségi nyelvoktatásban és kultúrában*” tartalommal tartott tudományos konferenciát. Ebben a témakörben **Hollerné Racskó Erzsébet**, az ONÖSZ elnöke és **Kissné Köles Erika** szlovén parlamenti szószóló előadásait adjuk közre, jelezve, hogy a téma milyen sok hazai nemzetiség anyanyelvi oktatását érinti.

A **Honismereti Szövetség** és a **Budapesti Honismereti Társaság** áprilisban a Fővárosi Levéltár Gárdonyi-termében tartotta meg **Genius loci – Budapest és nemzetiségei** konferenciáját. A számos érdekes előadásból összeállításunkban **Pappné Windt Zsuzsanna** „*Kik azok a Braunhaxlerok – az óbudai német nemzetiségről*” és **Demmel József** (Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete) „*Egy pest-budai káplán kirándulásai. Jozef Viktorín, a visegrádi várromok és a szlovák–magyar megbékélés*” című felszólalásait adjuk közre.

Végül az **Országos Idegennyelvű Könyvtár** jövőbemutató tanácskozásán (**Nemzetiségkutatás és helytörténet 2. Szakmai digitalizálási konferencia az Országos Idegennyelvű Könyvtárban**) elhangzott előadások közül **Szalóki Gabriella** vitaindítóját közöljük.

SZLÁV METODIKA I.

Jövőkép a szláv nyelvek oktatásában,

a hazai nemzetiségi nyelvoktatásban és kultúrában című tudományos konferencia

2018. március 23. ELTE-BTK Szláv és Balti Filológiai Intézet

Kissné Köles Erika szlovén parlamenti szószóló köszöntője

Tisztelt Konferencia!

Engedjék meg nekem, hogy minde- nek előtt köszönetet mondjak az ELTE Szláv és Balti Filológiai Intézete munkatársainak a *Jövőkép a szláv nyelvek oktatásában, a hazai nemzetiségi nyelvoktatásban és kultúrában* című tudományos konferencia megszervezéséért.

Szilárd meggyőződésem ugyanis, hogy minél többen és minél több helyütt tűzzük napirendre a magyarországi nemzetiségek jelenkori sorskérdéseit, beszélünk a nyelvőrzésről, avagy éppen a nyelvvesztés tényéről, annál határozottabban tudatosítjuk nemzettársainkban a nemzetiségek – és velük a nemzetiségi nyelvek s nemzetiségi kultúra létének – jelentőségét a magyarországi környezetben.

Szlovén vagyok, magyarországi szlovén, a legkisebb létszámú nemzetiség köreiből születtem. Amióta arról beszélhetünk, hogy Magyarország földjén kisebbségben más nemzetiségek is élnek, mi mindig a legkisebb nemzetiség voltunk. Ezen sem cso-

dálkozni, sem elmélkedni nincs ok, és nincs idő. Szlovénia maga is kis létszámú ország, a határain túl és a világban élő szlovének számával együtt sem éri el a 3 milliót, de egy nemzetiség, egy nemzet értékeit sosem szabad a létszámában számon tartani, főleg nem számon kérni.

A történelem számos vihara, a durva jogfosztottság vagy finomabb köntösbe burkolt asszimilációs törekvések sem tépázták meg olyannyira soha a magyarországi szlovákat, köztük a mi

számszerűleg kicsi közösségünket, hogy a megmaradásunkért politikai, oktatáspolitikai, nyelvoktatási, kulturális és gazdasági területeken folytatott harcainkat bármikor is feladni gondoltuk volna.

Ezzel viszont egyértelműen bizonyított, hogy vitalitásunk alapja nem létszám, nem politikai háttér, sokkal inkább származásunkhoz, nemzetiségi kultúránk értékeihez, a nyelvünkhöz való ragaszkodás.

Ma Magyarországon korábban soha nem tapasztalt lehetőségekről beszélhetünk a közösségeinket

érintő nemzetiségpolitikai kérdések vonatkozásában, a nemzetiségek köznevelési, kulturális, anyanyelvű hitéleti támogatottságában. Életben tartani, működtetni ezeket azonban csak és kizárólag a saját sorainkban, nemzetiségeink tagjaival tudjuk.

Kodály Zoltán figyelmeztet a tényre, hogy: „Kultúrát nem lehet örökölni. Az elődök kultúrája egykettőre elpárolog, ha minden nemzedék újra meg újra meg nem szerzi magának.” A magyarországi szláv közösségek megítélésem szerint, mint minden nemzetiség, napjainkban több tekintetben is az újra megszerzés útján jár. A kérdés csupán az, hogy a ma aktív nemzedék helyébe akar-e lépni a jövő generációja, hiszen – még mindig a nagy magyar zeneszerző szavaival élve – „Kultúra annyi, mint tanulás; megszerezni, színvonalon tartani nehéz, elveszteni könnyű.”

Magyarországon a kormányzat politikája 2010-től jelentős változásokat eredményező új viszonyulást mutatott a tizenhárom őshonos nemzetiség iránt.

Az éppen huszonöt esztendeje, 1993-ban elfogadott LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól a kisebbségek/nemzetiségek egyenjogúságának kimondása és biztosítása területén úttörő, számos vágyott és a nemzetiségekhez tartozókat alapvető emberi jogaik szerint megillető szabályozást tartalmazott, figyelembe véve a nemzetközi egyezményeket és ajánlásokat is.

Magyarország Alaptörvénye, a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény és további, a nemzetiségeket érintő törvények, mint a választási, a köznevelési, majd 2015-től hangsúlyozottan a minden évi költségvetési törvény tovább bővítette a nemzetiségi közösségek, a nemzetiségi önkormányzatok és intézményeik, a nemzetiségi civil szervezetek tevékenységének jogszabályi lehetőségeit. 2015-től korábban sosem tapasztalt mértékű anyagi erőforrások állnak közösségeink rendelkezésére oktatási-kulturális autonómiájuk biztosítására.

A nemzetiségek parlamenti szószólói jogintézménye révén a nemzetiségek alanyi jogon kapcsolódhatnak az Országgyűlés munkájába, ami közösségeink értékeinek közvetlen képviselőjét erősíti az országos nemzetiségi önkormányzatok munkája mellett. Kiegyensúlyozott, tervezhető költségvetési támogatással működtethető intézményrendszer kiépítésére, továbbfejlesztésére nyílt lehetőség. Soltész Miklós egyházi, nemzetiségi és civil társadalmi kapcsolatokért felelős államtitkár több ízben és több helyütt hangsúlyozta, hogy Magyarország Kormánya „a nemzetiségekre erőforrásként tekint”, szeretetteljes odafigyeléssel kívánja erősíteni a nemzetiségek helyzetét, köznevelési és kulturális intézményeik fenntartását, működését, valamint az anyanyelvű kultúra szolgálatát is beteljesítő anyanyelvű hitéletet.

A magyarországi szláv közösségeket alkotó nemzetiségek közül több is sok évszázados itt-tartózkodásra, múltra tekint vissza. Bence Lajos Mura-vidéki író-irodalomtörténész idézve, „Nem mi mentünk el, a határok hagytak itt bennünket”, hiszen többen a határvidékeken éltünk-élünk meghatározó százalékban.

Nem titok, hogy a nemzetiségi szláv nyelvek, különösen a magyarországi szláv közösségek hazai nyelvjárásainak használata a fiatal nemzedék körében, a gyerekek között egyre ritkább, vagyis a családok a nyelv átörökítésében betöltött szerepüket vagy feladták, vagy csupán takaréklángon látják el azt.

Magyarázhatjuk ezt a globalizációs folyamatokkal, azzal, hogy egyes szláv nyelvekkel ma nehéz egzisztenciát építeni – de ezek mellébeszélések. Az anyanyelvet nem gazdasági érdekből adjuk tovább vagy sajátítjuk el, hanem mert például az a kapocs köztem és anyám, apám, nagy- és dédszüleim, összes felsőszozlónöki társam, barátaim között. A létezésem!

De ha már az anyanyelv használata a magyarországi elkötelezettségek vagy bármily további indokkal a nemzetiségi családok körében háttérbe szorult – a nemzetiséghez tartozás leghitelesebb bizonyítéka pedig csakis az anyanyelv ismerete és rajta keresztül a nemzetiség kultúrájának a megélése –, hát pótolni kell azt a köznevelési intézményekben. Az óvodákban, az általános- és középiskolákban, s lehetőséget kell hagyni a felsőoktatásban is az új és újabb nemzetiségi szakemberek, köztük tanárok, óvodapedagógusok, karnagyok, néprajzosok, múzeumpedagógusok, színészek, média szakemberek képzésére.

Ma, Magyarországon a nemzetiségek anyanyelvi nevelésének, oktatásának a jogi háttere is jól biztosított. A 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről, annak már a szószólói munka következtében is elfogadott módosításai a nemzetiségek jogairól szóló törvénnyel összhangban a magyarországi szláv közösségek számára is úgy rendelkeznek, hogy az anyanyelvi nevelésben való részvételt bármely intézmény típusban és több választható képzési formában meg tudják szervezni akár állami – tehát a Klebelsberg Központ által fenntartott –, akár az országos és helyi nemzetiségi önkormányzatok, vagy egyházi, alapítványi fenntartásban működő iskoláikat.

2014 óta a nemzetiségi önkormányzatok intézményfenntartás iránti kedve jelentősen nőtt, látva, hogy a nemzetiségi iskolák a nemzetiségi megrendelők, tehát szülők és tanulók körében a jó felszereltség és kiegyensúlyozott működés okán vonzóak, azok a nyelvörzés biztosítékául szolgálnak. Az Emberi Erőforrások Minisztériumával (EMMI) kötött köznevelési megállapodások is kinőtték a gyerekcipőt, ma már az egy évre kötendő szerződések mellett három- és ötévesek is kötöttek. A jól gazdálkodó intézmények a kormány által nyújtott köznevelési kiegészítő nemzetiségi támogatással kiegyensúlyozottan, harmonikusan működnek. A köznevelési szerződést kötött iskolák a normatív állami támogatás felett köznevelési közszolgálati feladatot ellátó intézmények működési feltételeinek biztosítására az EMMI a ténylegesen ellátott gyerek- és tanulólétszám szorzatának megfelelő támogatást nyújt. További támogatásban részesülnek azon intézmények is, melyeknek nem országos nemzetiségi

önkormányzat a fenntartója, hanem ezt a feladatot a helyi nemzetiségi önkormányzatok látják el. Így néhány nemzetiség számára 2018. február 21-én az EMMI Államtitkársága további 330 millió forint támogatást osztott szét.

A kiegészítő nemzetiségi nyelvoktatás, mint alapfeladat megjelenése a köznevelési törvényben a nyolc tanulóra vonatkoztatott létszámkorlátot is oldja, a nemzetiségi köznevelés e formában történő megszervezése esetén sem szenved hátrányt a tanuló, hiszen érdemjegyet, illetve osztályzatot kell kapnia, ami bizonyítványában megjelenik, középiskolai tanulmányai végén pedig a nemzetiségi nyelvből érettségi vizsgát is tehet. Az érettségi vizsgaszabályzat, a nemzetiségi nyelvi és idegennyelvi vizsga feltételeinek, illetve vizsgakövetelményeinek egybemosása nem volt átgondolt lépés, több szláv nyelvet is érint. E kérdés jó megoldásán még dolgozunk kell.

A pozitív diszkrimináció érvényesül tehát az indítható csoportok létszáma, a tankönyv-ellátottság, tanár- és óvodapedagógus-képzés területén egyaránt.

A nemzetiségi tankönyvek fejlesztésére az elmúlt években a TÁMOP projektek keretében nyílt lehetősége a nemzetiségeknek. Nyilván nem történt meg minden tankönyv korszerűsítése, és vannak igények, szükség is van újakra. A jövőben további fejlesztéseket kell végrehajtani a nyomtatott és digitális tanítási segédeszközök frontján. Ehhez a nemzetiségi szakemberek aktív közreműködése lesz ismét a kiindulási alap.

Az EMMI által a középiskolás diákok számára 2012 óta biztosított, a tanulási kedvet erősítő ösztöndíj bizonyítottan eredményt hozott több diák, ma már hallgató nemzetiségi területeken való érvényesüléséhez.

Több ízben képezte vita tárgyát saját köreinkben, hogy amit az iskolákban tanítanak, annak a nyelvnek már semmi köze az anyanyelvünkhöz. Igen, a nemzetiségi nyelvi órákon általában valóban nem a Magyarországon ismert szláv nyelvek hazai nyelvjárásait oktatják, de egy, a nemzetiségéből származó pedagógus a rendelkezésére álló heti öt-hat nyelvi és egy népmesereti órán rutinosan meg tudja oldani, hogy az adott irodalmi szláv nyelv mellett a nemzetiségi anyanyelv helyi változatával is ismerkedjenek a tanulók.

Nemzetiségi öntudat, a pedagógus hivatástudata, a szülőkkel és a nemzetiséghez tartozó embertársakkal való konstruktív együttműködés s persze, sok-sok jó módszertani ismeret függvénye is, hogy a magyarországi szláv nyelvek életben maradnak, mi több, új életre kelnek, vagy belepi őket a feledés homálya!

Mivel a magyarországi szláv nemzetiségek közé tartozó közösségek vezetői, szakemberei a kétnapos konferencia során több előadás keretében beszélnek a nemzetiségi nyelvek oktatásáról a különféle iskolatípusokban, de szó lesz módszertani kérdésekről,

tanárképzésről, a nyelv átörökítésének iskolán kívüli lehetőségeiről, így én itt és most elsősorban a szlovén nyelvi közösség fejlődésének esélyeire fókuszálok a nemzetiségi nyelvoktatás tükrében.

Amint arra már korábban utaltam, az anyanyelv családi „gondozása”, nemzedékről nemzedékre történő átadása az utóbbi évtizedekben kissé háttérbe szorulni látszik. Tudom, hogy ez nemcsak a magyarországi szlovén családokat jellemzi.

Mi, koncentráltan ma is az osztrák-szlovén-magyar hármashatár közelében, a Rábától délre elterülő 94 km²-en élünk... és bizony, valóban kevesen vagyunk. Ennek részben a megélhetés végett való nagyszámú elvándorlás és az 1956-os emigráció az oka. (A mi térségünket hagyta el a legtöbb magyar állampolgár, s 80%-uk szlovén volt.) A XX. század második felének társadalmi-demográfiai változásai is hatottak: a szlovén családokban is egyre kevesebb gyermek született, a korábbi hat-tíz helyett csak két-három.

A lakosság körében ritkult a többgenerációs együtt lakás, együttélés gyakorlata, a '80-as évektől alig van példa arra, hogy a nagyszülők a szülőkkel egy háztartásban adhatnák át a szlovén nemzetiség nyelvét, kultúráját, vagy a napi imák egy nagy asztal körül szlovén nyelven hangoznának el.

E tények tükrében egyértelműen látszik, hogy az intézményesített anyanyelvoktatás, az anyanyelvű kultúra főként közintézmények, civil szervezetek, a nemzetiségi önkormányzatok programjai, tevékenységük révén hagyományozódhat utódainkra. Magyarországon a törvényi háttér mára jól biztosítja a minőségi nyelvoktatáshoz szükséges költségeket, támogató a szakember-utánpótlás, tehát nemzetiségi pedagógusképzés vonatkozásában is. Ezekkel a lehetőségekkel élni illik, élni kell!

Meggyőződésem, hogy azon nemzetiségi tanulók, akik ma az iskolapadokban ülnek, elhivatott nemzetiségi pedagógusok gazdag didaktikai, módszertani eszköztárával, de mindennekfelett a saját nemzetiségükhöz szívvel-lélekkel ragaszkodás jó példájával, visszavezethetők a gyökereikhez, s rajtuk keresztül a globalizáció vagy pusztán a nemtörődömség miatt történt elfordulás „áldozataivá” vált nemzetiségi szülők is újraértékelik hovatartozásukat.

A magyarországi szlovének gyermekei a szlovén Rába-vidéken vehetnek részt nemzetiségi szlovén anyanyelvi oktatásban. A két legnagyobb szlovén falu, Felsőszölnök és Apátistvánfalva kétnyelvű általános iskoláinak és óvodáinak 2012 óta az Országos Szlovén Önkormányzat a fenntartója. Jelenleg zajlik Szakonyfalu óvodájának átvétele ugyancsak OSZÖ fenntartásába. 2012-ben számtalan kérdéssel jártuk körül az átvétel lehetőségét, előnyöket és hátrányokat latolgattunk. Az elmúlt évek azonban egyértelműen bizonyítják, hogy az OSZÖ közgyűlésében a nemzetiség jövőjét kedvezően befolyásoló döntés született. Szentgotthárdon a szlovén nyelv közvetítése nyelvoktató formában zajlik az általános iskolában és a város két középiskolájában is. A helyi

szakközépiskola törekvése egy idegenforgalmi-turisztikai szlovén-magyar kétnyelvű képzés indítása. Ezzel a kétnyelvű általános iskolát látogatók a nyelv elmélyítésére és annak a gyakorlati életben való hasznosítására kapnak új lehetőséget. Szlovénia pedagógiai szaktanácsadó és pedagógiai asszisztensek – számszerűleg öt főállású szakember – munkájával erősíti óvodáinkat és iskoláinkat. Az életkorok előrehaladtával a nyugdíjba vonuló óvodapedagógusok és tanárok utánpótlása válik szükségessé. Így, mint valamennyi nemzetiség esetében, a nemzetiségi óvónő, tanító- és tanárképzés esetünkben is kiemelt kérdés. Olyan megoldandó feladat, ami érdeklődésünk homlokterében foglal helyet.

Az intézményesített köznevelésnek ugyanakkor valamennyi nemzetiségi intézmény, szervezet, nemzetiségi média, az egyházi és általában a társadalmi környezet támogatását is élveznie kell. Kettős identitásunk kettős büszkeség és kettős elköteleződés, így kétszer akkora teher is. Jó magyar állampolgár-

nak lenni úgy, hogy hűséggel gondozzuk nemzetiségünk nyelvét és kultúráját – ez az egyén, de egy közösség számára is több terhet jelent, sok nehézséget okozhat, egyúttal azonban rendkívül tiszteletre méltó is.

Határozott és egyértelmű, büszke nemzetiségi öntudat a nemzetiségekhez tartozók részéről; a nemzetiségi nyelvért, kultúráért érzett felelősség, a pedagógusok biztos hivatástudata... Szerintem alapvetően ez az út a jövőnkbe.

Mondanivalómat Füst Milán gondolataival zárom, aki szavaival a magyarokat szólítja meg, de parancsként koppanó szavai ránk is érvényesek.

„Oh, jól vigyázz, mert anyád nyelvét bízták rád a szá zadok. S azt meg kell védened. (...) Szent e nyelv! S több kincsed nincs neked! (...) Ne hagyd hát, hogy elmerüljön, visszasüllyedjen a ködbe, melyből származott e nemes-szép alakzat...”

E gondolatokkal kívánok Önöknek jó megoldásokat ajánló, eredményes tanácskozást!

Nyelvében él a nemzetiség is

A szláv nemzetiségek oktatásáról

Az Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége képviselőjében elsősorban az országos választott testületek oktatás- és nevelésszervezése terén végzett tevékenységéről kívánok beszélni. A nemzetiségi közösségek részvételének feltételeit saját oktatási rendszerük alakításában a Nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény teremtette meg, hiszen ez a jogszabály alapozta meg a nemzetiségi önkormányzatok létrejöttét. Az országos nemzetiségi önkormányzatok 1995-ös megalakulásuk óta kiemelt jelentőséget tulajdonítanak a nemzetiségi oktatásnak, nevelésnek. Intézményfenntartóként való megjelenésükre, az iskolák átvétele és alapítása anyagi feltételeinek megteremtésére azonban még majdnem egy évtizedet kellett várni. Ebben a folyamatban úttörő szerepet vállalt az Országos Horvát Önkormányzat a hercegszántói iskola átvételével, megmentve így az intézményt a megszűnéstől, és az Országos Szlovák Önkormányzat, amely 2004-ben átvette a szarvasi szlovák iskola fenntartói jogát. Az elmúlt öt évben a helyi nemzetiségi önkormányzatok is egyre gyakrabban vállalják fel a településükön működő intézmények fenntartását. Ebben a folyamatban a legaktívabb a legnépesebb német közös-

Hollerné Racskó Erzsébet

ség. A szláv nemzetiségek esetében két horvát és két szlovák iskola fenntartója helyi nemzetiségi önkormányzat.

A következőkben – az országos nemzetiségi önkormányzatoktól kapott adatok alapján – a szláv nemzetiségek oktatási-nevelési rendszerét mutatom be, megtartva az adott közösséget képviselő önkormányzat által megállapított struktúrát és prioritásokat. Előadásom végén két példát is hozok majd az országos nemzetiségi önkormányzatoknak a nyelvoktatás népszerűsítése terén végzett tevékenységéről.

Országos Horvát Önkormányzat

Az Országos Horvát Önkormányzat (OHÖ) oktatási koncepciója szerint a regionális központokban kétnyelvű horvát intézményeket kíván működtetni, ahogy ez eddig megvalósult *Budapesten, Pécsen és Hercegszántón*. Második éve működik horvát óvoda és általános iskola *Szombathelyen* az OHÖ fenntartásában, a *pécsi Miroslav Krleža Horvát Iskola* tagintézményeként, mely felmenő rendszerben megerősödve hivatott ezt a feladatkört betölteni a Nyugat-Magyarországi régióban. Fontos lenne hasonló kétnyelvű projektet megvalósítani Zala megyében,

a Mura-mentén is, ahol a humán erőforrások rendelkezésre állnak, Reméljük, hogy a régió horvátsága is támogatni tudja az elképzelést.

A horvát nemzetiségi oktatásra jellemző, hogy a horvátok által lakott településeken vannak horvát iskolák, melyek jelentős része nyelvoktató programmal működik. A horvát oktatási intézmények nagy része kisebb településen működik, ahol nagy a lakosság elvándorlása, így gyakorlatilag napról-napra változik a lakosság összetétele, ami – ha nem is hangsúlyosan – mégis megváltoztatja az intézmények szellemiségét, a hagyományaiból, identitásból eredő elkötelezettséget. A fogyatkozó tanulólétszámmal működő intézmények átszervezése, körzeti iskolákhoz való csatolása csak abban az esetben elfogadható, ha határozott, hosszútávú kötelezettségek kerülnek előírásra a horvát nemzetiségi program folytatására, vagy még inkább: minőségi fejlesztésére. A körzeti központok kétnyelvű nemzetiségi programmal történő működtetése beilleszthető az OHÖ koncepciójába, eredményessége akár még nagyobb is lehet, mint a gyakran elszigetelt „kiskolai működés”.

A tankönyvek fejlesztése az utóbbi időben két TÁMOP projekt keretében valósult meg, ami „túlzottan” volt elegendő, a kétnyelvű program nagyobb hiányosságait ugyanis orvosolta, de nyelvoktató szinten nem sikerült sok tankönyvet fejleszteni, melyek a gyakran harmincéves fejlesztések helyébe léphetne. Ezen tankönyvek elavultsága semmiképp sem kétséges.

A horvát pedagógusok koncentráltága is inkább a regionális központokra jellemző, a kis iskolákban nehezebb megvalósítani az egyéb tárgyak nemzetiségi nyelven való oktatását. Ezen a gondon segít az a lehetőség, amely biztosítja, hogy három évre, diplomájának honosítása nélkül anyaországi pedagógust alkalmazzunk.

Nagyon fontos a horvát oktatásügy megmentése érdekében az az *infrastruktúra-fejlesztés*, amely biztosítja a regionális központok befogadóképességének bővítését, hisz a stratégiát igazolják a nemzetiséghez tartozók munkavállalási és lakhatási szokásai, ami a tanulók nagyobb számát irányítja ezen központok felé. Így válik rendkívül jelentőssé a hercegszántói épületbővítés és tanteremfejlesztés, a pécsi tanterembővítés, mely a párhuzamos osztályok „felfutása” miatt égetően indokolt, illetve a szombathelyi épületfelújítás, mely lehetővé teszi az újonnan alapított intézmény megnyugtató működését. Fontos feladat a Mura-menti nyelvoktató intézményekből legalább egy kétnyelvű központ fejlesztése, amire a megfelelő lépéseket az OHÖ folyamatosan megteszi. A következő adatok jellemzik a horvát nemzetiségi oktatást: iskolák száma: 29, tanulók száma: 2729. Kétnyelvű iskola: 7 (Hercegszántó, Pécs, Budapest, Felsőszentmárton, Szentpéterfa, Kópháza, Bezenye).

Országos Szlovén Önkormányzat

A magyarországi szlovének többsége egy viszonylag jól körülhatárolt térségben, a magyar-szlovén-osztrák hármashatár szögletében, a Szentgotthárdot déli irányból övező és egymással szomszédos hét település – *Felsőszölnök, Alsószölnök, Szakonyfalva, Apátistvánfalva, Kétvölgy, Orfalva, Szentgotthárd* – alkotta régióban él. Itt találhatóak azok az oktatási és nevelési intézmények, amelyekben a szlovén nemzetiségi nyelv oktatása folyik.

Az Országos Szlovén Önkormányzat (OSZÖ) 2012. július hó 1-jétől gyakorolja a *Kossics József Kétnyelvű Általános Iskola és Óvoda*, illetve az *Apátistvánfalvi Kéttannyelvű Általános Iskola és Óvoda* intézmények fenntartói jogát. Az elmúlt időszakban minden törekvése abba az irányba mutatott, hogy a szlovén nemzetiségi nevelés, oktatás minél magasabb színvonalon folyjon a nemzetiségi identitás megerősítése és átörökítése céljából.

A nemzetiségi óvodai nevelés keretében az intézmények kiemelt célja és feladata a szlovén nyelvhez való pozitív viszony kialakítása, a szókinccsgyarapítás, a szlovén kultúra megismertetése, a szlovén hagyományok és szokások bevitele a nevelőmunkába, valamint az identitás kialakítása a gyermekekben. Az intézmények a mindennapi nyelvi kommunikációra helyezik a hangsúlyt, a rendezvényeik két nyelven zajlanak.

A szlovén nyelvoktató tanárok szaknyelvi ismereteik elmélyítése érdekében folyamatos szlovéniai és magyar-szlovén szervezésben megvalósuló *képzéseken* vesznek részt, munkájukat szlovén szaknyelvi tanácsadó, szlovén óvodapedagógus és pedagógiai asszisztens segíti.

Az érintett oktatási intézményekben különböző nemzetiségi csoportok (tánc, énekkar, színjátszó és fazekas szakkör) fejtenek ki erőteljes tevékenységet.

A felsőszölnöki intézményben – az első osztálytól kezdődően felmenő rendszerben – már a 2005/2006-os tanévben bevezették a két tanítási nyelvű oktatást, míg az Apátistvánfalvi Kéttannyelvű Általános Iskolában 2007. szeptember 1-jével indították el ugyancsak felmenő rendszerben.

Az OSZÖ, illetve Oktatási Bizottsága a nyelvi identitás erősítését elmélyítő *kulturális rendezvények* szervezése és támogatása, a szlovén nemzetiségi nyelv-

Megye	Iskola összesen	Ebből		Tanulók száma
		Nyelv- oktató	Két- nyelvű	
Bács-Kiskun	8	7	1	526
Baranya	6	4	2	873
Zala	3	3	-	360
Vas	4	3	1	103
Győr-Moson-Sopron	4	2	2	465
Somogy	2	2	-	99
Budapest, Pest megye	2	1	1	303

A 2014/2015 tanév adatai

Intézmény megnevezése		Szlovén nyelvoktatásban/ nevelésben részesülő gyermekek létszáma
Felsőszölnök, Kossics József Kétnyelvű Általános Iskola és Óvoda	Általános Iskola	72
	Óvoda	19
Apátistvánfalvi Kétnyelvű Általános Iskola és Óvoda	Általános Iskola	51
	Óvoda	14
Szentgotthárd és Térsége Általános Iskola, Gimnázium és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény	alsó tagozat	0
	felső tagozat	9
	Gimnázium	11
Szentgotthárd, SZTEOB Játékvár Óvoda		24
Mesesziget Óvoda	Alsószölnök	17
	Szakonyfalu	10
III. Béla Szakképző Iskola és Kollégium, Szentgotthárd	nemzetiségi oktatás	11

A 2016/2017 nevelési év adatai

oktatás tárgyi feltételeinek javítása; a nyelvi képzések segítése és a nemzetiségi nyelvi fejlődés feltételeinek megteremtése terén igyekeznek a szlovén nemzetiségi nyelvoktatás fennmaradásán munkálkodni.

Szerb Országos Önkormányzat

A Szerb Országos Önkormányzat (SZOÖ) két köznevelési intézmény fenntartói jogát gyakorolja, három településen. Elsőként, 2011-ben a *Battonyai Két Tanítási Nyelvű Szerb Általános Iskola és Óvodát* vette át Battonya Város Önkormányzatától. Az átvétel és felújítás óta az óvodában csoportbővítés történt: 2013 szeptemberétől két óvodai csoport működik, emelkedő gyermeklétszámmal. 2016-ban egy iskolabusz vásárlással segítették a battonyai Szerb Általános Iskola és Óvoda működését.

2013 szeptemberében a SZOÖ átvette a Klebelsberg Intézmény Fenntartó Központtól a *Nikola Tesla Szerb Tanítási Nyelvű Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégiumot*, amely a magyarországi szerb közösség országos beiskolázású oktatási és nevelési centruma. A tanulólétszám növekedése különösen a gimnáziumi évfolyamokon jelentős, jelenleg 450 gyermek képzése folyik az intézményben. A gimnazisták létszáma emelkedésének következtében a budapesti Rózsa utcai kollégium mellett, a Budai Szerb Ortodox Püspökséggel kötött megállapodás alapján, a *Tökölyanum* épületében is 63 fiú nyert elhelyezést. A Szentendrén és környékén üzemeltetett iskolabusznak köszönhetően e térségben megtöbbszöröződött a bejáró tanulók létszáma. Az intézmény óvodája férőhelyhiánya miatt a Rottenbiller utcai épületrészben óvodabővítés indul.

2014 nyarán a *lórévi összevont alsó tagozatos szerb tannyelvű általános iskola*, majd egy évvel később a *lórévi szerb nemzetiségi óvoda* is a budapesti Nikola Tesla Szerb Tanítási Nyelvű Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium tagintézményévé vált. A lórévi intézményben jól érzékelhető a színvonal emelkedése az oktató-nevelő munkában, amit a beiratkozások számának növekedése is visszaigazol. A SZOÖ tervei között szerepel egy újabb oktatási központ kialakítása Szegeden.

Deszken összevont alsó tagozatos szerb tannyelvű iskola működik, amely egy nagyobb iskolafenntartó társulás tagiskolája. Öt településen (*Deszk, Szeged, Szőreg, Százhalombatta és Magyarcsanak*) nyelvoktató szerb oktatás-nevelés működik. Deszken tagóvodaként működik egy szerb tannyelvű vegyes óvodai csoport. Szerb nyelvű óvodai nevelés kilenc településen (*Battonya, Budapest, Deszk, Lórév, Szeged, Magyarcsanak, Újszentiván, Százhalombatta és Pomáz*) folyik. Fontos szerepet töltenek be a szerb nemzetiségi tanulók számára szervezett nagy hagyományokkal rendelkező tematikus táborok, melyek szervesen kiegészítik az iskolában oktatott nyelvi és népismereti tananyagot. A legutóbbi adatok szerint szerb nemzetiségi óvodai nevelésben öt óvodában 151 gyermek részesül, nyolc szerb nemzetiségi általános iskolában pedig 334 tanuló tanul.

A középiskolai szerb nemzetiségi oktatásban a legutóbbi adatok szerint két iskolában (*Budapest, Szeged*) 292 tanuló vesz részt.

Országos Szlovák Önkormányzat

Az Országos Szlovák Önkormányzat (OSZÖ) 2004 óta vesz részt fenntartóként a magyarországi szlovák oktatás-nevelés szervezésében. Elsőként a *szarvasi iskolát* vette át, majd fokozatosan következett *Sátoraljaújhely, Békéscsaba, Tótkomlós és Budapest*. Békéscsabán és Budapesten gimnázium is működik. Ezzel minden kétnyelvű, illetve az anyanyelvű iskolaként működő budapesti iskola is az OSZÖ fenntartásába került. Ezekben az intézményekben a gyermeklétszám emelkedő tendenciát mutat. A budapesti és a békéscsabai iskolában a növekvő szülői érdeklődésre tekintettel az utóbbi két tanévben egy-egy újabb óvodai csoport indult, így számuk a fővárosban háromra, a békési megyeszékhelyen pedig négyre emelkedett. Az elmúlt időszakban állami költségvetési és európai uniós forrásból megvalósult felújításoknak köszönhetően a nevelő-oktató munka feltételei jók.

A helyi szlovák nemzetiségi önkormányzatok is megjelentek a köznevelési intézmények fenntartói között. *Mátraszentimrét* követően 2016-tól a *Nézsai Szlovák Nemzetiségi Önkormányzat* vette át fenntartásba a helyi *Mikszáth Kálmán Szlovák Nemzetiségi Általános Iskolát*.

A magyarországi szlovák nemzetiségi óvodák száma 2018-ban 47 volt, ebből egy anyanyelvi nevelést folytatott, míg a többi intézmény két nyelven – magyarul és szlovákul – nevelte a gyermekeket. Az

óvodákba járó gyermekek száma a következőképpen alakult: 1416 (2015/2016-os tanév), 1494 (2016/2017-es tanév) 2057 (2017/2018-as tanév).

A szlovák *nemzetiségi általános iskolák száma 36*, ebből egy – a budapesti – szlovák anyanyelvű általános iskola, 4 két tannyelvű, míg 31 nyelvoktató iskola. A szlovák nyelvet nyelvoktató iskolákban tanuló diákok létszáma a 2015/2016-os tanévben 2773, a 2016/2017-es tanévben 2785, 2017/2018-ban 2633 volt. Ebben az iskolatípusban (két kivétellel állami fenntartású intézményekről van szó) folyamatosan csökken a szlovák nyelvet tanuló gyerekek létszáma. A kétnyelvű és egynyelvű iskolákban a 2016/2017-es tanévben a tanulólétszám 900 volt, a 2017/2018-as tanévben 1011. Szlovák gimnázium Budapesten és Békéscsabán működik. Tanulóik összlétszáma: 94 (2015/2016-os tanév), 100 (2016/2017-es tanév) 103 (2017/2018) fő volt. A középiskolások alacsony számából következnek egyebek között a pedagógus-utánpótlás problémái is. Szakköri formában vagy az 5+1-nél alacsonyabb óraszámúban öt intézményben folyik szlovák nyelvoktatás.

Az OSZÖ intézményei közül a három iskola mellett a Békéscsabán működő *Pedagógiai Módszertani Központ* tevékenysége kapcsolódik közvetlenül a szlovák nyelvű oktató-nevelő munkához. Az intézmény a módszertani füzetek kiadása, szakmai tanácskozások és továbbképzések szervezése mellett megjelenteti a *Slovenčinár* (Szlováktanár) című pedagógiai-módszertani folyóiratot, amely az az anyaország határain túl kiadott egyetlen szlovák nyelvű pedagógiai időszaki szakmai sajtótermék. A romániai és vajdasági szlovák kollégák és anyaországi szakemberek rendszeres közreműködése révén a *Slovenčinár* nemzetközi jelleget öltött és jelentős szerepet tölt be a dél-alföldi szlovákok regionális együttműködésében.

A módszertani központ végzi „*A tehetséges tanulóért*” ösztöndíj-program szakmai gondozását is. Az OSZÖ által a szlovák középiskolások számának növelése érdekében 2007-ben elindított program működésének anyagi feltételeit a *Magyarországi Szlovákokért Közhasznú Alapítvány* pályázati úton, az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával biztosítja.

Az OSZÖ Közgyűlése csaknem egy évig tartó széles körű társadalmi vitát követően 2017 májusában fogadta el *oktatási koncepcióját*, melynek legfőbb célkitűzése az oktatás tartalmi és módszertani megújítása, népszerűsítése.

Lengyel Országos Önkormányzat

A lengyel nemzetiség esetében két kiegészítő iskola működik. Az egyik a Lengyel Nagykövetség mellett, a lengyel oktatási rendszer részeként, Lengyelországban érvényes bizonyítványokat kiállítva. Az intézmény működési költségeit teljes egészében a lengyel állam fedezi. Tanulói, részben olyan gyerekek, akik szüleikkel együtt ideiglenesen tartózkod-

nak Magyarországon, részben itt élő lengyel-magyar családokból származók, akik anyanyelvi szinten beszélnek lengyelül.

A másik intézmény a *Lengyel Nyelvoktató Nemzetiségi Iskola*, amit 2004-ben alapítottak. Figyelemre méltó az út, ami elvezetett a szórványban élő nemzetiség oktatásának e modelljéhez, amely a lengyel nemzetiség javaslatára dolgoztak ki (az iskola első igazgatója *dr. Rónayné Slaba Ewa*). Ezt az oktatási formát a nemzetiségi és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény tette lehetővé. A nem túl nagy létszámú és az egész ország területén szórványban élő lengyel kisebbség azonnal élt a törvény adta keretekkel, megalapította az úgynevezett *vasárnapi iskolákat*. Ezek működtetését három évvel később, 1996-ban átvette az Országos Lengyel Önkormányzat (OLÖ), s ez nem csak az oktatás minőségének jelentős javulását eredményezte, hanem egy teljesen új elgondolás, a szórványban működő nemzetiségi iskola ötletének megszületését is. Létrejött egy budapesti központú oktatási intézmény, mely az ország egész területén rendelkezik telephelyekkel, magas színvonalú egységes oktatási programmal és a pedagógusok képzettségét illetően azonos követelményekkel.

A magyar Oktatási és Kulturális Minisztériummal történő egyeztetések alapján kialakított elképzelés szerint az új iskola az Országos Lengyel Önkormányzat önálló nyelvi és módszertani jogosultsággal rendelkező intézménye, amely szervesen kapcsolódik a magyar oktatási rendszerhez és működését a magyar állam finanszírozza. 1999-ben az Országgyűlés jóváhagyta a Minisztérium által előterjesztett nemzetiségi iskoláról szóló koncepciót, és mint kiegészítő rendelkezést, csatolta azt a Közoktatási Törvényhez.

Az eltelt időszak megmutatta, hogy a lengyel közösség által kidolgozott új iskolatípus más nemzetiségek esetében is megállja helyét. Ezt a módszert alkalmazzák például a bolgárok és a görögök. Az Európai Unió oktatással foglalkozó képviselőinek érdeklődését is felkeltette: *2007-ben Strasbourgban, az Európai Bizottság ülésén is bemutatták, ahol mintaértékűnek minősítették.*

Az iskolában a nemzetiségi nyelv oktatása három szinten folyik. Azoknak a tanulóknak, akik anyanyelvi szinten beszélnek lengyelül a nyelvoktatás során a szókincsüket bővítik és egyebek mellett nyelvtant és irodalmat tanulnak. Azok a tanulók, akik családi körben hallják a lengyel nyelvet, de kommunikációs készségük és szókincsük korlátozott, jelentik a második szintet, a harmadikat pedig az olyan tanulók, akik számára a lengyel nyelv teljességgel idegen nyelvnek számít. A budapesti központú oktatási intézmény kilenc telephellyel rendelkezik az ország egész területén. Típusa: *kiegészítő iskola*. Az OLÖ által fenntartott iskolában két tárgyat oktatnak: lengyel nyelv és irodalmat, valamint népismeretet. Székhelye: Budapest X. kerület (Kőbánya), Állomás u. 10., oktatási telephelyei: Budapest IV. kerülete (Új-

pest), Csór, Gödöllő, Szentendre, Dunaujváros, Kaposvár, Pécs, Veszprém, Székesfehérvár.

Az iskola azt a célt szolgálja, hogy a nemzetiségi nyelvet és irodalmat, valamint a nemzetiségi népismeretet átadja. Kiegészítő formában, hetente 5 órában folynak a tanórák, amelyekben 6-20 éves korú általános és középiskolai tanulók vesznek részt vendégtanulói jogviszonyban. Az oktatás az 1-12. évfolyamon történik délutáni munkarend szerint. Ezekből a tantárgyakból az első félév végén félévi értesítőt, a tanév végén bizonyítványt kapnak a diákok. A tizenkettedik évfolyam elvégzése után a tanulók lengyel nyelv és irodalomból érettségi vizsgát tehetnek. A kiegészítő nemzetiségi nevelés-oktatásban megszerzett osztályzatokat a szülő kérelmére a tanuló nappali iskolai tanulmányaiba be kell számítani, ha a vendégtanulói és a nappali tanulói jogviszonyban folytatott tanulmányok azonos évfolyamra esnek.

Az iskola hatékonyságának egyik mutatója a tanulólétszám, ami szoros kapcsolatban van a nemzetiség népességével. A kezdő 283 tanulóból 2015/16-os tanévben 140 maradt. A 2016/17-es tanévben már 173 diák iratkozott be, a 2017/18-as tanulói létszám pedig 170 fő. Ezek az adatok mutatják, hogy az eltelt tizenégy év alatt folyamatosan szükség volt – s van ma is – a nemzetiségi nyelv és kultúra oktatására. Az is levezethető az adatokból, hogy az iskola folyamatosan és hatékonyan teljesíti a feladatát, mivel a tanulók létszáma mindig megfelelő szinten maradt. Az másik fontos mutató azoknak a diákoknak a száma, akik sikeresen tettek nemzetiségi nyelvvizsgát vagy érettségi vizsgát. A Lengyel Iskola működésének tizenégy éve alatt 40 tanuló tett középszintű érettségi vizsgát, emelt szintű szintén 40 tanuló. Középfokú nyelvvizsgát 19-en, felsőfokú 18-en tettek. Összesen 117 tanuló vizsgázott le sikeresen.

Jelenleg az iskola egy komoly problémával áll szemben. A *pedagógus gárda fele nyugdíjas*, nincsenek új tanárok, akikre pedig rövid időn belül szükség lesz. Sajnos Magyarországon nem létezik se a nemzetiségi tanárképzés, se – például két éves – posztgraduális pedagógusképzés, amelyen olyanok, akik rendelkeznek főiskolai vagy egyetemi végzettséggel, tökéletesen beszélnek az adott nemzetiségi nyelven és csak a pedagógusi végzettségük hiányzik, szerezhetnének pedagógus oklevelet. A Lengyelországban szerzett okleveleket vagy nehezen, vagy egyáltalán nem lehet honosítani. Az így kialakult helyzet veszélyezteti az iskola törvényes működését.

Bolgár Országos Önkormányzat

A bolgároknak egy kétnyelvű óvodájuk (Bolgár Kétnyelvű Nemzetiségi Óvoda), illetve egy nyelvoktató iskolájuk van (Bolgár Nyelvoktató Nemzetiségi Iskola) két telephellyel. Mindkettő az Országos Bolgár Önkormányzat székházában működik.

Az óvodába idén 23 gyerek jár, az iskolának 1-12. évfolyamon 88 tanulója van. Mindkét intézmény

fenntartója az Országos Bolgár Önkormányzat. Nemzetiségi óvodapedagógusképzés nincs, az ELTE BTK bolgár filológia szaka néhány éve elvben tanárképes, de hallgatói általában egyszakos képzésben vesznek részt, a tanárképzésnél pedig kötelező két szakon tanulni, így valójában eddig senki se végezte el tanárszakon a bolgárt. Emiatt gondot jelent a megfelelő szakemberek alkalmazása.

Ruszin Országos Önkormányzat

Az országban két ruszin nyelvet oktató iskola működik heti 4 óra nyelv, 1 óra népismeret oktatási szerkezetben. A *Múcsonyi Szent Péter Görögkatolikus Általános Iskolában* 16 fő tanul ruszint, a *Komlóskai Ruszin Nemzetiségi Általános Iskolában* pedig 8 fő. Az előbbi intézmény fenntartója a Miskolci Görögkatolikus Egyházmegye, az utóbbi a Komlóskai Ruszin Nemzetiségi Önkormányzat.

Ukrán Országos Önkormányzat

1993 óta működik *Vasárnapi Iskola a Magyarországi Ukrán Kulturális Egyesület* égisze alatt. Az intézmény célkitűzése: felnevelni a megbízható és méltó utánpótlást, elültetni a gyermeki lelkekben az ukrán nyelvet, a kultúra és a hagyomány magvait. Az egyesület tevékenységének is ez az egyik legfontosabb feladata. A gyerekek a foglalkozásokon megtanulják az ukrán beszélt nyelvet, az olvasást és a történelmet.

A kicsik játékos formában, játékok, mesék, bábelőadások és rajzolás közvetítésével sajátítják el a nyelvet. Tudásukról a MUKÉ különféle kulturális rendezvényeinek közreműködőiként gyakran számot is adhatnak. A gyerekek szívesen állnak a közönség elé ukrán klasszikusok műveiből összeállított irodalmi műsorral. Tanulóik már több éve vesznek részt a *Forrás – országos vers- és prózamonddó versenyen*. Az iskolában kiemelt figyelmet fordítanak az ukrán néphagyományok megismertetésére. Megtanítják a gyerekeket hímes tojást festeni, ukrán derelyét készíteni, kenyeret, karácsonyi és húsvéti kalácsot sütni. A foglalkozásokat szombatnként 11-től 13 óráig, a MUKÉ székházában (Budapest, VI., Hajós u. 1.) tartják.

Végezetül az ígért két példa az országos önkormányzatok beiskolázást elősegítő tevékenységéből. Az Országos Szlovén Önkormányzat *szülői kézikönyv* kiadásával és terjesztésével népszerűsíti a szlovén oktatást a családok körében. Az Országos Szlovák Önkormányzat nemrégiben indította el a *szlovakul.hu honlapot*, amelyen minden információ megtalálható a szlovák oktatásról. Letölthető – az oktatást népszerűsítő – videókat, valamint ugyancsak letölthető oktatási segédanyagokat is kínálnak.

Hollerné Racskó Erzsébet

az Országos Nemzetiségi Önkormányzatok
Szövetsége elnöke

Kik azok a Braunhaxlerek?

Az első német telepesek 1698-ban érkeztek Óbudára, szám szerint tizenheten. Jórészt nőtlen fiatalemberek voltak. 1698 és 1750 között három hullámban – az úgynevezett *Schachtell* – újabb emberek érkeztek Németországból. A legtöbben Baden Württemberg tartományból, kisebb részben Bajorországból, a II. József idején történő betelepítésekkor osztrák területekről, főleg Tirolból érkeztek. A betelepülő németek magukkal hozták terményeiket, főleg szőlővesszőt, de nem utolsósorban hitüket, szorgalmukat, leleményességüket. Megérkezésükkor egy törökök által feldúlt, felperzselt, elpusztított területet találtak. Temetetlen halottak, állattemetek heverték mindenhol, nagy volt a fertőzés- és járványveszély. Emberfeletti munkával igyekeztek megfelelő életkörülményeket teremteni. Munkájukhoz ingyen földet és adókedvezményeket kaptak.

Az Óbudára települőknél a *Zichy* gróftól kapott földterületeken a szőlőkultúra elterjesztése és művelése lett a fő feladatuk. Az itt új otthonra lelt németek ragadványnevet (braunhaxler) is munkájuknak köszönhették. Ez szó szerinti fordításban *barnacsülkút* jelent. A cipő az egyszerű emberek számára ugyanis nem volt megengedhető, ezért a szőlős kertekben mezítláb, vagy papucsban, feltűrt nadrágszárral, szoknyával dolgoztak, miáltal a szél kicserzette, a nap barnára sütötte a lábszárukat. *A szóbeszéd szerint egy igazi Braunhaxlernek barna lábbal kellett világra jönni* – írta róluk *Krúdy Gyula*.

Az élet – az óhaza katolikus hagyományainak megfelelően – először a Szent Péterről és Szent Pálról elnevezett templom környékén fekvő utcák házaiban indult meg. Óbuda legrégebbi utcái mind a mai napig őrzik a braunhaxlerek fő megélhetési munkáinak emlékét (Szőlő utca, Szőlőkert utca, Solymár utca). Az ekkor épült jellegzetes épületek 1967-ig, a panelházak építéséig tükrözték a város német jellegét.

A szőlőművelés magával hozta a fejlődést, sok óbudai kocsmá nyílt, ahol a gazdák saját boraikat árusíthatták, de megjelentek szép számmal a különböző foglalkozások, a hentes és mészáros, valamint a borbélymesterség képviselői is.

A családon belüli munkamegosztás szerint az asszonyok a házimunka elvégzése mellett ellátták az aprójószágokat, a férfiak pedig a földeken dolgoztak és a nagyobb jószágok gondozása tartozott rájuk. A gyerekeknek is megvolt a maguk feladata, mert

egyrészt szükség volt a munkájukra, másrészt időben meg kellett tanulniuk, hogy mindenkinek van kötelessége. A kocszmákban vagy az üzletekben a tulajdonos felesége és a női családtagok szolgáltak ki, mosogattak, takarítottak.

Ennek a fejlődésnek vetett véget az 1880-as években a *filoxéra* (a szőlőgyökértetű keltette végzetes elfertőződés – *a szerk.*), amely iszonyatos pusztítást hagyott maga után. Az optimistább gazdák megpróbálkoztak újabb szőlőtelepítésekkel, főleg az Arany-hegyen, mivel ott a szőlő kevésbé pusztult ki, mint máshol. A szőlősgazdák legjobb igyekezete ellenére sem sikerült a filoxéra előtti „aranykor” új-játermetése, ezért korábbi életüket gyökeresen meg kellett változtatniuk. Mivel saját szőlőjük már nem volt, máshonnan szerezték be a bort, a kiskocsmákban és kisvendéglőkben „vett” borokat árusítottak. Ezekben a kiskocsmákban, vendéglőkben zajlott a társasági élet, különféle asztaltársaságok alakultak, melyek rendszeres összejöveteleket tartottak.

A szőlőtermelésre már alkalmatlan területeken más terményeket, gabonát termesztettek, így aztán elterjedt az állattenyésztés, elsősorban a marhatartás. A megtermelt tejet könnyen el lehetett adni az ekkor divatba jött óbudai kávéházaknak és a lakosságának. A tehéntartó gazdák a tej értékesítését nagyrészt saját maguk végezték. Főként családjuk asszonyaira és lányaira hárult ez a kötelesség, akiket a köznyelv *milimáriként* emlegetett. Jelentőssé vált a sertés- és baromfitenyésztés is. Az új termények és az egyre bővülő állattenyésztés révén Óbuda lakosságának élelmiszerellátását minden tekintetben jól biztosították. Az iparosodás térhódításával az egykori szőlősgazdákból kialakult egy iparosodó réteg, amely főképp a mezőgazdasághoz és az állattenyésztéshez szükséges eszközök előállításával foglalkozott.

A XIX. század utolsó negyedében a legelők nagymértékben csökkentek, mivel az 1870-s évektől a helyükön kertészetek alakultak, 1878-ban az Üröm- és Csúcs-hegyet is felparcellázták, majd művelés alá vették. A legeltetés tehát fokozatosan csökkent, majd teljesen felszámolódott. Az óbudai mezőgazdaság megszűnését a megváltozó társadalmi-gazdasági körülmények is felgyorsították. A szőlők nagyarányú pusztulása következtében sokan elszegényedtek, s a fejlődő gyárpariban találtak megélhetést. A munkaalkalmak, lehetőségek köre bővült a kapita-

lizálódó fővárosban, és a gyerekek már nem folytatták feltétlenül az apjuk foglalkozását. Az új gyárak létesítése, a már meglevők terjeszkedése, a magán-építkezések, a Rómaifürdő felépülése, új temetők létesítése mind-mind csökkentette a mezőgazdaságilag hasznosítható külterületet. Óbudán számos ipari létesítmény lelt otthonra. Egymás után alakultak az üzemek: a téglá- és a dohánygyár, az Óbudai hajógyár, valamint a textiliparhoz tartozó Goldberger, a textilfestő és selyemkikészítő gyárak, melyek sok embernek biztosítottak megélhetést.

A két világháború között lassan elterjedt és divatba jött modernebb, városiasabb szokások közepette az óbudai németek továbbra is próbálták megtartani hagyományaikat, ez azonban egyre kevésbé sikerült. Nagyon nehéz évek következtek számukra, hiszen az óbudai és békásmegyeri németiség a II. világháború után három – életüket szokásaikat alapjaiban megrendítő – megpróbáltatás érte, melynek következtében nem sokan tudtak a szülőföldjükön megmaradni.

1945 januárjában, Budapest még zajló ostroma idején a 16-45 év közötti férfiakat elhurcolták, „jóvátételként” kényszermunkára vitték a Szovjetunióba. Az orosz katonák azt terjesztették, hogy csak egy kis munkára (*malenkij robot*) viszik őket. A Vörös Hadsereg elsősorban a német lakosú településeken szedte össze a civil lakosságot, így Óbuda szinte teljes lakosságát gyalogmenetben hajtották a Duna mentén, majd Romániából már marhavagonokban folytatták az utat a nagy Szovjetunióba. A fagyos téli halálmenetben az elhurcoltak közel egyharmada vesztette életét a fagyok, az éhezés és járványok miatt. Másoknak a Donyeck-medence, az Ural vagy Szibéria lett a sírja. Akik visszatértek 2-8 év kényszermunka után, többnyire súlyos betegen, azok sem meséltek soha családtagjaiknak, az ott átélt eseményekről.

1946-ban a *kitelepítési* rendelet következtében a „kollektív bűnösség” elvét gyakorlatra váltva Békásmegyer lakosságának mintegy 95%-át űzték el szülőföldjükről, otthonaikból. A kitelepítettek fejenként legfeljebb húszkilós batyuval, otthonaikat, házukat, állataikat, minden itthoni ingóságukat hátrahagyva, marhavagonokban utaztak Németországba. Nem várták őket tárt karokkal, nagyon sokáig „ungarische Zigeuner” (magyar cigányok) volt a nevük. Nagyon nehezen, s csak jó néhány év után fogadták be őket, látva, hogy milyen szorgalmasan, egymást segítve dolgoznak.

Az 1967-1977 közötti *városi szanálási program* jelentette a következő csapást. Ennek keretében Óbuda régi lakórészeit földig rombolták, az ősi óbudaiak többségét a főváros távolabbi kerületeibe költöztették. Óbudán a szovjet típusú házgyár futószalagon állította elő az egyforma tíz-tizenötemeletes panelházak elemeit. Ezek hihetetlen gyorsasággal nőttek ki a földből. Budapest más kerületeiből költöztettek ide családokat, így Óbuda lakossága szinte „pillanatok alatt” kicserélődött. A braunhaxlerok, akiket kiragadtak kisvárosi – majdhogyanem falusi – környe-

zetükből, ahol már nemzedékek óta éltek, úgy érezték, mintha az anyaföldből szakították volna ki őket.

Az 1990. évi rendszerváltozás újabb, ezúttal kedvező változást hozott a nemzetiségek életébe. A kisebbségi törvények megalkotása után lehetővé vált, hogy Óbuda-Békásmegyeren (Budapest III. – mintegy 130 ezer lakosú – kerületében) is Német Kisebbségi Önkormányzat jöjjön létre. Az első kisebbségi választások (1994) után megalakult testületnek *dr. Fehérvári József* vezetésével szinte a semmiből kellett elkezdni a munkát. Nagy segítséget nyújtottak a német nemzetiségi oktatás beindításához, összeállították a mai napig érvényes tevékenységi programot. *Dr. Fehérvári József* évtizedeken át az óbuda-békásmegyeri és a magyarországi németek kultúrája, hagyományai, anyanyelve megőrzéséért dolgozott.

1994 óta működik a Braunhaxler Óbudai Német Hagyományokat Ápoló Egyesület is. Az egyesület megalakulását nagy örömmel fogadta a helyi lakosság, megalakulás óta „kéz a kézben” működik a Német Nemzetiségi Önkormányzattal, közösen szervezik és bonyolítják programjaikat. Egyesületünknek 35 fős énekkara és 16 fős táncsoportja működik. A Dalkör fellép minden világi és egyházi rendezvényen, s annak lebonyolításában is aktív szerepet játszik. A Braunhaxler táncsoport öt éve alakult, sok rendezvényen szerepel, meghívásokat kap. Már negyedik alkalommal vesz részt az *Europeade* rangos fesztiválon, ahol a Magyarországi német tánc-kultúrát ismertetik meg az Európa minden országából érkező csoportokkal. Ez a fesztivál mindig más európai városban, több mint kétszázötven csoport, mintegy hatezer ember részvételével évenként kerül megrendezésre. Az egyesület feladatának tekinti az egyházi vonatkozású műemlékek helyreállítását is. Többek között felújította a Kiscelli kálvária stációt és restauráltatta a Szentháromság szoborcsoportot is. Ez utóbbit a Szentlélek téren a millicentenárium

évében, 2000. június 24-én a kétnapos Óbudai búcsú keretében – Óbuda-Békásmegyér testvérvárosa, Billigheim-Sulzbach küldöttségének részvételével – Őeminenciája, dr. Karl-Josef Rauber pápai nuncius szentelte fel.

Könyvek, kiadványok, naptárak

Az egykor itt élt braunhaxlerok életét, szokásait, hitét, mindennapjait egyesületünk tagja, Gálosfai Jenőné, Óbuda-Békásmegyér Önkormányzata, a Német Kisebbségi Önkormányzat és a „Braunhaxler” Egyesület támogatásával kiadott három könyve ismerteti meg a mai Óbuda-Békásmegyér lakóival. A kétnyelvű *Németföldről gyalogszerrel, tutajon* a németek bevándorlását, letelepedését mutatja be, a *Kockás abrosz, jó kadarka* című könyv a híres óbudai kiskocsmák emlékét eleveníti fel, míg az *Óbuda régi ízei* című kötet a ma is elkészíthető receptek révén már-már feledésbe merült ízekkel gazdagítja étkezési kultúránkat. A *Szülőföldünk, Békásmegyér*, az *Unser Heimatsdorf Krottendorf* és *Holevász Katalin Chronik unseres Heimatortes, Krottendorf* című könyv az egykori Békásmegyert mutatják be. Lipp Mónika, nagyszüleinek ajánlott munkájában (*Művészet a XVIII. századi Óbudán*) Óbuda-Békásmegyér XVIII. századi barokk és rokokó műemlékeit, s a hozzájuk kapcsolódó történeteket mutatja be, korabeli források segítségével. Az egykor volt Óbudát az 1998 óta évről évre kiadott „Braunhaxler” *nosztalgianaptár* hozta vissza a felejtés homályából.

Sváb hagyományos rendezvények felelevenítése és megemlékezések

A 2014-ben 20 éves jubileumát ünneplő „Braunhaxler” Egyesület a műemlékek restauráltatása mellett fontosnak tartotta, hogy megemlékezzen a második világháborút közvetlenül követő időszak civil áldozatairól is, de legalább ilyen fontosnak ítélte a hagyományos sváb rendezvények felelevenítését is.

Megemlékezés a malenkij robotra elhurcolt áldozatokról – A kényszermunkára a Szovjetunióba hurcolt civil lakosság azon kisebb részéhez tartozók, akik három, öt vagy még több évnyi fogság után testileg, lelkileg megtörten, betegen hazatérhettek, sokáig még családon belül sem beszélhettek megpróbáltatásaikról. Nem szólhattak erről hozzátartozóik sem, akik évekig mentek ki a pályaudvarokra a hazaérkezőket szállító vonatokhoz, reménykedve, imádkozva, hát ha az ő családtagjuk is közöttük van. Tiszteletükre 1995-ben a Német Nemzetiségi Önkormányzat és a „Braunhaxler” Egyesület kétnyelvű emléktáblát helyezett el a Városháza falán. A malenkij robotra elhurcolt óbudai civil áldozatokra minden év januárjában szentmisével emlékezünk a Szent Péter és Pál Főplébánia templomban, majd utána közösen átvonulunk a Fő térre, ahol ünnepélyes keretek között megkoszorúzzuk az emléktáblájukat.

Megemlékezés a Németországba kitelepített lakosságról – A Németországba kitelepített békásmegyeriekre minden év márciusának első vasárnapján szentmisével emlékezünk a békásmegyéri Szent József-templomban, melynek falára a Német Nemzetiségi Önkormányzat és egyesületünk 1995-ben kétnyelvű emléktáblát helyezett el. Ezt az emlékező szentmise után minden alkalommal ünnepélyesen megkoszorúzzuk.

Hagyományos sváb batyus bál – A farsang a mulatságok időszaka. Régen ilyenkor levágták a disznókat, a bor már a hordókban volt, a bálókra mindenki hozott magával kóstolót: enni- s innivalót, süteményeket. Ezeket a finomságokat batyuba kötve hozták magukkal, és kínálták barátaiknak, rokonaiknak, asztalszomszédjaiknak. Ez a szokás még ma is él, az asztalok roskadoznak finomabbnál finomabb ételek, italok, sütemények súlya alatt. És elmaradhatatlan az sramli zene, ahogy a késő éjszakáig tartó tánc is. Ezt a rendezvényünket mindig a Békásmegyéri Községi Házban tartjuk.

Kétnyelvű, német-magyar Keresztútjárás – 1995-től kezdődően minden év Nagypéntekén 16 órakor indul a menet a Szent Margit Kórház Kiscelli úti bejáratától. A stációknál felváltva magyarul és németül imádkoznak s énekelnek mindazok, akik elfogadják az egyesület meghívását.

Hagyományos Óbudai Búcsú – Óbuda méltán híres eseménye volt a Főplébániatemplom védőszentjének a búcsúja Szent Péter és Pál napján. Eredetileg a templom körüli területen rendezték, a szokásos árusokkal. Sramlizene, mézeskalácsos, ringliszópil csábította az ifjabbakat és idősebbeket. A búcsú családi ünnep is volt, a messze idegenbe szakadt családtagok is hazajöttek erre az eseményre. Hosszú-hosszú évek kényszerű szüneteltetése után 1995-ben – tehát az egyesület megalakulását követő évben – rendeztük meg először a felújított Óbudai Búcsút. Az első „újkori” esemény még három napra esett: péntek déltől vasárnap estig tartott. A Flórián téri nagy parkban, három színpaddal, sörátrakkal, árusokkal, remek műsorral zajlott. A következő évben már nem kaptuk meg az engedélyt a Flórián térre, ezért attól az évtől a Fő téren tartottuk meg a már csak két napos programot. Néhány éve aztán az a megtiszteltetés érte egyesületünket, hogy az Óbudai Búcsú bekerült az Óbudai Nyár rendezvénysorozatba. Az Óbudai Búcsú első napja mindig a nemzetiségeké. Ilyenkor lépnek fel Óbuda-Békásmegyér német nemzetiségi óvodásai és iskolásai. Az egyik fénypontnak a nemzetiségi kórustalálkozó számít, melyen kezdetben csak német nemzetiségi együttesek vettek részt, később azonban már szlovák, majd néhány éve lengyel nemzetiségi együttesek is. A nemzetiségi kórustalálkozó házigazdája a „Braunhaxler” Dalkör. Hagyományos sramlizene várja a látogatókat. A búcsú második napján is változatos programokkal, gyermekműsorokkal, koncertekkel, vetélkedőkkel, népművészeti kirakodóvásárral várjuk vendégeinket.

Nemzetiségi Adventi Est – Hosszú évek óta minden év decemberének harmadik csütörtökén a Békásmegyeri Községi Házban bensőséges adventi estet rendezünk. Eredetileg német nemzetiségi adventi est volt, azonban először szlovák énekkarok, majd három éve lengyel nemzetiségi kórus is csatlakozott hozzánk. Így most már az est keretében Óbuda-Békásmegyer német nemzetiségi óvodásai és iskolásai mellett, szlovák és lengyel nemzetiségi együttesek is fellépnek. E rendezvény házigazdája szintén a „Braunhaxler” Dalkör. A meghitt hangulatú műsor végén valamennyi szereplő a színpadon közösen – négy nyelven: magyarul, németül, szlovákul és lengyelül – elénekli a Csendes éjt, majd a résztvevők az asztal mellett folytatják a közös karácsonyvárást.

Krumplibúcsú – A budai polgárok hagyományos megemlékezése volt az 1838-as nagy pest-budai árvízről, amikor óriási elöntött területek lakói vál-

tak az elszabadult jeges ár áldozataivá. (Az Óbudai Szent Péter és Pál Főplébániatemplomban, valamint az Újlaki templom falán is emléktábla jelzi, hogy milyen magas volt a vízszint.) A veszélyben lévő, mindenét elvesztő lakosság a budai magaslatokra menekült, ahol sváb gazdák és vendéglősök sült krumplival és libaszírral látták vendégül a menekülőket. Az Óbudai Krumplibúcsút az elmúlt évek során számos vendéglőben rendeztük meg, így – többek között – a Radeberger sörözőben, *Romer* Bandi bácsinál, a Sipos vendéglőben (Fő tér), a Vasmacsában, de az utóbbi években a Rozmaring Étteremben tartjuk.

Egyesületünk nevét őseink iránti tiszteletből választottuk, tudva hogy ez egyben kötelez is bennünket: őriznünk, ápolnunk kell és továbbadnunk a következő nemzedéknek a ma még – és már újra – meglevő gazdag hagyományokat.

Demmel József

Egy pest-budai káplán kirándulásai

Jozef Viktorin, a visegrádi váromok és a szlovák-magyar megbékélés kérdése¹

Tibor Pichler szlovák filozófus a következőképp beszélt a XIX. századi szlovák társadalomról: „szlovák társadalom a szó szociológiai értelmében nem létezett. Ez nem jelenti, hogy ne létezett volna „társadalom” – szlovákul beszélő személyek tömegei szociálisan differenciált rétegekkel és szervezetekkel, de tény, hogy nem létezett a magyarországi társadalomtól intézményesen elkülönülő szlovák társadalom.”² Ez, másképp fogalmazva azt jelenti, hogy a szlovák anyanyelvű nemesek, értelmiségiek, iparosok, parasztok nem alkottak együtt egy egységes nemzeti társadalmat, hanem külön-külön tagozódtak be az össz-magyarországi társadalmi rétegekbe.

Ugyanez mondható el a XIX. századi pest-budai, majd budapesti szlovákságról is. Óriási különbségek voltak itt is az egyes, szlovák anyanyelvű emberek között társadalmi, vagyoni vagy épp kulturális szinten, a nemzethez, mint elképzelt közösséghez való viszony szempontjából és egy sor más okból is. Hogy csak egy példát említsek: ugyanúgy szlovák anyanyelvű volt több, felső-magyarországi vármegye főispánja, akik évente akár hónapokat is Budapesten tölthettek az országgyűlés felsőházának magyar nyelvű tárgyalásain,³ mint ahogy azok a szlovák idénymunkások, cselédek, napszámosok vagy kőművesegédek, akik a jobb megélhetés re-

A szerző a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete (Békéscsaba) és Historický ústav SAV (Bratislava/Pozsony) munkatársa.

ményében érkeztek a fővárosba, mégis egy világ választotta el őket egymástól. A budapesti szlovákság történelméről tehát meglehetősen nehéz lenne egységes narratívában beszélni,⁴ s talán célravezetőbb, ha megpróbálunk egy-egy személyiségen, egy-egy életúton keresztül bepillantani a világukba. Itt persze nem feltétlenül arról van szó, hogy egyéni élet-történeteket önmagukért kellene rekonstruálnunk, hogy összeálljon egy teljes kép, hanem akár arról is, hogy egy-egy életút leírásával megragadhatóvá, láthatóvá válnak bizonyos társadalmi jelenségek.⁵ Ha például egy olyan férfi életét vizsgáljuk meg, akit diákkorában szlovákságáért üldöztek, akit 1848-ban a magyar hatóságok pánszlávizmus vádjával vizsgáltak ki és vetettek börtönbe, és akit ennek ellenére mi magyarok úgy ismerünk, mint aki nem csak restauráltatta, de egyúttal magyar nemzeti emlékhellyé is alakította a visegrádi várat, akkor például a többes nemzeti identitás ma már szinte elfelejtett jelenségét tárhatjuk fel.

Előadásomban tehát ezt a jelenséget próbálom meg körbejárni egy életút bemutatásával. Az előadás első részében bemutatom a szlovák nemzeti mozgalom egyik kiemelkedő képviselőjét, a XIX. századi szlovák nemzeti irodalom legfontosabb háttérszemélyiségét, Jozef Viktorint. A második részben pedig bemutatom azt a katolikus papot, aki az 1870-es években *Eötvös* József kulturális miniszternél kezdeményezte és megszervezte a visegrádi várromok restaurálását, és akit Viktorin Józsefként ismerünk. A harmadik részben pedig megpróbálom feloldani azt az ellentmondást, ami a két történet között feszül.

Jozef Viktorin

Jozef Viktorin 1822-ben született nem messze Nagyszombattól. Első iskolaévei kivételével felszenteléséig Nagyszombatban tanult, ott végezte papi tanulmányait is. Önéletrajza szerint szlovák nemzeti öntudata is e városban, néhány évvel a szeminárium megkezdése előtt bontakozott ki: „[az 1830-as évek végén] kezdett bennem valamiféle, még nagyon homályos nemzetiségi érzés megnyilvánulni, mert amennyire vissza tudok emlékezni, többször történt, hogy iskolatársaimmal két pártra, tehát magyar és szlovák pártra szakadtunk s egymás ellen harcoltunk.”⁶ Bár a szemináriumban szlovák tájékozódása miatt vizsgálat alá vonták, 1847 januárjában mégis pappá szentelték, és Szenicen lett káplán. Itt jó barátságba került a szomszédos Hlboké község evangélikus papjával, Jozef Miloslav Hurbannal is,⁷ aki a magyar nyilvánosság előtt már akkoriban is elsőszámú „pánszláv” közellenségnek számított. Viktorint, önéletrajza szerint e kapcsolat miatt, nyolc hónap után – mintegy büntetésként – áthelyezték Nádas községbe. Itt érte őt 1848 tavasza, amikor is a magyar hatóságok zsidóellenes pogromok szervezése és pánszlávizmus vádjá, illetve általánosságban hazaellenes tettei miatt letartóztatták. A katonák hívei szemé láttára vitték el, és Pozsonyban börtönbe zárták, ahonnan csak Windischgrätz

katonái szabadították ki 1848 decemberében, amikor elfoglalták a várost.⁸

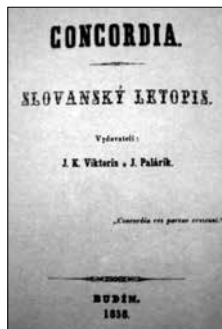
Viktorin, miután 1848 szeptemberében kiszabadult, még Nádasra tért vissza, nem sokkal később azonban Szokolcára, 1852-ben pedig a fővárosba helyezték. Először Óbudán, majd Budán volt káplán egészen 1866-ig. Pest-budai évei azért jelentősek, mert egy aktív szlovák kör élt itt ekkor, amelynek támogatásával fontos projekteken dolgozhatott.

Ezek közül a legnagyobb jelentőségű Ján Hollý jókői emlékművének felállítása volt. Hollý a szlovák irodalomtörténeti kánon szerint az első igazán jelentős, szlovák nyelven alkotó költő volt. Viktorin már Hollý halálának első évfordulóján, 1850-ben is szervezett egy zártkörű megemlékezést. Nyilvános gyűjtésre felszólító felhívást is közzétett, de kezdeményezése igazán csak akkor kapott lendületet, amikor Pestre került. Itt egy intézőbizottságot alakított, s amikor összegyűlt a megfelelő mennyiségű pénz, megbízta a Pesten élő, szlovák származású szobrászt, Vavrinec *Dunajskýt* a mellszobor elkészítésére. Az emlékmű felállítása egyértelműen és szinte kizárólagosan Viktorin érdeme volt, sőt az ünnepélyes szoboravatást sikerült az első igazi, nyilvános szlovák nemzeti ünneppé alakítania. Maga Viktorin célzatosan kiemelte, hogy a vidék, Jókó környéke, illetve a szlávok jelképének tekintett hársfák árnyékában álló síremlék elhelyezkedése alkalmas arra, hogy az arra járó felidézzék „Szlovákia” történelmét.⁹

1858-tól kezdve hosszú időn keresztül a szlovák irodalom szervezésébe fektette energiái jelentős részét. Először barátjával, Ján *Palárikkal* közösen jelentette meg a *Concordia* című évkönyvet, majd nem sokkal később Viktorin, immár egymaga, adta ki az almanachot, a címet *Lipa-ra*, azaz Hársfára változtatva. Ezek az évkönyvek a korabeli szlovák irodalom csúcsteljesítményei. Itt jelent meg először a korszak, sőt az egész XIX. század egyik legjelentősebb regényírója, Ján *Kalinčiak* legfontosabb regénye, a *Reštavrácia*. A Lipa oldalain voltak olvashatók a kor két legjobb drámaírójának, Ján Paláriknak és Jonáš Záborskýnak színdarabjai, és az akkori legjobb lírai alkotók alapvető művei. Az almanachon túl gyűjteményes kiadásban közre adta Ján Hollý és Andrej *Sládkovič* verseit, s több kötetben a már említett Záborský életművét is.¹⁰

1863-ban, amikor a XIX. század legkiemelkedőbb szlovák kulturális intézete, a *Matica slovenská* létrejött, második számú alapító tagként lépett az egyesületbe. Mindeközben élénk kapcsolatban volt az orosz és a délszláv irodalom képviselőivel, aminek köszönhetően 1863-ban a charkovi egyetem szenátusa tiszteletbeli taggá választotta, s később megkapta az orosz Szent Anna-rend második fokozatát is.¹¹

1866-ban Visegrádra helyezték, immár plébánosnak. A szlovák kortársak és a szakirodalom ezt is az egyházi hatóságok büntetéseként értelmezték: egyrészt, hogy 44 éves koráig kellett várnia, mire saját plébániát kapott, másrészt, hogy elhelyezték Visegrádra, egy magyar-német helységbe, hogy

ne folytathassa veszélyes, pánszláv tevékenységét. Szlovák kortársai azt hangsúlyozták, hogy ekkortól melankolikus lett, kivonult a szlovák közéletből, és élethelyzetét sokan összekötötték nyolc évvel későbbi, 1874-es öngyilkosságával is.¹²

Viktorin József

1866-ban tehát új plébános érkezett *Visegrádra*, Viktorin József, akinek az egyik első teendője volt, hogy saját költségén utat csináltasson az áthatolhatatlan erdővel körbevett romokhoz. A következő lépése az volt, hogy egy aranyozott vaskeresztet állíttatott – szintén saját költségén – a visegrádi vár közelében *Zách Klára* emlékének. Hatalmas ünnepséget szervezett az átadás köré, ahol ő maga *Arany János* versét szavalta, és elénekeltette a szózatot s a *Rákóczi-indulót* az egybegyűltekkal.¹³ Az új plébánosnak fontos célja volt ezzel az ünnepséggel: fel akarta hívni az ország, a közvélemény figyelmét *Visegrádra* és a vár szerepére a magyar nemzeti múltban. Nem sokkal később fogadta őt *Eötvös József* vallás- és közoktatásügyi miniszter is, akit sikerült meggyőznie arról, hogy a magyar állam fedezze a helyreállítás költségeit. Hamarosan a legjobb magyar művészet-történészek, régészek és építészek vizsgálták meg a romokat, *Eötvös* pedig több mint százezer forintot különített el az újjáépítés céljaira, ami akkoriban elég jelentős összeg volt. Gyűjtés is indult, és Viktorin kezdeményezését például a népszerű *Türr István*, *Garibaldi* egykori tábornoka, is támogatta.¹⁴ A cél érdekében Viktorin magyar és német nyelven könyvet is adott ki.¹⁵ Ebből tudhatjuk, hogy a megvalósult felújításnál is nagyobb léptékű elképzelései voltak: azt szerette volna, hogy a várromok közelében lét-

rejőjön a nagy magyar nemzeti panteon, vagyis a legjelentősebb magyar politikusok, hadvezérek, művészek temetkezési helye. Bár ez utóbbi végül nem valósult meg, egyértelmű, hogy Viktorin volt az, aki az erdővel benőtt visegrádi várromokat magyar nemzeti emlékhellyé alakította. Neki köszönhető tehát, hogy a látogatók, kirándulók, talán nem túlzás azt mondani, hogy immár 150 éve *Visegrádhhoz* a dicső középkori nemzeti múlt, a magyar történelmi nagyság képzetét kötik.¹⁶

A szlovák-magyar megbékélés emlékműve?

Hogyan oldható fel ez az ellentmondás, ami *Jozef Viktorin* jórészt *Pest-Budához* köthető szlovák nemzeti munkássága és *Viktorin József* magyar nemzeti tevékenysége között feszül?

Egyrészt segít, ha eltávolodunk a nagy nemzeti narratíváktól, az utólagos magyarázatoktól, és megpróbáljuk az életutat a maga belső logikája szerint értelmezni. Sokszor elhangzott például, hogy *Viktorin* szlovák nemzeti tevékenysége miatt, büntetésből helyezték el újabb és újabb plébániákba, és *Visegrádot* is büntetésül kapta. Valójában azonban ezeket az állításokat nem lehet igazolni. *Viktorin* általában véve is egy nyughatatlan természetű, és a katolikus egyházi hierarchiával nehezen megbékélő, a kereteket mindig szűknek érző pap volt. *Szenicen* például katolikus káplánként tüntetőleg csak az evangélikus elit társaságaiba járt el, és alig titkolt viszonyt folytatott egy evangélikus kisasszonnyal¹⁷ – úgy vélem, ez komolyabban járult hozzá az áthelyezéséhez, mint az, hogy szlovák újságot olvasott, vagy hogy épp *Hurbannal* barátkozott. 1848-as bebörtönzésével kapcsolatban is el kell mondani, hogy

a zsidók elleni izgatás vádját végül az osztrák hatóság is megalapozottnak találta. Visegrádra helyezését pedig ő maga kérte,¹⁸ hiszen régebről ismerte a várost – óbudaí káplánként kirándult is a romokhoz, még hozzá gőzhajón.¹⁹ Az sem elhanyagolható, hogy az egyházi hatóságok szlovák nyelvű katolikus néplap alapításával akarták megbízni: ha hazafisága iránt kétségek lettek volna, aligha őt bízták volna meg ezzel.²⁰

Az életút szempontjából lényeges tényező az is, hogy Visegrádra kerülése egybeesett életének egy fontos töréspontjával. A szlovák irodalmat az 1850-es évek agóniájából, tespedtségéből, teljes tétlenségéből gyakorlatilag egymaga rántotta ki.²¹ Fiatalkori barátja, Jozef Miloslav Hurban azonban nyilvánosan rátámadt, és egy írásáért a szlovák közösség vallásos, erkölcsös meggyőződésének a rombolásával, a szláv ideálokhoz és a szabadsághoz való viszonyának gyengítésével vádolta meg. A két, egyébként is heves természetű férfi között eddigre már komoly ellentétek alakultak ki a szlovák politika lehetséges céljait, illetve a valláshoz való viszonyt illetően. Viktorin beleállt a küzdelembe – és veszített. Néhány hibás lépése után a teljes szlovák nyilvánosság ellene fordult – még azok is, akik írói karrierjüket egyedül neki köszönhették.²² Nem csoda, hogy ezek után feladta szlovák irodalomszervező tevékenységét, és kiemelkedő szervezőtehetségével egy másik projekt, a Visegrádi várromok restaurálása felé fordult.

Ezzel kapcsolatban pedig azt fontos elmondani, hogy Viktorin elképzelése szerint valószínűleg ez a nemzeti emlékhely nem csak a magyar, hanem a szláv nemzeti múlt, a közös hazában élő többféle nemzetiség együttélésének jelképé lett volna. Pontosán tudjuk ugyanis, hogy – akárcsak legközelebbi barátja, Ján Palárik –, mélyen és őszintén hitt az 1860-as évek magyar liberalizmusában és abban, hogy a magyar alkotmányos keretek között a szlovákság is fejlődhet és erősödhet. Azt is tudjuk, hogy ő maga elsősorban szláv erősségként, a középkori szláv múlt emlékeként tekintett a várra, a romok restaurálását tehát a magyarság és a szlovákság történelmi együttélése szimbolikus erejű tetteknek tekintette. „[Viktorin] feladatának tartotta, hogy Vysehrad [sic!] várának maradványait, a szláv hatalom ezen ősi emlékét és Magyarország királyainak erősségét a feledés romjaiból a tisztelet, a történelmi megbecsülés és a hazafias értékelés napsugarára emelje.”²³

Az 1870-es évek első felében, az említett Palárik, illetve Deák és Eötvös halálával azonban alapvetően változtak meg a magyar politika nemzetiségi elképzelései, s azokkal együtt a magyar-szlovák viszony is. Ezt még maga Viktorin is megélte, sőt, súlyos betegsége ellenére érzekelte is. Erős fejfőrcsei közepette, 1874 elején ugyanis végrendelkezett, és tekintélyes, a szlovák irodalomra hagyandó vagyonát kimenekítette az országból. Végakarata szerint ugyanis a vagyon legnagyobb részét egy cseh irodalmi egyesület kapta meg, amely azonban csak kezelhette azt, és öt évvel később át kellett volna adnia

a Matica slovenskának, ha az zavartalanul működik. Csakhogy Viktorin nem véletlenül volt ilyen óvatos: halála után ugyanis egy év sem telt el, amikor a Maticát bezáratta a magyar kormányzat.²⁴

Kutatói szempontból azonban nem önmagában ez a tragikus végkifejlet a legérdekesebb, hanem az a társadalmi jelenség, amire rávilágít. A XIX. század Magyarországnak ugyanis – ma már szinte érthetetlen és teljesen ismeretlen – jellemzője volt a párhuzamosan megélt nemzeti identitások, a szlovák-magyar kettős identitás tömeges jelensége. Elit-rétegek, a nemesség, a honoráciorok, az értelmiség több ezer fős csoportjai vallották magukat öntudatos szlováknak és magyar hazafinak egyszerre. Ennek a keretei ugyan egyre inkább szűkültek, de maga a jelenség sokáig a hétköznapi valóság részét képezte, és végleg csak valamikor Viktorin halála idején, az 1870-es évek közepén tűnt el.

Jegyzetek:

¹ Az itt közölt szöveg a Honismereti Szövetség által, a Budapesti Honismereti Társaság és Budapest Főváros Levéltára közreműködésével 2018. április 19-én Genius loci – Budapest és nemzetiségei címmel rendezett konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata. Az előadás alapjául szolgáló tanulmány szlovák és magyar nyelven is olvasható: Demmel József: Výtlet do minulosti maďarského národa? Slovenské životné dielo Jozefa Viktorina a vysehradské hradné ruiny. In Acta historica Neosoliensia. Tomus XVIII/2015. – Banská Bystrica: Belianum.

Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, 2015. 100–123. Ford.: Alica Kurhajcová; Demmel József: Kirándulás a magyar nemzeti múltba? Jozef Viktorin szlovák életműve és a visegrádi várromok. In: Századok, 2015/3. 149. évf. 535–556.

² Tibor Pichler: Národovci a občania: o slovenskom politickom myslení v 19. storočí. Bratislava, VEDA, 1998. 10.

³ Radvánszky Antal, Zólyom megye főispánja például azzal indokolta meg, hogy miért írt szlovák nyelvű verseket, hogy amikor Pesten a „magyarok” között van, mindig megszállja valami „szlovák szellem”, ami aztán versekben nyilvánul meg. A versek kézírata a Szlovák Nemzeti Könyvtárban található: Slovenská národná knižnica, Archív literatúry a umenia, sign.: B 305.

Nyomtatásban közölte: Rehor Uram: Zemianské veršovnicki slovenski. Z veršov Varšianskeho (Baróna Antona Radvánszkeho) Slovenské pohľady, 1895. 315–320.

⁴ Erre leginkább az olyan összefoglaló nagymonográfiák lehetnek alkalmasak, mint Luboš Kačírek alapos és pontos, a pest-budai szlovákok történetének számos aspektusát feldolgozó kötete: Luboš Kačírek: Národný život Slovákov v Pešťbudíne v rokoch 1850–1875. Kor/ridor Knihy 8.

Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, Békéscsaba, 2016.

⁵ Erre a legutóbbi időből jó példa: Szeghy-Gayer Veronika: Felvidékből Szlovénzkó. Magyar értelmiségi útkeresések Eperjesen és Kassán a két világháború között. Pozsony: Kalligram, 2016.

⁶ Archív Spoločnosť Svätého Vojtecha, Trnava. Fasc. 50, č. 55. Autobiografia J. Viktorina. 8–10.

⁷ Egyik cikkében kiemelte például, Hurbanra utalva, hogy: „a Slovenské pohľady nagyrabecsült szerkesztő urának a

szomszédságában lakom, akitől a fiatal legény a nemzet és a mi életünk fejlődésére tekintettel sokat nyerhet.” Jozef Karol Viktorin: Zo Senice. In: SNN, 1847. március 12. 168. sz. 671. ASSV Fasc. 50., č. 55. Autobiografia J. Viktorina. 23–24.

⁸ ASSV Fasc. 50., č. 55. Autobiografia J. Viktorina. 22–29.

⁹ Jána Hollého Spisy Básnické. So životopisom a zprávou o pomníku i spisoch jeho sporiadal a vydal Josef Viktorin. Tretie, opravené vydanie. Pest, Lauffer&Stolp, 1863. VII – XVI. Jozef Viktorin: Ján Hollý. In: Concordia. Slovanský letopis. J. K. Viktorin a J. Palárik. V Budiné, Nákladom vydavateľov, 1858. 87–132.

¹⁰ Jána Hollého Spisy Básnické. So životopisom a zprávou o pomníku i spisoch jeho sporiadal a vydal Josef Viktorin. Tretie, opravené vydanie. Pest, Lauffer&Stolp, 1863.; Spisy básnické Andreja Sládkoviča. V B. Bystrici. Nákladom Eugena Krčmérieho, 1861.; Jonáša Záborského Lžeditrijady čili búrky Lžeditrijovské v Rusku. Predstavené v deviatich Básňach dramatických. Vydal Josef Viktorin. Pešť-Budín, 1866. Jonáša Záborského Básne dramatické. Vydal Josef Viktorin. V Pešti, 1865.

¹¹ Letopis Matice slovenskej, 1870. Turč. Sv. Martin, Kníhtlačiarско-účastinársky spolok, 1870. 135 – 159. Popovič, Anton: J. K. Viktorin a P. A. Lavrovskij. Poznámka o charaktere slovensko-ruských literárnych stykov v šesťdesiatych rokoch 19. storočia. In: Slovenská literatúra, 1957. 3. sz. 395–398.

¹² Jozef Miloslav Hurban: Jozef Viktorin. In: Cirkewní Listy, 1874. július 31. 16. szám. 223–224. Škultéty, Jozef: Palárik a Viktorin. Na storočnú pamiatku ich narodenia. In: Slovenské pohľady, 1922. 4. sz

¹³ Viktorin József: Visegrád hajdan és most. Egykori királyi vár és székváros története s leírása különös tekintettel a várromok megóvására. Pest, 1872. 46.

¹⁴ Viktorin József: A visegrádi várromok fenntartása s restaurációja pártolóihoz. Magyar Állam, 1871. augusztus 2. 175. sz.

¹⁵ Viktorin József: Visegrád hajdan és most. Egykori vár és székváros története és leírása, különös tekintettel a várromok megóvására. Buda, 1872. (németül: Pest, 1872).

¹⁶ Az emlékezet helyeiről lásd Pierre Nora alapművét: Pierre Nora: Emlékezet és történelem között. Válogatott tanulmányok. Budapest, Napvilág, 2010.

¹⁷ ASSV Fasc. 50., č. 55. Autobiografia J. Viktorina. 22–29.

¹⁸ Rusnáková, Helena: J. K. Viktorin viharos élete. Nové Zámky, Matica slovenská, 2012. 53.

¹⁹ Jozef Viktorin: Vyšegrad. Opis historicko – topografický. In: Concordia. Slovanský letopis. J. K. Viktorin a J. Palárik. V Budiné, Nákladom vydavateľov, 1858. 172–192.

²⁰ ASSV Fasc. 50. č. 53. Szent István Társulat Jozef Viktorinnak, 1862. szeptember 15.

²¹ Mésáros, Július: Kultúrne snahy Slovákov v matičnom období. In: Dejiny Slovenska III. (Od roku 1848 do konca 19. storočia). Bratislava, VEDA, 1992. 597.

²² Sokol, 1864. június 30. 12. sz. 238–240.; K povšimnutiu. In: Sokol, 1864. július 15. 13. szám. 258–259. http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1359/Pauliny-Toth_Listy-Marine-Hodzovej/26#id2590733#ixzz3QUmAUtRt Letöltés ideje: 2016. január 12.

²³ J. R. [Jozef Ráth]: Jozef Viktorin. In: Národné noviny, 1874. július 25. 87. sz.

²⁴ ASSV, Fasc. 160. č. 1.

NEMZETISÉGGUTATÁS ÉS HELYTÖRTÉNET 2.

Szakmai digitalizálási konferencia az Országos Idegennyelvű Könyvtárban

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár (OIK) 2018. április 21-én rendezte meg *Nemzetiségkutatás és helytörténet 2. Szellemi-kulturális kincsek, könyvtári dokumentumok és digitalizálás* címmel konferenciáját, melynek feladata az volt, hogy a ma a könyvtárszakmát érintő egyik legfontosabb kérdésről, a digitalizálásról folytasson szakmai vitát. Az OIK országos irodalmi, nyelvészeti, zenei, valamint nemzetiségi szakkönyvtár, és nemzetiségi szakkönyvtárként a nemzetiségi szak- és szépirodalom gyűjtőhelye. A sok helyen még gyerekcipőben járó digitalizálás kapcsán felmerülő problémákról, kezdeti nehézségekről, sikerekről és tapasztalatokról folyó párbeszédre adott lehetőséget a konferencia.

Horváth István, az OIK főigazgató-helyettese köszöntője után Szalóki Gabriella, az Emberi Erőforrások Minisztériuma Kultúráért Felelős Államtitkárság Közgyűteményi Főosztály könyvtári referense tartott előadást, melyet közreadunk.

Dr. Amberg Eszter, a pécsi Csorba Győző Megyei Könyvtár igazgató-helyettese a digitalizálás szerzői

jogi háttéréről tartott előadást. A szerzői jog a mű szerzőjének halálától számított 70 évig érvényes, és illeti meg a szerző jogutódjait, annak letelte után a művek szabadon felhasználhatók. Azon könyvtáraknak, melyek digitalizálást végeznek, ügyelniük kell a szerzői jogi kérdésekre, mert bármely mű digitális formában elektronikus eszközön történő tárolása, a törvény szerint többszörözésnek számít.

Az elméleti bevezető előadások után Markója Szilárd, az Országgyűlési Könyvtár igazgatója a Hungaricana, a legnagyobb magyar közgyűteményi portál példáján mutatta meg, hogy a digitalizált anyag miként kereshető a honlapon. A kataszteri térképek sokszoros nagyításban sem veszítenek képminőségükből, s a korabeli térképre rávetíthető a mai változat. A Hungaricana fotógyűteménye szintén páratlan kincset tesz mindenki számára elérhetővé. Ramháb Mária tanácsos, a kecskeméti Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár igazgatója, az Információs és Könyvtári Szövetség elnöke a könyvtár helyismereti gyűjteményének részét képező nem-

zetiségi anyagok digitalizálásáról tartott előadást. A nemzeti digitalizálási stratégiának megfelelően a tartalomszolgáltatás fejlesztése, az állományvédelem és az archiválás az alapvető cél. A nemzetiségi vonatkozású digitalizálás és a nemzetiségi anyagok szolgáltatása egyszerre kell, hogy megvalósuljanak. A digitalizálást külön tárhelyre végzik, a hozzáférés egyes cikkek esetében csak a könyvtárban biztosított, de a Hungaricana felületére is vezet gyakran link, sok esetben az anyag otthonról is letölthető.

Pap Dávid Zoltán, a pécsi Csorba Győző Megyei Könyvtár Helyismereti osztályának vezetője ismertette, hogy könyvtáruk elkezdte feldolgozni a Magyar Rádió pécsi archívumát, nagy mennyiségű fénykép- és dokumentumgyűjtemény érhető már el gyűjteményükből a Hungaricánán. A digitalizált dokumentumok számára önálló baranyai online adatbázis létrehozása a céljuk.

Tolnai Gáborné Lakatos Mónika, a győri Dr. Kovács Pál Könyvtár és Közösségi Tér Digitális szolgáltatások osztályának vezetője elmondta, hogy könyvtáruk számára a közösségi médiában való folyamatos jelenlét azért is nagyon fontos, mert így új olvasókat találhatnak. A tárgyi feltételeik – hasonlóan a baranyai megyei könyvtárhoz – adták a digitalizáláshoz: félautomata könyv-, és síkágvas lapszkenner áll rendelkezésükre. Számukra a teljes helyismereti gyűjtemény és a múzeumi gyűjtemény helyi vonat-

kozású dokumentumainak internetes közkinccsététele a cél.

Liebhauser János, a szekszárdi Illyés Gyula Megyei Könyvtár igazgatója előadásában arról beszélt, hogy helyismereti részlegük a teljesség igényével igyekszik gyűjteni minden, Tolna megyével kapcsolatos dokumentumot. Helytörténeti adatbázisuk html-formátumban érhető el, s továbbélése a Hungaricánán biztosított. A digitalizálásban a legkutatottabb állományrészt tekinti a könyvtár elsődlegesnek. Nemzetiségi helytörténeti anyaguk is jelentős, ezt is érdemes digitalizálni, ám az eszközpark és a személyi feltételek szűkösek.

A konferencia záróelőadásaként Pancsosz Alexandra, a házigazda OIK Gyűjteményi és Nemzetiségi Főosztályának vezetője számolt be az OIK-ban végzett digitalizálási munkákról, kiemelte a már megvalósult projekteket, így a görög nyelvű nemzetiségi folyóiratok digitalizálását. Az OIK, mint a nemzetiségek hazai szakkönyvtára, páratlan gyűjtemény birtokában van, a nemzetiségi anyag a digitalizálási terv kiemelt része. Horváth István főigazgató-helyettes, az OIK Informatikai Osztályának vezetője elmondta, hogy az OIK eszközparkja ugyan fejlesztésre szorul, de könyvtáruk rendelkezik korszerű karakterfelismerő szoftverek licenccel, a human-erőforrás szűkössége azonban lassíthatja a digitalizálási munkát.

Szalóki Gabriella könyvtári referens, EMMI Közgyűjteményi Főosztály

A könyvtári digitalizálás jövője

Szeretettel köszöntöm Önöket a 2. Nemzetiségkutatás és helytörténet konferencia alkalmából. Örömmel értesültem róla, hogy az Országos Idegennyelvű Könyvtár (OIK) a digitalizálás témakörét választotta a konferencia központi témájának. A tavalyi konferencián (Barátság 2017/3. szám melléklete. *A szerk.*) átfogó képet kaptunk a hazai nemzetiségek számára nyújtott könyvtári szolgáltatásokról, most ennek a digitális vetületét vizsgáljuk meg. Az OIK vezető szerepet tölt be a nemzetiségi dokumentumok gyűjtésében és szolgáltatásában, a megyei hatókörű városi könyvtárak szintén élen járnak a nemzetiségi szolgáltatásokban, amelybe a mai napon betekintést nyerhetünk.

Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia (2017-2025)

A Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia (KDS) a Digitális Nemzet Fejlesztési Program megvalósításával kapcsolatos aktuális feladatokról, valamint az egyes kapcsolódó kormányhatározatok módosításáról szóló

1486/2015. (VII. 21.) Korm. határozat 6. pontjában meghatározott feladat teljesítése érdekében készült, amelyben a Kormány felhívta az emberi erőforrások miniszterét, hogy gondoskodjon feladatkörét érintően a *Digitális Nemzet Fejlesztési Program (DNFP)* megvalósítását elősegítő közgyűjteményi digitalizálási stratégia elkészítéséről.

Az *Európai Digitális Menetrendben* megfogalmazott uniós elvárások mentén alakult ki Magyarország 2014-2020-as stratégiája, a *Nemzeti Infokommunikációs Stratégia* (a továbbiakban: NIS).

- A KDS ennek alábbi pilléreihez kapcsolódik:
 - *Digitális Állam Pillér*: A cél olyan átfogó szolgáltatások fejlesztése, amelyek az állampolgárok életminőségét növelik, azaz az elektronikus közszolgáltatások bővítése.

- *Digitális Kompetenciák Pillér*: A lakosság digitális kompetenciáinak fejlesztését kívánja támogatni annak érdekében, hogy csökkenjen a digitális írástudatlanság és a digitális megosztottság, és növekedjen a kulturális szolgáltatások elektronikus úton történő befogadása.

Ehhez kapcsolódóan a EFOP-3.3.3. – VEKOP/16 Országos múzeumi és könyvtári központi fejlesztés című pályázati projekt keretében sor kerül a közgyűjteményekben dolgozók digitális kompetenciafejlesztésére is, hogy a könyvtárak minél magasabb színvonalon tudják a digitális kompetenciaképzéseket biztosítani.

– *Digitális Gazdaság Pillér*: A kulturális tartalmak hosszú távú megőrzése és a hozzáféréseinek folyamatos biztosítása jelentősen ösztönözheti a hazai kutatás-fejlesztést, amely nyilvánvaló innovációs erőt jelent.

- Az internetről és a digitális fejlesztésekről szóló nemzeti konzultáció (InternetKon) eredményei alapján a Kormány által végrehajtandó Digitális Jólét Programjáról szóló 2012/2015. (XII. 29.) Korm. határozatban elfogadott *Digitális Jólét Program* a közgyűjteményekre, mint meghatározó fontosságú tartalomszolgáltatókra tekint. A Program akkor éri el célját, ha (1) a megfelelő tartalmat, (2) a megfelelő időben, (3) a megfelelő érintettnek el tudja juttatni.

- A köznevelési, a szakképzési, a felsőoktatási és a felnőttképzési rendszer digitális átalakításáról és Magyarország Digitális Oktatási Stratégiájáról szóló 1536/2016. (X. 13.) Korm. határozat alapján elkészült *Digitális Oktatási Stratégia így fogalmaz*: „Tekintettel arra, hogy a közgyűjteményi rendszer egyik legjelentősebb »felvevő piaca« az oktatási rendszer, ezért elengedhetetlen a területek közötti szinergia megteremtése. [...] A további fejlesztés során valósuljon meg a közgyűjteményi tartalomtárakkal és a Médiszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap archívumaival átjárhatóan kereshető rendszer kialakítása, valamint a *Nemzeti Köznevelési Portál* tartalmi és funkcióbeli aktualitásának megőrzése, folyamatos fejlesztésének biztosítása.”

Célrendszer és szemléletváltás

A közgyűjteményi szféra a tudásalapú társadalom egyik legfontosabb hiteles tartalomszolgáltatója. A digitális tartalmak hozzáférhetővé tétele hozzájárul a Kormány nemzet- és társadalompolitikai céljainak megvalósításához, így különösen a kulturális alapellátás kiteljesítéséhez. Ez a hazai nemzetiségeknek nyújtandó szolgáltatásokra is vonatkozik. A digitális másolat hozzáférhetővé tétele csak akkor válik felhasználóbaráttá, csak akkor stimulálja a használatot, ha könnyen kereshető és olyan többletinformációkat tartalmaz, amelyek relevánsak az egyes felhasználói csoportok számára.

A KDS megvalósítása így a közgyűjtemények átfogó szemléletváltásának meghatározó eleme. A közgyűjteményi online kereső rendszerben (*Nemzeti Adattár Projekt*), amelynek alapja a közgyűjtemények együttműködése és egy egységes, könnyen kezelhető adat-nyilván tartási rendszer megléte.

A Digitális Állam Pillér lényege: 2020-ra történjen meg a dokumentumok 50%-ának digitalizálása. Az állományvédelmi digitalizálásból a szolgáltatásorientáltra kell áttérni. A

cél az, hogy a közgyűjtemények a kulturális örökség őrzőiből, a kulturális örökség első számú, autentikus, forrás értékű megosztóivá váljanak.

Jogi vonatkozás

A szerzői jogi szabályozás és az elektronikus könyvek használatának kapcsolán munkacsoport jön létre, amely javaslatot tesz a szükséges módosításokra.

A szerzői jog kapcsán ismert, hogy a szerző halála után hetven évig nem lehet szabadon forgalmazni a műveit. A korábbi ötvenéves megkötés alapján József Attila művei már elérhetőek voltak a Magyar Elektronikus Könyvtárban, de az Európai Unió csatlakozással járó jogharmonizáció következtében le kellett venni, s amikor a hetvenedik év letelt, 2006-ban kerülhetett csak vissza. Ugyanakkor vannak jó példák, mint a Digitális Irodalmi Akadémia, ahol nyolcvan kortárs, illetve legújabb kori szerző teljes életműve bárki számára hozzáférhető Áprily Lajostól – Závada Pálig. A kulturális kormányzat az élő tagok – a magyar irodalom legkiválóbb alkotói – számára fizetett havi felhasználási díj formájában folyamatos anyagi támogatást nyújt írói, költői, irodalomelméleti tevékenységük folytatásához, újabb alkotások létrehozásához. Az Európai Unió Bírósága C-174/15. sz. ügyben az *elektronikus könyvek használatáról hozott döntése* értelmében ugyanis az uniós jogot úgy kell értelmezni, hogy a „használat” fogalma – meghatározott feltételek teljesülése esetén – kiterjedjen valamely könyv digitális formájú többszörözött példányára is.

Közgyűjteményi Digitalizálási Kollégium létrehozása

A felhasználói szemléletű tartalomszolgáltatás érdekében elengedhetetlen a hálózatos együttműködés biztosítása és, ezáltal a közgyűjtemények dinamizálása. Ebben a folyamatban a Közgyűjteményi Digitalizálási Kollégium, mint az *ágazatokon felüli tényező meghatározó szereppel bír és feladatának, hatáskörének pontos meghatározása indokolt. Az ágazatokat (könyvtár, levéltár, múzeum, kép- és hangarchívum) összefűző Közgyűjteményi Digitalizálási Kollégium a kultúráért felelős miniszter véleményező és javaslattevő testületként működik, a már létező ágazati aggregátorok egyfajta szakmai egyeztető fórumaként határozható meg. A Kormány a Kollégiumot kormányhatározattal hozza létre, határozza meg feladatait és jelöli ki tagjait.*

Az OSZK mint aggregátor

Az országos múzeum, az országos szakmúzeum, a nemzeti könyvtár, az országos szakkönyvtár és az állami egyetem könyvtárának kiemelt feladatairól szóló 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet (a továbbiakban: rendelet) kijelöli a feladatokat 8. §-ában a nemzeti könyvtár a Kultv. 60. § (1) bekezdésében meghatározott központi szolgáltatások keretében:

(1) a hozzáférhetőség széles körű biztosítása és a hosszú távú megőrzés érdekében digitalizálási terv alapján digitalizálja a gyűjteményében lévő könyvtári dokumentumokat;

(2) a könyvtárak országos elektronikus tartalomkezelési és elektronikus dokumentumszolgáltatási kompetenciaközpontjaként működik;

(3) a könyvtári rendszerre vonatkozóan az elektronikusan előállított és a digitalizált dokumentumok hozzáférhetővé tételére vonatkozó országos stratégiának és annak módszertani útmutatójának elkészítése;

(4) koordinálja a könyvtári dokumentumok digitalizálását, működteti a könyvtárak által megküldött elektronikus (digitalizált) dokumentumok nyilvántartását, gondoskodik a dokumentumok hosszú távú archiválásáról, a dokumentumokat a megküldő könyvtár által meghatározott korlátozások figyelembevételével szolgáltatja;

(17) együttműködik a nemzetiségek anyanyelvű könyvtári ellátását koordináló országos szakkönyvtárral, valamint

(18) részt vesz nemzetközi szakmai programokban, fejlesztésekben, kiemelten az Europeana hazai aggregációjában.

Ennek a műszaki feltételeinek megteremtésében az 1605/2016. Korm. rendelet segíti, amelyet sokan az Országos Könyvtári Rendszer Projektként ismernek.

A könyvtári szakág feladatai

Szolgáltatásfejlesztés

– Egységes minőségi követelmények (Fehér könyv: 2019. február 28.).

– A formális és informális oktatási szempontokat szolgáló alkalmazások fejlesztésére van szükség a mintaprojektek keretében.

– A mintaprojektekbe és digitális tanösvényekbe az oktatás szereplőinek és a kreatív iparágak széles körének bevonására van szükség.

Digitális gyűjteményfejlesztés

– A digitalizált dokumentumok egy példányának az OSZK digitális könyvtárában megőrzésre és hozzáférésre alkalmas formában kell megjelennie.

– A digitális másolatok elkészítését és megőrzését, valamint a webaratást (begyűjtést – *a szerk.*) távlatilag ki kell terjeszteni a határon túli, magyar vonatkozású tartalmakra.

Aggregációfejlesztés

– Arányosan elosztva a partnerekkel történő együttműködésben: eszközök és humán erőforrás.

Országos Könyvtári Digitalizálási projekt

A projekt célja a magyarországi és a határon túli könyvtárak hungarika-állományának digitalizálása és szolgáltatása. A projektben elvégzendő feladatok:

1. A digitális adatvagyon felmérése és begyűjtése;

2. a prioritások megállapítása után a szakkönyvtárakkal, az egyetemi, a megyei hatókörű városi és az egyházi könyvtárakkal való megállapodások kialakítása;

3. a könyvtárakban meglévő és az EFOP-4.1.8. projektben beszerzett digitalizálási infrastruktúra alapján megtörténik a regionális digitalizálási központok kialakítása;

4. ezen felül mozgó digitalizáló műhelyek létrehozása (minimum 2 -db);

5. az OSZK begyűjti és szolgáltatja a digitalizált állományokat, lehetővé teszi a NAP-kereső rendszerben való szolgáltatást, biztosítja a digitalizált objektumok megfelelő minőségi ellenőrzését;

6. az együttműködés és a webaratás kiterjesztését a határon túli, magyar vonatkozású tartalmakra, különös tekintettel a kulturális, az oktatási és a tudományos céllal készült, minőségi weboldalak területén.

Hálózatos felépítés:

Egy digitalizálási feladatokat ellátó *központi egység létrehozása, az OSZK szervezeti struktúrájához kapcsolódva* jön létre projektszerű működéssel.

A regionális digitalizálási központok kijelölése a meglévő intézményi infrastruktúrára alapozva.

Számukra az OSZK kompetenciaközpontként biztosítja a szabványokat, a metodológiát, a tárhelyet és a szolgáltatások rendjét. Az OSZK központi egységének feladata a folyamatos kapcsolattartás a regionális digitalizálási központokkal. A regionális digitalizálási központok feladata: a települési könyvtárak helytörténeti állományának digitalizálása és a digitális másolatok továbbítása az OSZK számára.

Jövőkép

A közgyűjtemények digitalizált állományának aránya 2025-re – a teljes digitalizálandó állományhoz képest – megközelíti az 50%-ot:

– *nagyságrendekkel nő* a közgyűjtemények tartalom-szolgáltatását igénybevevő felhasználók száma;

– a meglévő, illetve a létrejövő digitális tartalmak *egy közös kereső felületen* elérhetőek lesznek;

– a Digitális Oktatási Stratégia célrendszeréhez igazodva *40%-kal emelkedik a közgyűjteményi tartalmakra épülő felhasználható digitális tananyagok száma;*

– a közgyűjtemények egyre nagyobb számú állampolgár digitális kompetenciaképzéséhez járulnak hozzá;

– a közgyűjteményi tartalmak többletinformációval segítik az otthoni munkavégzést, a színvonalas rekreációt, a hazai és határon túli turisztikai desztinációk megismerését;

– az audiovizuális archívumok tartalomszolgáltatása teljes körűvé válik;

– a webaratás szolgáltatás Kárpát-medencei hatókörrel működik.

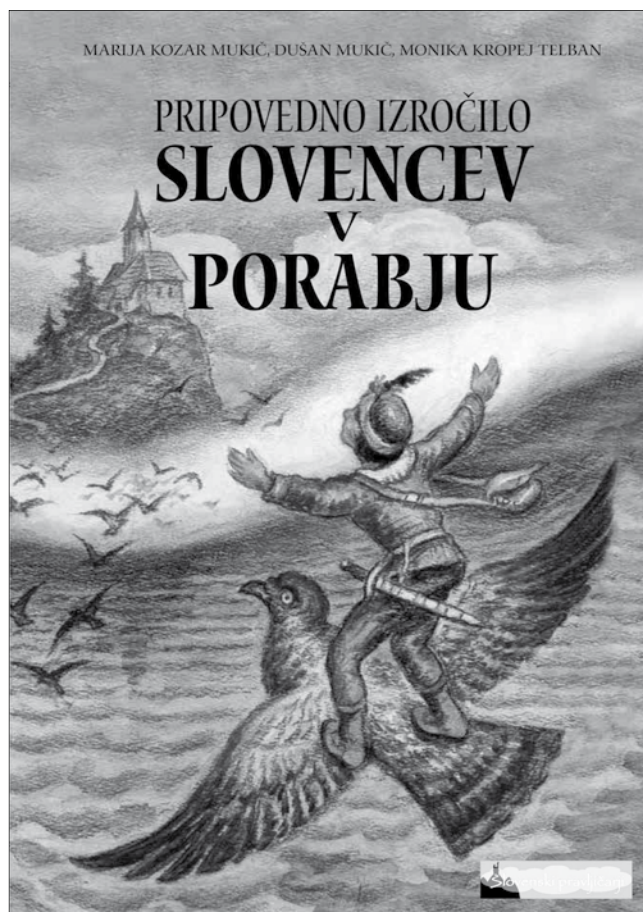
Rába-vidéki szlovén népmesék és mondák tárháza

A Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia Tudományos Kutatóközpontjának Szlovén Néprajzi Intézete (ISN ZRC SAZU) és a magyarországi Országos Szlovén Önkormányzat (OSZÖ) közös kiadásában jelent meg 2017 decemberében A Rába-vidéki szlovének népköltészete (Pripovedno izročilo Slovencev v Porabju) című népmese- és mondagyűjtemény. A Szlovén mesemondók (Slovenski pravljíčarji) sorozat második kötete 392 oldalon összesen 238 hosszabb-rövidebb elbeszélést tartalmaz, eredeti Rába-vidéki szlovén nyelvjárásban és szlovén irodalmi nyelvű fordításban.

A népköltészeti anyagot 1970-ben öt magyarországi szlovének lakta településen (Felsőszölnök, Szakonyfalu, Rábatótfalu, Apátistvánfalva és Kétyölgy-Permise) harminchárom mesélő mondta dr. Milko Matičetov ljubljanei néprajzkutató magnójára. Munkatársai kíséretében január, március és május hónapokban, összesen 15 nap alatt rögzítette az elbeszéléseket. A kötetbe válogatott történetek között 6 állat-, 23 tündér- és 20 legendamese, 10 igaz történet, 10 mese az ostoba ördögről, 14 tréfás és 6 formulamese szerepel. A mondák között a legendák mellett túlnyomórészt tréfás történeteket találunk (17), miközben a történeti mondákból csak nyolcat. A többi elbeszélés mágikus eljárások szövege (pl. jóslás), népszokás leírása, találós kérdés, illetve szójáték gyerekeknek.

Sok mesének és mondának megtalálható a nemzetközi változata, elsősorban az európai népköltészetben. A Rába-vidéki mesékben és mondákban különösen hangsúlyos a nyugati (szlovén és részben osztrák), valamint a keleti (magyar) elbeszélő-hagyomány együttes hatása. Dr. Monika Kropelj Telban néprajztudós, a kötet egyik társszerkesztőjének megállapítása szerint számos elbeszélés besorolható a nemzetközi mesetípusokba (pl. Terülj-terülj asztalkám!; Az ember, aki érti az állatok beszédét; A táltosló stb.). Sok köztük a közös legendamese is (pl. Krisztus és a kovács lovat patkolnak; Éva különböző gyermekei; Szent Péter cseresznyét szed stb.). Számos történet mesél természetfeletti lényekről: ördögökről és boszorkányokról, vademberekről, tündérekéről, fehérruhás leányokról, kutyafejűekről, lidercekről vagy sárkányokról. Csak a szlovén Rába-vidéken maradt fenn viszont a szláv főisten, Perun mennydörgésének emlékezte, vagy a világot a hátán tartó hal legendája. Érdekesekek a Napról, Holdról, csillagokról és más természeti jelenségekről szóló elbeszélések is.

A kötet csak szlovéniai és Rába-vidéki szakemberek együttműködésével jelenhetett meg. A Szlovén Néprajzi Intézet által mintegy négy évtizedig őrzött magnószalagokat először digitalizálták, majd 2006-ban M. Kozár Mária néprajzkutató, a kiadvány társszerkesztője rendezte a nyersanyagot katalógusba. A munka ezután forráshiány miatt szinte egy újabb évtizedre leállt, 2014-ben pedig – a megfelelő elbeszélések kiválogatása után – Mukics Dusán szlavisz-

ta, a harmadik társszerkesztő látott hozzá a többórás felvétel lejegyzéséhez. Az aprólékos munka, a nyersanyag archaikus nyelvezete és néhol nehéz érthetősége miatt csaknem három évig húzódott. Ezt követte az elbeszélések szlovén irodalmi nyelvre történő átültetése, amelynek segítségével az anyaországi szlovének is bepillantást nyerhetnek magyarországi nemzettársaik gazdag népmesekincsébe.

A kötetben a Rába-vidéki tájszólásban elmondott történetek az eredetihez hűen vannak lejegyezve, csak a könnyebb érthetőség kedvéért került sor némi átírással egyszerűsítésre. A közreadott anyag ezért jó lehetőséget nyújt mindkét Rába-vidéki nyelvjárási változat (a felsőszölnöki és az apátistvánfalvi) 1970-es évekbeli állapotának hangtani, alaktani, szókincsbeli és mondattani tanulmányozására. A kötethez CD-t mellékeltek, amelyen 13 eredeti hang-

A szerkesztők: Monika Krojej Telban, Mukics Dusán és Kozár Mária

Labritz Ferenc meséjét dédunokájától,
Mátétól hallottuk a könyv bemutatóján

Holecz Károly felvételei

felvétel hallható, a könyv végén pedig rövid szöveget könnyíti meg az eredeti nyelvezetű mesék értelmezését. A későbbi kutatásokat elősegítendő a kötetben szerepel két népmese pontos fonetikus tájnyelvi átírata is.

A népmese- és mondagyűjteményt idén április 13-án mutatták be az Országos Szlovén Önkormányzat felsőszölnöki székhelyén. A kötetet a három társszerkesztő mellett *prof. dr. Marko Jesenšek* nyelvész-akadémikus és *dr. Ingrid Slavec Gradišnik*, a Szlovén Néprajzi Intézet igazgatója méltatta. *Ropos Márton*, az OSZÖ elnöke megköszönte az Emberi Erőforrások Minisztériuma és a szlovén Oktatási, Tudományos és Sportminisztérium anyagi támogatását.

Az eseményt mesemondással színesítették: felsőszölnöki és apátistvánfalvi iskolások, valamint az OSZÖ Közgyűlésének tagjai elevenítették fel a régmúlt idők elbeszélő hagyományát. Az 1970-ben mesélő adatközlők közül már csak kevesen élnek, *Ropos Márton* a kiadó nevében az ő esetükben ezért

rokonaiknak, leszármazottaiknak nyújtotta át a kötet egy-egy tiszteletpéldányát.

Milko Matičetov, aki sajnos nem érte meg a kiadvány megjelenését, abban a korban rögzítette magánoszalagra a Rába-vidéki meséket és mondákat, amikor a népköltészet még élő hagyomány volt, az emberek családi körben vagy nagyobb munkaközösségekben, ünnepnapokon vagy más alkalmakkor gyakorta meséltek. Emiatt a történeteket még folyékonyan beszélték el, azidőtájt ez volt ugyanis szinte az egyetlen anyanyelven történő irodalmi alkotótevékenység.

Ezek az elbeszélések ma már nem lennének összegyűjthetőek ebben a térségben. Ezért kivételes a jelentősége a nemrég megjelent kötetnek, amely a fiataloknak is segíthet abban, hogy rátaláljanak szlovén gyökereikre – olvassák bár a meséket nyelvjárársban vagy irodalmi nyelven... Akár az interneten is, ahol nemsokára elérhető lesz a könyv s a lemez teljes nyomtatott és hanganyaga.

Mukics Dusán

Látogasson el honlapunkra: www.nemzetisegek.hu

Kézikönyv a tizenhárom hazai nemzetiségről

Székely András Bertalan szerk.:
Válogatás a magyarországi nemzetiségek néprajzi köteteiből 8. 2018.
Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 2018. 164 o.

2016-ban a Néprajzi Múzeumban és az Országgház Felsőházi termében kétnapos konferencia zajlott „Együttélési modellek a Kárpát-medencében” címmel. A tanácskozás időszerezését egyfelől a Magyar Néprajzi Társaság egyedülálló kiadványsorozata: „A magyarországi nemzetiségek néprajza” folyamatos megjelenésének negyvenedik évfordulója, másfelől az erdélyi magyarórmények korábbi marosvásárhelyi konferenciájának folytatási szándéka adta. A rendezésben a Nemzetstratégiai Kutatóintézet főszervezősége mellett az Országgyűlés, a Magyar Néprajzi Társaság, valamint nemzetiségi civil szervezetek vettek részt.

A „Válogatás a magyarországi nemzetiségek néprajzi köteteiből” című, 1996 óta immár nyolcadszor megjelent kötete döntően ezen konferencia előadásainak szerkesztett változatát tartalmazza.

Paládi-Kovács Attila akadémikus, néprajzprofesszor *Nemzetiségi néprajzi kutatások a Kárpát-medencében* címmel foglalta össze tudománytörténeti vizsgálatának eredményeit. Egyes nyugat-európai filozófusok és társadalomkutatók (p. Marcel Mauss) már 1945-ben a néprajz (a Volkskunde), a folklorisztika megszüntetését, betiltását, tanszékei felszámolását követelték. A frankfurti filozófiai iskola szerepét már többen kimutatták az 1968. évi párizsi diákmozgalmakban. A *Deutsche Gesellschaft für Volkskunde* 1969. és 1970. évi összejövetelein a hagyományos „néprajzi kánont”, valójában a német néprajzi kutatást nyíltan támadó fellépésében látták ezt az erőt. Az ezen irányzathoz igazodó német néprajzi tanszékek elvetették, támadták olyan kategóriák használatát, mint *nép*, *nemzet*, *nemzetiség*, és az elődök „néprajzi kánonját” irrelevánsnak nyilvánítva, a globális tömegkultúra jelenségei felé fordultak. A békésebb német tanszékek Volkskunde névtábláját felváltotta az „európai etnológia” táblája. Az 1990-es években már Európa keleti felében is kiélezett viták folytak a néprajzi tudományok feladatáról, jelenéről és jövőjéről.

Az egyes nemzetiségi közösségekről szóló beszámolók sorát Doncsev Toso szociológus nyitja. Tanulmánya a hazai *bolgár* közösség rövid történetét, a körükben lezajló társadalmi-kulturális változásokat tekinti át a XIX. század végétől napjainkig. Ez a kis létszámú népcsoport itteni tartózkodásának másfél évszázada alatt, olyan jelentős társadalmi, gazdasági szerepet töltött be, amely messze meghaladja egy ekkora népesség lehetőségeit. A bolgárkertészlet a korszerű intenzív zöldségtermesztés szinonimájává vált.

Báthory János etnopszociológus a jelenkori migráció hatását tekintette át az európai kisebbségek – különös tekintettel a *romák* – helyzetére. A roma ügyek nemzetköziesítésére irányuló törekvés a magyarországi rendszerváltozás utáni években kapott lendületet. Az amerikai mintára hangszerelt polgárjogi mozgalom mögött egyre határozottabban felsejlett egy diplomáciailag és pénzügyileg támogatott diverzió, amely a cigányság valódi polgárjogi törekvéseire ráépülve, eszközként használta ki azt. A „roma-projekt” nem hozta azt, amit vártak tőle: nem állt össze a nacionalizmusok ellen bevethető transznacionális roma nemzet, nem lázadtak fel a romák, erősebbnek bizonyult a többségi nemzetek vonzása. Eszközként használták fel a cigányokat, és most, hogy várakozásaik nem teljesültek, s van más, sokkal inkább sikerrel kecsegtető projekt, jegelték az ügyet.

Dr. Diószegi György Antal görögségkutató a Kárpát-medencében élő görögök hagyományairól szolt. Az első magyarországi görög diaszpórának különösen érdekes és sokrétű a története. Létrehozói a XV-XIX. században, folyamatosan érkeztek az őket befogadó Magyarországra (jellemzően kereskedők voltak, akik nagyrészt letelepedtek). Kitartással, hatalmas szorgalommal és fáradalmat nem ismerve megteremtették magyarországi görög közösségeik gazdasági alapjait. Összetartóak voltak: tudták, hogy számíthatnak egymásra, edzetté és leleményessé váltak. Sorsközösségben éltek: ennek legjobb kifejezői a görög kompániák, vagyis kereskedőtársulatok. A reformkor idején érzelmileg azonosultak a magyarsággal. E korszak kezdetén éppen egybeesett a görög szabadságharc, amivel a magyar közvélemény erősen rokonszenvezett: több magyar is életét áldozta a törökökkel szembeni görög hadműveletekben. A XX. század közepétől a görögség több ezer tagja lelt ismét menedéket, új életlehetőséget Magyarországon. E második diaszpóra 1948 áprilisától kezdve több éven át, a polgárháború miatt érkezett a vendégbarátságáról egész történelme során nagyszerű tanúbizonyságát adó Magyarországra. A görög polgárháborúval kapcsolatos politikai okok vezettek e humanitárius indíttatású befogadásra. Az ő letelepítésükre ekkor épült a Fejér megyei *Beloianisz* görög falu, ahol máig anyanyelvű iskolájuk, templomuk van. Az utóbbi években gyarapodott azon második diaszpórák görögök száma, akik egyre nagyobb érdeklődéssel és értékörző figyelemmel tekintenek az egykor Magyarországon élt első diaszpóra görögségének értékteremtő, műveltségbeli szerepére. Napjaink magyar történeisz-

világa is újra felfedezi a régi magyarországi görögök máig ható jelentőségét a gazdaság- és a művelődéstörténet terén folytatott sokrétű tevékenységét. A görög szervezetek, egyesületek szintén sokat tesznek a görögbarát magyar és a magyarbarát görög kapcsolatok további erősítéséért.

Dr. Horváth Sándor etnográfus a magyarországi horvát néprajzi csoportok ismertetésekor minden olyan megnevezésű közösséget külön fejezetben mutat be, amelyek nevét önelnevezésként vagy mások által adott névként hosszabb ideig használták. Így sorra kerülnek a *grádistyei* horvátok, a *bunyevacok*, a *rác* horvátok, a *dalmátok*, a *tótok*, a *bosnyákok*, a *sokácok*, a *Dráva menti* és a *Mura menti* horvátok. A XV. századtól ismeretes hazai történetükbe, tárgyi és szellemi kultúrájuk legjellegzetesebb vonásaiba nyer betekintést az olvasó. A szűk terjedelem korlátai között csupán néhány fontosabb, illetve érdekesebb dolgot lehetett az egyes hazai horvát néprajzi csoportok kapcsán felidézni.

Piotr Peřka és *Virágh József*, a hazai lengyel közgyűjtemény mai és korábbi vezetői a dolgozatuk első részében a 2015-ig múzeumként és levéltárként működött intézmény addigi történetét, gyűjtőkörét és telephelyeit foglalja össze dióhéjban. Ezt követően az immár kutatóintézeti funkcióval is bővült nemzetiségi intézmény tevékenységének az áttekintése következik. A tudományos részleg munkatársai elsősorban a gazdag múzeumi és levéltári gyűjtemény feldolgozásával foglalkoznak. Konferenciáik, kiadványaik, kutatási és korszerű médiaprojektjeik, kiállításai úgy az országon belül, mint az anyaországban és a Visegrádi négyeknél komoly ismertségnek, elismertségnek örvendenek.

Prof. Dr. Manherz Károly a magyarországi német nemzetiség jellegzetességeit foglalta össze. Az államalapítás időszakában érkezett németföldi papok és lovagok után a magyar uralkodók az iparosodás és városi fejlődés kibontakoztatásában is jelentős szerepet szántak a német kézműveseknek és kereskedőknek. A német polgárság a XIII. század folyamán sok magyar városban gyökeresedett meg. A hazai németiség zöme, a török kiűzését követő újratelepítés során, közép- és délnémet területről, kis része Alsó-Ausztriából érkezett Magyarországra. Úgynevezett keverék nyelvjárásaik jelen formáikat már az új hazában, tehát magyar földön nyerték. A tanulmányban a nyelvtudós szerző a hazai németiség etnikai hovatartozása és nyelvjárási áttekintése után a szellemi örökségük, népi kultúrájuk kutatásának történetében a kezdetektől napjainkig öt fő szakaszt határol el. A második világháborút követő évtized politikai indíttatású hanyatlása után a magyarországi német népi kultúra kutatásának az újramegződése szorosan kapcsolódik az egyetemi és főiskolai tanszékek (Budapest, Pécs, Debrecen) kutatási célkitűzéseikhez, az akkori Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége kezdeményezéseikhez. Később múzeumi kutatóhelyek és a Magyar Néprajzi Társaság nemzeti-ségi kiadványsorozata is nagymértékben elősegítette a

tudományos feltárását. Az anyaországi (nyugat- és keletnémet, osztrák) folkloristák is fontosnak érezték a magyarországi német nyelvjárások, népmesék és szokások felgyűjtését, kutatását, közreadását. Elszármazott dunai sváb szerzők pedig számos hazai német település történetéről adtak ki köteteket Németországban.

Fancsali János zenetanár, önkormányzati vezető a Kárpát-medencében élő *örmények* hagyományairól beszélt a tanácskozáson. Középkori előzmények után az örménység jelentősebb hulláma a XVII. század második felében érkezett Erdélybe, ahová *Apafi Mihály* fejedelem jó szívvvel fogadta be őket. Az első világháború alatt a törökök által végrehajtott népiirtás miatt s a második világháború után is érkeztek kis létszámban örmények Magyarországra.

Martyin Emília néprajzkutató, muzeológus a magyarországi románok hagyományaiban zajló átalakulási folyamatokra összpontosított. A hazai román közösség hagyományainak a vizsgálata két alapvető kérdést vet fel. Egyrészt, hogy *kik is tekinthetők az ezredfordulón Magyarországon élő románoknak*, másrészt, hogy rohamosan változó jelenünkben *mit is sorolhatunk a hagyományos népi kultúra körébe*. Megkülönbözteti egyrészt azokat a *szórványban élő román közösségeket*, amelyek *több évszázados múlttal* rendelkeznek a jelenlegi lakóhelyükön, s vannak az *új betelepülők*. Az „őshonos” románok identitáshelyzete egyedi, településenként különböző, hiszen a történelmük az adott település történelmi-társadalmi adottságai függvényében alakult, ennek megfelelően az asszimiláció és nyelvvesztés különböző szintjein állnak. A nemzetiségi identitás legfontosabb tényezője kétségtelenül a *nyelv*. Az elsődleges környezetben, a családban használt nyelv csupán a tájnyelv lehetett, amely nem volt alkalmas a fejlődésre, nem tudta követni a civilizációs, technikai változásokat, nem volt képes alkalmazkodni a modern világ követelményeihez. Archaikus állapotában maradt meg, magyar szavakkal és kifejezésekkel dúszult, ami a kétnyelvűség felé tolta a nyelvhasználatot.

Popovics Tibor Miklós történész, geográfus dolgozata, *Vrabely Mihály / Mihail Vrabel* (1866-1923) ismert *ruszin* folklorista, újságíró, pedagógus életútját és tevékenységét foglalja össze. Nevéhez fűződik az 1890-ben megjelent *Russzkij szolovej / Orosz csalóány* című népdalgyűjtemény közreadása, amely a korabeli magyarországi népdalok antológiája a gyűjtés szerinti különböző nyelvjárásokban. Mivel Vrabely néptanítóként főként Bácskésztúron dolgozott, az anyag jelentős részét az ottani folklor teszi ki. Az elemzés kitér a gyűjtemény recepciójára is. Vrabely tíz évvel később *Uhro-russzki narodni szpivanki / Magyarországi népdalok* címmel újabb fontos kötetet adott ki. Az életmű jelentős hozadéka az általa szerkesztett *Negyilja / Vasárnap* című ruszin hetilap, amely 1898-1918-ig jelent meg. Az önmagát gazdálkodási újsággként meghatározó sajtótermék ruszin népi nyelven közölt gyakorlati és történelmi, kulturális írásokat.

Rusz Boriszláv tanár, diplomata, nemzetiségi vezető a Kárpát-medencében élő szerbek hagyományairól értekezett. A magyar-szerb történelmi érintkezések és dinasztikus, uralkodói kapcsolatok az Árpád-házi és Nemanić dinasztiák idejére nyúlnak vissza. A török terjeszkedés, a középkori szerb birodalom hanyatlása és felbomlása – különösen az 1389-es tragikus kosovói vereség után – meggyorsította a szerbek magyarországi meghonosodását, nemcsak a déli vidékeken, hanem a Duna mentén egészen Esztergomig, Komáromig. A szerbség a történelmi Magyarországon és mai magyar földön való léte közel hat évszázados. A szerb nemzet itteni töredéke Magyarországon alapozta meg a szerb kultúra és művészet késő középkori szellemiségét, már közvetlenül érintkezve az európai reneszánszsal, barokkal, klasszicizmussal is. Ortodox vallásuknak köszönhetően, legtöbb népszokásuk az egyházi ünnepekhez kötődik. Sok olyan hagyomány él a mai napig is náluk, amelyeknek eredete a kereszténység előtti időkre, az ősi szláv kalendáriumra megy vissza. Ezeket a keresztény ortodoxia átvette, s a hagyománytisztelő szerb egyház évszázadokon keresztül megőrizte az utókornak.

Király Katalin néprajzkutató a magyarországi szlovákok napjainkban fellelhető hagyományairól beszélt. A szlovákság, mint etnikum a Magyar Királyság északi területein fejlődött ki a középkorban korábban itt élt és szomszédos szláv népek keveredéséből. Az oszmán uralom másfél évszázada után tömegesen indultak el szlovák jobbágy és kishemesi családok az elnéptelenedett alföldi tájak felé. Már a XVII. században szokás volt a búzaérés kezdetekor az ország északi területeiről, nagyszámú csoportokban (bandákban) levándorolni a délvidékre, s elszegődni a betakarításhoz részes aratónak. A második jelentős nagy migrációs hullám a XVIII. század első évtizedeiben a munkaerőhiány pótlására, földesúri kezdeményezésre történt. Azok a birtokos családok, akiknek az ország északi részén és az Alföldön egyaránt voltak földterületeik, többnyire a saját jobbágyaikkal igyekeztek segíteni a gondon. A Békés megyei szlovák ajkú lakosság egy része később továbbvándorolt, s újabb, másodlagos szlovák településeket hozott létre. Őt régióban telepedtek le nagyobb számban. Az Alföldön állattartással és mezőgazdasági munkával foglalkoztak, a hegyvidéken erdőgazdálkodással, kő- és szénfejtéssel, mész- és szénégetéssel. A vándormesterek jellemzően drótosok és üvegesek, kosárfonók voltak. A mesteremberek között akadt cipész, csizmadia, kovács, bognár, asztalos, kádár, lakatos, esztergályos, kőműves, ács, szabó, szűcs, tímár, fazekas, molnár. Az első világháborút lezáró békeszerződés a szlovákságot is súlyosan érintette. A közösséget nagy számban megmozgató utolsó vándorlás a szlovák–magyar lakosságcsere volt, amely 1946–1948 zajlott Csehszlovákia és Magyarország között.

M. Kozár Mária etnográfus a Kárpát-medencében élő szlovének hagyományairól adott elő a konferencián. A mai Magyarország délnyugati csücskében, az ún. Szlovén Rába-vidéken él őshonos nemzetiségként a szlovén közösség. A szlovének ősei 550 körül érkeztek a későbbi történelmi Magyarország azon részére, ahol a szlovének ma is élnek a szlovéniai Muravidéken és a jelenlegi határon átnyúló magyar területen. A dolgozat vázlatosan áttekinti letelepedésüket és nyelvüket, a településeik és házaik jellegzetességeit, gazdálkodásukat és ételleiket. A rossz termőföld, a túlnépesedés és az elhelyezkedési gondok következtében a Szentgotthárd környéki szlovén falvak lakosságának egy része tavasztól őszi idénymunkára járt. A XVIII. és XIX. században kaszálni, aratni és csépelni a szomszéd megyékbe, később az ország középső részeire és Ausztriába is. Megélhetési okoktól vezérelve a XX. sz. elején sokan észak- és dél-amerikai kivándorlásra is kényszerültek. A viselet, folklór és szokások, a katolikus hitélet, valamint a muzeális intézmények sem hiányozhatnak egy ilyen áttekintésből. A szerző a hagyományok mai átörökítésének formáival és a közösségről szóló publikációk érintésével zárja írását.

Hartyányi Jaroslava történész a Kárpát-medencében élő ukránok hagyományait tekintette át. Írásában a történelmi Magyarország ruténnek nevezett népcsoportját az ukránsággal azonosítja, amely szerinte a XII. századtól van jelen a térségben. A XVIII. században Bél Mátyás a magyarországi lakosság összeírásában, Szabolcs megyében 16 helységben említi a ruténeket. A II. József által elrendelt népszámlálás adatai szerint 500 ezer rutén élt a történelmi Magyarország területén. A szerző fontosnak tartotta megemlíteni, hogy 1837-ben a Budai Királyi Nyomdában látott napvilágot a „Ruszalka Dnyisztrovaja” (Dnyeszteri Sellő) című almanach, amely több szempontból is történelmi jelentőségű kiadvány. A kötetet készítő népköltészeti gyűjtők, M. Saskevics, J. Vahilevics és J. Holovackij rendkívül fontosnak tartotta a rutén folklór gyűjtését, lejegyzését és elemzését, a hagyományos tárgyi és szellemi kultúra megőrzését. A XIX. században Galíciából elindult „népvándorlás” az Osztrák–Magyar Monarchia területére is irányult. Így a mai Szlovákia területét érintve telepedtek le ukránok a Vajdaságban, Horvátországban, Bosznia-Hercegovinában, számos család pedig a magyar fővárosban talált megélhetést. A dolgozat a történelmi áttekintést követően az ukrán és magyar folklór kölcsönhatásával, a régi népi és egyházi hagyományokkal és az újak keletkezésével foglalkozik.

A főszerkesztő és kötet szerkesztő reményei szerint a nemzetiségi néprajzi sorozat legújabb, multidiszciplináris kiadványa gyarapítja a kisebbségtudomány irodalmát, egyben a tágabb nagyközönség számára is színvonalas kézikönyvként szolgálhat.

„Szívvel-Lélekkal/Dušom i srcem”

Magyar-horvát szomatikus szólástár bemutatója a Croaticában

A második, már mondhatjuk hagyományos, Budapesti találkozások rendezvénysorozat keretein belül a Croatica rendezvénytermében bemutatták a „Szívvel-lélekkal/Dušom i srcem” című magyar-horvát szomatikus szólástárt. A kiadványt alkotói és szerkesztői a Zágrábi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Hungarológiai tanszékének lektora, **Kiss Gabriella** és a tanszék végzős hallgatói: **Antonija Jelavić, Darija Klinac, Eva Hoyt-Nikolić, Nikola Kušćer**. A szótár 2017-ben látott napvilágot, a csáktornyai Zrínyi Nyomda gondozásában. A 158 oldalas mű megjelenését Horvátország Tudományos és Oktatási Minisztériuma, valamint Zágráb város Magyar Kisebbségi Tanácsa támogatta. A rendezvényt a Croatica és ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézet szervezte.

A Croatica zsúfolásig megtelt rendezvénytermében a szervezők nevében Mariela Marković, az ELTE BTK horvát nyelvi lektora köszöntötte a jelenlévőket. Mint azt hangsúlyozta, a hidak városában, amely az összetartozás és a találkozások jelképe, idén nyelvi, filmes, és irodalmi találkozásban lesz részük az érdeklődőknek. A nyelvi találkozó ez esetben két nyelv, a magyar és a horvát találkozását jelenti egy magyar-horvát szomatikus szólástár, a Szívvel-lélekkal/Dušom i srcem, bemutatójának keretében. A szótárt, mint hasznos társat ajánlotta nyelvészeknek és fordítóknak egyaránt. Bővebben a könyvről az alkotók beszéltek Kiss Gabriella, Antonija Jelavić, Darija Klinac, Eva Hoyt-Nikolić és Nikola Kušćer. A szótárban a frazeologizmus, frazéma, illetve frazeológiai egység kifejezéseket szinonimaként (rokon értelmű, hasonló jelentésű szóként vagy kifejezés-ként – *a szerk.*) alkalmazták. Fogalmuk alatt az állandósult szókapcsolatokat, a helyzetmondásokat, a szóláshasonlatokat és a közmondásokat értették. Sem hasonló tematikus jellegű kiadvány, sem pedig a frazeológiai témakörét teljességében feldolgozó magyar-horvát kétnyelvű szólásgyűjtemény ez idáig nem jelent meg. A szótár az emberi testrészekkel

kapcsolatos frazeológiai egységeket tartalmazza. A szócikkek felépítésében nagyrészt Bárdosi Vilmos „Lassan a testtel!” című munkája szolgált alapul. Előfordult viszont, hogy szerkezetük bonyolultsága és túl nagy jelentéssűrítő képességük miatt néhány, gyakran használt egységet ki kellett hagyniuk. A *könyök* például két okból nem kapott helyet a szótárban: egyrészt mert mindkét nyelven kevés állandósult szókapcsolatban van jelen, és azok használata sem túl gyakori. Viszont helyet kaptak a szótárban olyan szókapcsolatok, melyeket az eddigi magyar és horvát szakirodalom egyike sem tüntetett fel. Így került a szótárba például *a világ a lábai előtt hever valakinek ~ svijet je komu pod nogama; valakinek a fülén folyik ki valami ~ izlaziti komu na uši*. Néhány szócikknél szerepelnek olyan magyar kifejezések is, melyek az adott testrészhez szorosan kapcsolódnak, ám a magyar frazeológiai szótárakban külön hívószó alatt szerepelnek, mint például az *agyba-főbe dicsér valakit ~ hvaliti koga, što na sva usta*, de olyanok is, amelyek igekötő révén, szófajváltással keletkeztek, mint a *valaki agyonüt, agyoncsap valakit ~ prebiti, istući, izmlatiti koga kao vola (u kupusu)* esetében. Fő törekvésük volt, hogy a kiindulópontként használt frazéma

Darija Klinac,
Eva Hoyt-Nikolić,
Antonija Jelavić,
Nikola Kušćer
és Kiss Gabriella

jelentését leginkább tükröző és egyben az adott testrészt is tartalmazó megfelelőt keressék, mint a *valaki jól kinyitja a fülét ~ dobro otvoriti, načuliti uši* szólás esetében. A többjelentésű frazémák esetében minden egyes jelentést külön, számozott példamondatokban mutattak be, például a *talpra állít valakit vagy valamit ~ dići, podići koga na noge* esetében.

A bemutatás során kitértek a szólásgyűjtemény összeállítása során felmerült nehézségekre is. Mint elmondták gyakran szembesültek azzal, hogy bizonyos frazeológiai egységek néhány jelentésükben teljesen megfelelők, emellett viszont az egyik vagy a másik nyelvben többletjelentéssel bírnak; például a *lelket önt/ver valakibe* és a *vratiti u život koga, što* jelentése teljesen azonos abban az értelemben, hogy korábbi csüggedéséből magához térít valakit, viszont horvátul azt is jelenti, hogy valakit ténylege-

sen meggyógyít. A két nyelv közötti frazémákban is létező szintaktikai (mondattani – *a szerk.*) különbségek miatt néhány esetben igen nehéz volt a jelentést példamondatokkal szemléltetni. Ilyen volt például a *valami szárad valakinek a lelkén ~ nositi na duši koga, što*. Az igék eltérő vonzataiból adódó szintaktikai különbségek mellett a két frazéma szövegkörnyezetben való használata is különbözik egymástól. A magyar csak élettelen dologra, míg a horvát élő és élettelen dologra egyaránt vonatkozhat. A „Szívvel-Lélekkel/Dušom i srcem” magyar-horvát szomatikus szó-lástár bemutatója után az érdeklődők a helyszínen megvették a példányokat és a szerkesztők készségesen válaszoltak a kérdésekre is. Nem csak a szótár összeállítása történt szívvel és lélekkel, hanem maga a bemutató is.

Gohér Krisztina

Pannon regény

Bácskai sváb asszonysors a XX. század viharában

Johannes Weidenheim¹ a bácskai sváb családban született író gazdag életművének első és egyedüli magyar fordításaként jelent meg a *Pannon regény* 2017-ben. Johannes Weidenheim a születésekor az Osztrák–Magyar Monarchiához, majd a trianoni békeszerződést követően a formálódó, soknemzetiségű Jugoszláviához tartozó Bácska németiségének történetét írta meg regény formájában. A csaknem elfeledett, de íróként és költőként is maradandót alkotó Weidenheim, aki a II. világháborút követően, minként regényének hősei is, menekülni kényszerült otthonából, Nyugat-Németországban telepedett le. Népe történetét írta meg tehát az eredetileg 1963-ban megjelent regényben, amit most Komáromi Sándor műfordításában vehetünk kézbe.²

Katharina Delhaes, születési nevén Katharina Korell a millennium évében, 1896-ban látta meg a napvilágot egy bácskai faluban. (A szerző a településnek a képzeletszülte *Maresi*, magyarosan Marézi nevet adta.) Az időpont szimbolikus, mert egy századfordulón elkezdett élet állomásaival szükségképpen végig vezet a XX. század vérzivataros évtizedein. Weidenheim már a mű elején világossá teszi azt, hogy a született gyermek élete nem lesz könnyű: az első oldalon, mikor hősét bemutatja, egyszerre előre vetíti özvegységét és halálát is. A falu, melynek neve egészen sokáig nem nyer említést,³ jellegzetes bácskai sváb település a békebeli Monarchiában: társadalma kevert, sváb, magyar és szerb, lakossága döntően mezőgazdasággal foglalkozik. Az író az eseményektől és hősétől távol helyezkedik el, a történeteket tárgyilagosan jeleníti meg, következetesen viszi végig az egész regényen át. Együttérzése hőisével mégis végig nyilvánvaló. Közlésmódja olykor szikár, kevés információt közöl, de az események leírása, a történelem viharai nyomán kialakuló cselekmény leírása mégis izgalmas, magával ragadó, olvasmányos. Ez a száraznak tűnő közlésmód az

író eszköztárának része lehet: kívül helyezkedve az eseményeken, azok minél hitelesebb, tárgyilagosabb bemutatására törekszik, másrészt a sváb néplélektől különben sem áll távol ez a kifelé érzelmeket kevésbé mutató, belül azért vívódó attitűd.

Katharina Delhaes már gyermekként is szűkszávú, szülei kérését, elvárásait szinte szolgai módon teljesítő egyéniség. Ugyanakkor van önálló akarata, de a zárt, hagyományokat féltően őrző, mobilitásra kevés lehetőséget adó közösség elvárásai, az annak való megfelelési kényszer meghatározóbb. Katharina nem kér, nem panaszkodik, teszi a dolgát, elvégzi az elemi iskolát, majd annak rendje és módja szerint, apja választásának és akaratának eleget téve, korán férjhez megy. A kis Kathi tízesztendőss lehetett, amikor apja, Korell gazda megállapodott Delhaes gazdával gyermekeik frigyéről. Johann Delhaes, a módosabb famíliából nőül vette tehát Katharinát, lehetőséget adva a Korell családnak arra, hogy a kisközség szűk vagyoni és társadalmi ranglétráján néhány fokkal feljebb kerülhessen. Az ifjú házaspár az eltervezett házasság ellenére megszerette egymást, ám boldogságuknak hamar végét vetett a sarajevói

merénylet. Az első világháború kezdetén Johannt besorozták, s Galíciából nagybetegen tért haza. Felesége ápolta, óvta, miközben harctéri távollétében született első gyermekük, Hans nevelése is ráhárult.

Itt derül ki a könyvben először, hogy a környezete felé kevés érzelmet mutató Katharina Delhaes valójában mennyire érzékeny: odaadón gondozott férjének felépülése után vissza kell mennie a frontra, ahonnan többé már nem térhet haza. A fiatalon özvegyé vált asszony második, Péter nevű fiát is világra hozza, így egyedül kénytelen nevelni két gyermekét, és a gazdaság irányítása is az ő feladata lesz. Senki sem hall tőle panaszzkodást, teszi, amit tennie kell, szorgalmasan és kitartóan dolgozik, de fáj neki férje elvesztése. A háború számára csakis veszteséget és fájdalmat hozott, idősebb fia, az immáron ifjúvá cseperedő Hans viszont lelkesedéssel készül az újabb háborúra. A magyar, majd szerb, és újra magyar állami fennhatóság változásai következnek, és ebből adódóan a kisebbségi lét alóli szabadulás, a németiség felvirágozásának, egyesítésének ígértét hordozzák a mindennapok. (Közben már 1941-et írunk, az események gyorsan peregnek, bár időpontokat az író ritkán közöl.) A propaganda téves és hazug. Sucher, a korábban a faluban tevékenykedő néprajzkutató, a „német népiség romlatlanságát” keresi, és a Németországból a XVIII. században kivándorolt telepések származását kutatja, de gondolkodásmódjában már megtalálható a náci ideológia csírája. Erre az ideológiára lesz fogékony Hans, issza a német kutató minden szavát, aztán csatlakozik a Kulturbundhoz (ami nem a *Volksbund der Deutschen in Ungarn* mozgalmat jelenti, hanem a *Volksbund* jugoszláv területen működő előképét), majd besorozzák az SS-be. Péter távol tartja magát a politikától, előbb kereskedőinasnak, majd kereskedőnek áll, üzletet kezd működtetni. A háború azonban őt is magával sodorja: besorozzák magyar katonának.

Katharina Delhaes számára a háború mindig is pusztulást jelentette, az elhagyatottság érzését, mindkét fia a fronton, akiknek levelei kezdetben csak ritkúlnak, majd elmaradnak. Aztán jön az újabb csapás: el kell hagynia szülőfaluját, otthonát. A bácskai sváb exodus első felvonása 1944 őszén indul meg, mert a német katonai főparancsnokság, amikor a haderő visszavonult, a civilek kivonásáról is intézkedni próbált. Katharina is összehajította amiye volt, de házáat és földjeit hátra kellett hagynia. (A maradó többségre 1944 novemberétől kezdődően szabadult rá a titói¹ számonkérés, őket ekkor kötelezték otthonaik elhagyására, sokakat internáltak, kivégeztek. A német népet a második világháborúért kollektíven felelősnek tartották.) Katharina szó nélkül túrt, mint mindig, és csak arra vágyott, hogy a háborúban harcoló fiairól hírt kaphasson.

Erről szól a regény második fele: az anya vívódásáról, arról, hogy bármit megtenne, csak fiait

viszontláthassa. Minden ingóságát hátra hagyja, semmije sincs már, Ausztriában családoknál lakik, és minden munkát elvégez abban a reményben, hogy így közelebb kerülhet a hír hozójához. Megérthetjük, a remény a kilátástalanság érzése is tud lenni, mert jobb tudni a biztos rosszat, mint túrni és várni a bizonytalant. Az idős Katharina Delhaes a regény végén, álmában újra összetalálkozik a német néprajzkutató Sucherrel, és szemére veti, mi végre történt mindez a svábokkal, miért kellett ennyit szenvedniük. A vádló a főszereplő gyermekkori énjé, a kis Kathi, aki olyan vehemenciával és önbizalommal ostorozza a nemzetiszocialista ideológiát, a népeket háborúba taszító retorikát képviselő német tudóst, ahogy a valódi Kathi, és a felnőtt Katharina sohasem tette volna. Az álombéli Katharina csitítja mását, Kathit, aki csak egyre kérdez. Sucher azzal védekezik, a történelmi pillanat nagyságától megrészegültek, és nem akartak rosszat. Am hiába, vonhatja le a tanulságot az olvasó, nem menti fel a háború kiötlőit, és hozzátehetjük, a háború utáni rendezés döntéshozóit sem a felelősség alól azért a tragédiáért, amit az embereknek okoztak.

Weidenheim nem von le tanulságot, ahogy a regényben végig a távolról szemlélő elbeszélőként jelenik meg, annak végén sem mond értékítéletet. Az olvasó az, akinek a következtetéseket meg kell tennie, magának kell értékelnie. Az író által közölt száraz tények önmagukért beszélnek, bármilyen fennkölt példabeszéd nélkül is elmondják, mindazt, amit tudni érdemes. Az utókor válasza lehet: soha nem hagyhatjuk, hogy gonosz, emberellenes ideológiák mentén, sokszor egyéni érdekek alapján, helyettünk döntsenek arról, mit jelent számunkra a szülőföld, az identitás és az anyanyelv.

Bús Péter János

Jegyzetek:

¹ Johannes Weidenheim (1918. Topolya – 2002. Bonn), eredeti nevén Ladislaus Jakob Johannes Schmidt, költő, novella- és drámaíró, műfordító (szerb nyelvből). Műveinek központi témája a magyarországi német (a donauschwäbisch, Duna-menti sváb jelzöt is használhatnánk) identitás, annak megtapasztalása, hogy szülőhelye, az akkori monarchiabeli Bácska hogyan vált először a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, majd Jugoszlávia, később Magyarország, majd ismét Jugoszlávia részévé. A kisebbségi lét, az identitásmegőrzés dilemmája végigkíséri műveit, így a Pannon regényt is.

² Weidenheim, Johannes: Pannon regény: Katharina D. élete. (ford. Komáromi Sándor), Napkút Kiadó, Budapest, 2017. (A fordítás a mű második kiadása alapján készült.)

³ A Napkút Kiadó gondozásában megjelent kötetben ez a 69. oldalra esik.

⁴ Josip Broz Tito (1892–1980) a Jugoszláv Kommunista Szövetsége főtitkára, a Jugoszláv Népi Felszabadító Hadsereg főparancsnoka, majd Jugoszlávia államfője.

Félszáz Faust-illusztráció

A világirodalom egyik legismertebb művét 1808-ban jelentette meg Johann Wolfgang von *Goethe*, és bár drámai költeményét rövidesen több vállalkozásban is kinyomtatták, azt csak kevesen tudják, hogy a szerző határozottan elzárkózott a képekkel kísért kiadásoktól. Érdeklődő képzőművész pedig már az 1810-es évektől akadt épp elég, főleg a német nyelvterületről, de szinte egész Európából. Ezeket a képi megjelenítéseket viszont csak külön forgalmazták. Csupán az író 1832-es halála után vált szabaddá a könyvillusztrálás. Eleinte tucatnyi, majd hovatovább kétszer annyi kísérő képet alkottak a kötetekhez. Goethe eredeti szándékából kiindulva, a legtöbben a címszereplőt helyezték középpontba, mások inkább Mefisztóra fókuszáltak, netán kettejük kölcsönös kapcsolatát vagy a szerelmi szálát részletezték, Margit alakját ábrázolták.

Liezen-Mayer Sándor (1839-1898) tehetős szülők gyermekeként látta meg a napvilágot Győrben. A helybéli Al-Mútanodai Rajziskola elvégzése után a szülei (*Liezen-Mayer* Ferenc és *Mossik* Alojzia) nem fogták kenyérkeresetre. Tehetős nagybátyja – a pozsonyi *Edl* Tivadar földbirtokos – támogatásával

1855-től előbb a bécsi képzőművészeti akadémián tanult másfél évet, majd a müncheni Bajor Királyi Akadémiára került, a híres történeti festő, *Carl von Piloty* osztályában diplomázott. (Később professorként rövid stuttgarti kitérő után 1883-tól itt is tanított haláláig. Számos magyar tanítványa is akadt.) Rendszeresen szerepelt képeivel Budapesten, különféle országos tárlatokon.

Honi megrendelésre készült Magyarországi Szent Erzsébet (1882) című festménye jelenleg a Budavári Palotában székelő Magyar Nemzeti Galéria első emeleti, a XIX. századi festészet részlegén látható. Ugyanitt, a grafikai kabinetben gyönyörködhetünk abban a kamaratárlatban, amely az „Azzal vagy egy, kit megragadsz” címet kapta. Ezt a festő Faust-illusztrációból rendezett összeállítást *Hessky* Orsolya művészettörténész jegyzi, aki példás gondossággal válogatott idézeteket is a képeket kísérő háttérinformációk mellé. Az intézmény grafikai gyűjteményében fellelhető előtanulmányokat és a művész vázlatkönyvéből kiragadott – a legkülönbélebb technikákkal készített: a ceruzavonásoktól a tusba mártott tollon és ecseten át a lavírozott festményekig sok

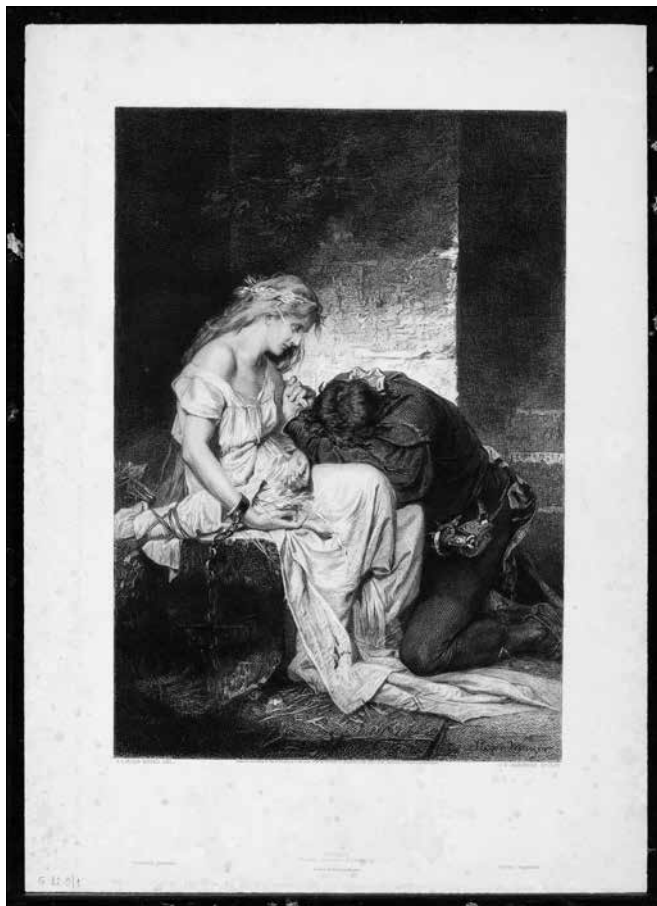
Liezen-Mayer Sándor:
Faust a dolgozószobájában

1870-es évek első fele,
tus, toll, ecset papíron
(Fotó: MNG)

Liezen-Mayer Sándor:
**Faust és Mefisztó
a párbaj után**

1870-es évek első fele, tus
és ecset papíron
(Fotó: MNG)

Liezen-Mayer Sándor: Faust és Margit a börtönben; Margit és Faust a kerti padon (1876 körül, acélmetszet)

megoldást alkalmazó – műtervezeteket tárt a közönség elé. A „hab a tortán” három, a témába vágó, kisebb-nagyobb olajkép.

Amint a tárlatkísérő kiadványban közölt tanulmányból kiderül, az európai hírű mestert a hetvenes évek elejétől kezdte erőteljesen foglalkoztatni a Faust-téma. Végül ötven illusztrációt készített, amelyek nem teljesen önállóak s függetlenek egymástól, hanem két különböző szinten veszik fel ismételten a cselekmény fonalát, afféle bűvópatakként újra és újra felbukkanva értelmezik a történetet. Miközben bizonyos képek egy-egy jelenet általános összefoglalását adják, mások pontos szövegrészek vagy történések képi ábrázolására vállalkoznak, sohasem ismétlések azonban, mert nem fedik egy az egyben egymást. Mivel Liezen-Mayer figyelmét főként Margit áldozati volta ragadta meg, a festő néhány önálló zsánerjelenetét a hősnő jellemének ábrázolására szánta.

A tárlat bejáratánál megtekinthető a Faust díszalbumának 1876-os, első német kiadása, amelyet Liezen-Mayer Sándor illusztrált. A kötet a Szépművészeti Múzeum könyvtárából került a kiállítóterbe. A képeket Theodor *Stroefér* kiadványvállalata, részben külön műlapokként illesztette a nagyméretű albumba. A rajzok alapján készült réz- és acélmetszeteket a korszak legjobb mesterei – E. *Forberg*, G. *Goldberg*, Fr. *Ludy*, J. *Bankel* és J. F. *Deininger* – készítették, a fametszetek Wilhelm *Hecht* xilográfiai intézetének munkatársaitól valók. A szintén fába vésett díszes iniciálék, szövegek közti díszítések Liezen-Mayer egy-

kori akadémiai osztálytársa, Rudolf *Seitz* munkái. A kötet akkora sikert aratott, hogy még abban az évben francia, angol és holland kiadás követte, majd a német kiadó egy könnyebben kezelhető, negyedére kicsinyített méretű, olcsóbb változatot is piacra dobott. A könyvsiker közvetlen eredményeként a müncheni akadémia 1877-ben tiszteletbeli tagjává választotta a magyar festőt.

Külön említést érdemel a más-más eljárású sokszorosítások eredeti rajzainak sorsa. Hessky Orsolya a sajtótájékoztatón elmondta: félszáz kartont a festő Budapesten is kiállított az 1870-es évek derekán, s az egykorú híradások szerint valamennyi elkelt. Még akkoriban szétszóródhattak tehát a Monarchiában és mai napig lappanghatnak valahol, eddig nem bukkant fel belőlük egyetlen példány sem.

Margit tragikus sorsa viszont életre szólóan megtermékenyítette a mester festészetét is. A Nemzeti Galéria raktárából most ismét a közönség elé került egy, az 1870-es évek első felében készült fatáblára és két lenvászonra festett kis remekmű, melyek a rájuk rakódott porréteg letisztítása és a felfrissítés után újra régi fényükben ragyognak. A „Margit a nyakláncsal” oldalmellképe mellett az egész alakos „A kerti padon”, valamint a „Faust és Margit a kertben” című alkotások így nemcsak az avatatlan látogatóknak szerezhetnek örömet, hanem – saját bevallásuk szerint – a múzeumi szakemberek számára is a felfedezés erejével hatnak.

Wagner István

Népművészet a Műcsarnokban

A Kárpát-medence legtávolabbi sarkaiból több száz Népművészet Mestere vagy Népi Iparművész címmel elismert, és más népies stílusban-szellemben alkotó kézműves az utóbbi öt-tíz évben készült munkáinak legjavát gyűjtötték egy helyre és tárták a közönség elé „Kéz/Mű/Remek” címmel a budapesti Műcsarnokban. A Nemzeti Szalonok sorában 2018-ban most a legkülönfélébb alapanyagú és rendeltetésű, igencsak eltérő eljárásokkal készült néprajzi ihletésű művek töltik be a tizenkét földszinti termet. A rendezők tematikus csoportosításokat szerveztek belőlük. A népművészeti újjászületés; Híres néprajzi tájak továbbélő hagyománya; Mindennapi tárgy-kultúra – az otthon világa; A kézműves oktatás műhelyei; Archaikus életformák újrafelfedezése; Táj, környezet, ember; Megújuló hangszerek; Mesterségbeli tudás – műhelyek, dinasztikák; Újraálmodott múlt – tárgyrekonstrukciók; Szakrális terek, jeles napok; Öltözködés, stílus, identitás; Közterek, jelképek, emlékkállítás – ezek a rendezőelvek olvashatók az egyes kiállításrészek címeiként.

Ezek felsorolása is igazolja, milyen reménytelen feladatra vállalkozik a tárlatkrónikás, ha az olvasóknak némi ízelítőt kíván nyújtani, még inkább kedvet csinálni egy több órás kiállítás-látogatáshoz. A rendezők szerint minden a táncház mozgalommal kezdődött, amikor a hetvenes évek „nomád nemzedéke” a városokból kirajzott és újra felfedezte magának a falut. A vendégváró „tisza szobák” és a hétvégi csúrdöngölők vérbő romantikája egyaránt hatott rájuk. A paraszti ruhadarabok (pl. szalmakalap, fejkendő) a farmer-viselet természetes kiegészítőivé váltak, némi rendszerellenes mellézközzel. Városi környezetben is elszaporodtak, a hétköznapi részeivé váltak a néprajzi tárgyak (bugylibicska, szarufésű stb.). A modern lakásbelsőkhöz meghökkentő és elismerést kiváltó kiegészítői lettek a régi, jellegzetesen vidéki tárgyak (a faragott kelengyeladától gyékény szennyes-tartó kosárig).

A kiállítás folyamatos vetítése és a talpalávaló muzsikaszó mellett a hetvenes évek fényképei is ezt a nosztalgiát idézik elénk: egy budapesti táncházban Szalay Zoltán kollegáját, a székely származású Korniss Pétert kapta lencsevégre az ugyancsak erdélyi, örmény eredetű „Tata” becenevű Novák Ferenc koreográfussal és Csoóri Sándor költővel. Szabó József korabeli felvételein a mezőségi Szék (Sic) hagyományos „csúrdöngölője” látható helybéli fiatalokkal, saját hétvégi ünneplő viseletükben. Megörökítette a legendássá vált Muzsikás Együttest is a Fehérvári úti Művelődési Házban (az akkoriban rendkívül népszerű FMH-ban) és a közkedvelt *Sebestyén* Mártát a Sebő Együttesrel a felkapott Kassák Klubban. A nyolcvanas évek Fortepan-fotóján a hatalmas Budapest Sportszarnokot is megtöltötte a tömeg az ak-

Variációk fa, kéreg
és szaru edényekre

Ülésborító
és párnahuzat filcből

(Fotók: Múcsarnok)

koriban rendszeresen megtartott, országos táncház találkozón. Az újjászületett népművészetről idézik a rendezők a sajtószövegben *Sebő* Ferenc szállóigévé vált mondását: „a hagyomány nem rab, hogy őrizzük, nem beteg, hogy ápoljuk, a hagyományt megélni kell...”

Azóta a hétfélig telkeken országszerte elszaporodtak a székely kapuk meg a kalotaszegi faragott homlokzatok. Csak a leglátványosabb tárlatrészlegyek között tallózva említhetjük *Kiss* Mátyás mezőkövesdi faműves lenyűgöző méretű teljes kalotaszegi házoromfalát a kiterjesztett farkú pávamadárral. A széki szobát egész berendezésével – a magasra vetett, mennyezetig érő ágy gazdagon hímzett párnacsúpjával, az ablakfüggönyöktől a fali üveg ikonoktól és tükör-rámákat borító törülközőktől a madaras-virágos mázas cseréptányérokkal megbokályokkal rakott tálalásig – nehezen felejt, aki látja. A lakodalmi ajándék vitelére szolgáló, vesszőből font kosarakat takaró vagy a keresztelői „komatálakat” borító színes szőttesek, a festett fedeles ládikák, a fiókos kazetták, az apró virágmintás fejkendők és jellegzetes szalmakalapok, a teljes női és férfi viseletek – csakígy káprázatosak. Ehhez hasonló kalotaszegi tisztaszoba összeállítás érkezett MÉRÁRÓL (Mera). A zsoboki (Jebucu) *Gál Potyó* István remekbe faragott bölcsőt és kis-széket küldött, *Kudor* István Bánffyhuynadról (Huedin) a hasznos-esztétikus mángorlók, sulykolók, kapatisztítók és keverő lapátok specialista, míg a közeli Türe (Turea) falvából *Bálint* Tibor bujkkakészítő mívesen szabott, díszített férfi ködmőféleségekkel jeleskedik.

A február derekán, kilencvenkét évesen elhunyt *Kallós* Zoltán néprajzkutató válaszüti (Răscruți) szülőfalujában működik egy alapítványa, amely a szórványban élő gyerekek bentlakásos kollégiumi, magyar nyelvű oktatása mellett a mezősegi viseletek helyreállítását, újjáélesztését is segíti. A tárlaton a visai (Vișea) *Kisné Fodor* Sára és *Kisné Gáspár* Ágnes pontos ruhakreációi e munka minőségéről tesznek tanúbizonyságot.

A magyar és a határokon túli magyar folklór mellett hangsúlyos szerep jutott a nemzetiségek népművészetének is. A Kárpát-kanyarban fekvő Barcaság már a középkortól szászok, székelyek és csángók földje, ahol a reneszánsz polgári hagyományai a paraszt-barokkba oltva éltek, s szinte napjainkig élnek tovább. A hétfalusi (Siebendorfer, Șapte Sate)

Sipos Gaudi István ötvös pompás ünnepi viselet-kiegészítőket készített, megtévesztő hűséggel: a féldrágakövekkel, korállal, gyöngyökkel kirakott öv és mutatós csatja, a méretes mellboglár, a kisebb fátyoltú és bross készlet egész vitrint tölt meg. Jól illik hozzájuk *Radácsi* Piroska hajdúszoboszlói hímzőnő erdélyi szász terítő rekonstrukciója, fehér gyolcson bordó mintával és gótbetűs „Maria Schusster – 1858” szöveggel, akárcsak a nagybányai *Vidovenyecz* Jánosné kehelytakarója, szlovák főkötő-hímzéssel. Sokác ihletésű a budapesti *dr. Szandtner* Gáborné sárközi gyöngyfűző sorozata, olyan hangulatos elnevezésekkel, mint a „nyaksi” kaláris, a „csafring” válltakaró vagy a „szorító” deréköv lelógó bojtokkal.

A németek lakta Hartáról a híres bútort többek között *Schneider* Péterné helybéli bútorfestő faragott székével és két végén kovácsoltvas fogantyúkkal ellátott kelengyeládájával képviseli, amelyeket kobaltkék alapon piros-fehér-zöld virágcsokrokkal díszített. A budapesti *Holló* László bútorfestő viszont egy egyajtós, kétfiókos, erősen megkopott hartai téka 1817-es, eredeti állapotát (stilizált virágszállal), illetve 1884-es későbbi változatát építette újjá. Utóbbit „Anno 1884 – Konrath Hirsch”, a néhai tulajdonos néviratával. *Nepp* Dénes szekszárdi szíjgyártó parádés lószerszámai révén vált nevezetessé, *Gueth* Lajos szombathelyi csontfaragó szarvból és agancsból készít löportokot, fűszer- és sótartót, a busójárásról elhíresült Mohácson élő *Dénisch* Zoltán rémisztő maszkokat fabrikál. *Jaksics* György faműves drótozott és madzagon rángatható gyermekjátékok „apja”. Az ő munkáiból is gazdag a választék. *Dzsupin* Pál noszvaji hangszerkészítő furulyát meg nagybőjti kereplőt gyárt sorozatban és a citerák „terített” játékasztalán ott a messziről hívogató felirat: „Próbáld ki!”.

Ez az interaktív alapállás jellemző egyébként a kékfestő, a mézeskalácsos, a csizmadia, a kosárfonó, a fazekas, a lakatos, a késes, a bútorfaragó és a pingálós standokon is. Hosszasan folytathatnánk a felsorolást. Jeles napokhoz kötődő programsorozatokon, mint Szent György (április 22.), Pünkösöd (május 21.), Szent Iván napforduló (június 23.) vagy Nagyboldogasszony (augusztus 11.), közös táncban, éneklésben is részt vehetnek az érdeklődők, a családok kézműves foglalkozásokon próbálhatják ki rátermettségüket... A népművészet nyári seregszemléje augusztus 20-ig látogatható Budapesten, a Hősök terén.

W. I.

Inhalt „Barátság”/„Freundschaft”

Jahrgang 25. Heft 3.

In unserer Juninummer stellen wir nach den ungarischen Parlamentswahlen den Abgeordneten der Ungarndeutschen sowie die Parlamentssprecher der Nationalitäten vor. Sie erzählen über ihre Pläne und Vorstellungen für die nächsten vier Jahre ihres Mandats. Die Kulturhauptstädte Europas 2018 sind Valletta (Malta) und die Kleinstadt Leeuwarden (Holland), über ihr breitgefächertes Programmangebot berichten wir. Wir standen im Gespräch mit der polnischen Grafikerin Wanda Szyksznian und der slawischen Philologin Anna István, wir berichten über die Übergabe des renovierten Kroatischen Theaters in Fünfkirchen/Pécs und gedenken der Opfer des Roma-Holocausts. In unserer Zusammenstellung „Nationalitätenkonferenzen“ reichen wir unseren LeserInnen mehrere Referate „Slawische Methodik I“ und „Genius Loci, die Nationalitäten Budapests“ betitelt. In unserer Rubrik „Buch“ stellen wir vier Veröffentlichungen vor: eine Sammlung slowenischer Volksmärchen und Reime des Weichsel-Gebietes, ein Handbuch über die dreizehn ungarländischen Nationalitäten, eine Chronik Pannoniens, sowie der zweisprachige, ungarisch-kroatische Band „Mit Herz und Seele/Dušom i srcem“ werden besprochen. Auf dem Titelblatt werden Werke der bildenden Künstlerin Erzsébet Lieber vorgestellt, Fotos vom jüngst renovierten ungarndeutschen Heimatmuseum in Wudersch/Budaörs sowie Aufnahmen über sich von ihrem Alma Mater verabschiedende AbiturientInnen der Nationalitätengymnasien können Sie ebenfalls einsehen.

Die nächste Printausgabe von Freundschaft/BARÁTSÁG erscheint am 15. September.

Contents “Barátság”/“Friendship”

Vol. 25. No. 3.

In our June issue we introduce the representative of the Hungarian Germans, Imre Ritter following the parliamentary elections and the speakers as well. They talked about their plans, their visions for the forthcoming 4 years. Valletta in Malta and a small Dutch town, Leeuwarden became the next cultural capitals of Europe in 2018 and you can read the rich programmes they are offering. We talked to Wanda Szyksznian graphic artist and Anna István Anna Slavic philosopher and we report on how the renovated Croatian Theatre was inaugurated and we remember the victims of the Roma Holocaust. In our Nationality Conferences selection we publish several lectures titled Slavic Methodology I. and Genius Loci, the nationalities of Budapest. In our BOOK column we are introducing four publications: The Wealth of Slovenian Folk Tales and Rhymes from the Rába Area, Handbook of Thirteen Nationalities in Hungary, Pannonian Chronicle and Hungarian and Croatian Language Heart-Spirit /Dušom i srcem. On our cover we present the works of artist Erzsébet Lieber, you can see the refurbished Museum of Local History in Budaörs and you can see the farewell ceremony of the graduate students of the nationality secondary schools.

The next issue of BARÁTSÁG comes out on the 15th of September.

Lapzártá: 2018. május 31.

A BARÁTSÁG következő száma 2018. szeptember 15-én jelenik meg.